

”Jossakin on se joku, joka tätä tietä tekee tämmöseksi meikäläiselle”

LAPSENSA MENETTÄNEIDEN KOKEMUKSIA
USKONNOLLISUUDESTA

Hanne Keijonen
Kirkkososiologian pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2017

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Käytännöllisen teologian laitos	
Tekijä – Författare Hanne Keijonen			
Työn nimi – Arbetets titel ”Jossakin on se joku, joka tätä tietä tekee tämmöseksi meikäläiselle.” Lapsensa menettäneiden kokemuksia uskonnollisuudesta.			
Oppiaine – Läroämne Käytännöllinen teologia			
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum Tammikuu 2017	Sivumäärä – Sidoantal
Tiivistelmä – Referat <p>Lapsen menettäminen on yksi elämän vaikeimmista kriiseistä. Uskonnollisuuden merkityksen sanotaan nykypäivänä vähentyneen, mutta vaikeissa elämäntilanteissa siitä voidaan saada myös lohtua ja turvaa. On tutkittu, että joidenkin ihmisten uskonnollinen ajattelu aktivoituu haastavissa elämänvaiheissa.</p> <p>Tutkimuskysymyksenä selvitettiin mitä uskonnollisuus merkitsee lapsensa menettäneille, ja millaisia uskonnollisia kokemuksia heillä on. Tutkimuksessa analysoitiin sitä, mitä uskonnollisuus lapsen kuoleman kokeneiden mukaan on ja miten se on muuttunut heidän elämäkokemustensa myötä. Lisäksi tarkasteltiin sitä, millaisia uskonnollisia merkityksiä he ovat antaneet kokemuksilleen.</p> <p>Tutkimuksen aineisto kerättiin haastatteleamalla 12 lapsensa menettänyttä. Haastateltavat löydettiin lumipallo-otannan avulla. Haastattelut toteutettiin kesä-lokakuun 2016 aikana. Aineisto analysoitiin abduktiivisella eli teoriaohjaavalla sisällönanalyysilla.</p> <p>Tutkimustulokset jaettiin uskonnollisiin käsityksiin, käyttäytymiseen ja kokemuksiin eli elämyksiin. Tulosten mukaan haastateltavat olivat saaneet melko uskonnollisen kasvatuksen. Uskonnollisuutta oli pohdittu paljon ja uskonnollisista käsityksistä kerrottiin runsaasti. Uskonnollisuus koettiin henkilökohtaisena, vapauttavana ja koko elämän läpäisevänä korkeamman voiman antamana turvana sekä johdatuksena. Uskonnollisuudesta esiintyi sekä myönteisiä että kielteisiä käsityksiä. Uskonnollisena käyttäytymisenä kuvattiin pääasiassa lapsen kuoleman aikaisia rituaaleja. Tulosten mukaan uskonnolliset elämykset olivat yleisiä, yhteensä kerrottiin 37 eri elämyksestä. Elämyksinä kerrottiin tunteista, tietoisuudesta tai muista aistimuksista siitä, että joku johdattaa, tapahtuu ihmeitä tai että pidetään huolta. Elämyksinä kuvattiin myös unia sekä konkreettisia tapahtumia, joita pidettiin uskonnollisesti merkityksellisinä. Elämykset jaettiin tuloksissa Starkin ja Glockin uskonnollisen taksomian mukaisiin intensiteetin asteisiin.</p> <p>Tulosten perusteella voidaan todeta, että kaikki haastatellut olivat jollain tavalla uskonnollisia. Suurin osa kertoi uskovansa Jumalaan tai johonkin muuhun korkeampaan voimaan. Haastatellut käyttivät uskonnollista termistöä ja olivat tulkinneet lapsen menettämisen lisäksi myös monenlaisia muita elämäkokemuksiaan uskonnollisesti. Lapsen menetyksen voidaan ajatella herkistäneen uskonnollisille kokemuksille ja tämä herkkyys oli säilynyt useammalla haastatellulla.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Uskonnollisuus, uskonnollinen kasvatust, uskonnolliset kokemukset, trauma			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia			
Muita tietoja			

Sisällys

Sisällys.....	3
1 Johdanto.....	5
2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys.....	6
2.1 Aihepiiristä aiemmin tehty tutkimus.....	6
2.2 Lapsen menettäminen.....	8
2.3 Uskonnollisuuden muotoutuminen ja uskonnollinen kokemus.....	10
2.3.1 Uskonnollisuus.....	10
2.3.2 Uskonnollinen kasvatus.....	11
2.3.3 Uskonnolliset kokemukset ja niiden tulkinta.....	12
2.4 Teorian soveltaminen tässä tutkimuksessa.....	17
3 Tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteuttaminen.....	19
3.1 Tutkimustehtävä.....	19
3.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat.....	19
3.3 Tutkimusmenetelmä.....	20
3.4 Aineiston hankinta.....	21
3.5 Aineiston analyysi.....	22
3.6 Luotettavuus ja eettiset kysymykset.....	24
4 Haastateltavien uskonnollinen tausta ja nykyinen elämäntilanne.....	27
4.1 Lapsuuden uskonnollisuus.....	27
4.2 Lapsen menetys ja nykyinen elämäntilanne.....	31
5 Uskonnolliset käsitykset.....	33
5.1 Mitä on uskonnollisuus?.....	33
5.2 Mitä kuoleman jälkeen?.....	37
5.3 Uskonnollisten käsitysten ja tunteiden muutokset.....	38
5.4 Kielteisenä koettu uskonnollisuus.....	43
5.5 Vastausten ja tarkoituksen etsintä.....	46
6 Uskonnollinen käyttäytyminen.....	51
6.1 Toiminta välittömästi lapsen kuoleman jälkeen.....	51
6.2 Hautajaiset.....	52
6.3 Haudalla käynti.....	54
6.4 Muut rituaalit.....	55
7 Elämykset uskonnollisen kokemuksen ilmenemismuotona.....	57
7.1 Elämysten määrittely ja niiden esiintyminen tässä tutkimuksessa.....	57
7.2 Vahvistavat kokemukset.....	58
7.3 Vastavuoroiset kokemukset.....	61
7.4 Ekstaattiset kokemukset.....	63
7.5 Ilmoituskokemukset.....	66

8 Johtopäätökset.....	68
Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	73
Lähteet.....	73
Kirjallisuus.....	73

1 Johdanto

Tämä tutkimus lähtee liikkeelle kiinnostuksesta tutkia ihmisten uskonnollisuutta ja kriisien vaikutusta siihen. Kriisit ovat yleisiä, sillä lähes jokainen ihminen kohtaa niitä elämänsä aikana.¹ Oman lapsen kuoleman sanotaan olevan yksi elämän vaikeimmista kriiseistä.² Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä uskonnollisuus merkitsee lapsensa menettäneille sekä sitä, millaisia uskonnollisia kokemuksia heillä on, ja millaisia uskonnollisia merkityksiä he ovat antaneet kokemuksilleen. Tutkimusaineistoni koostuu kahdestatoista tekemästani haastattelusta. Haastattelin kahdeksaa naista ja neljää miestä, jotka olivat menettäneet lapsensa ja lapsiaan jossain elämänsä vaiheessa. Haastattelut ajoittuivat kesä-lokakuuhun 2016.

Uskonnollisuuden määritelmä on laaja, joten jotta tiedetään mitä tutkitaan, täytyy ensin määritellä, mitä on uskonnollisuus. Tutkimuksen teoriataustassa määritellään uskonnollisuutta uskontopsykologisesti. Empiirisessä osassa, tutkimustuloksissa, lähtökohtana on tutkittavien henkilökohtainen määritelmä siitä, mitä on uskonnollisuus. Tutkimukseni kärkenä on mielenkiinto nimenomaan uskonnollisuutta kohtaan, mitä siitä ajatellaan ja mitkä tekijät vaikuttavat ihmisten uskonnollisuuteen sekä tapaan ajatella ja tulkita kokemuksia uskonnollisesti.

Uskonnollisuuden merkityksen sanotaan nykypäivänä vähentyneen,³ mutta on todettu, että vaikeissa elämäntilanteissa ihmisillä aktivoituu arkielämää helpommin uskonnollinen ajattelu, ja tapahtumalle annetaan uskonnollisia merkityksiä.⁴ Monet uskontososiologit puhuvatkin mieluummin uskonnollisuuden muuttavan muotoaan ja monimuotoistuvan kuin vähentyvän.⁵

Tutkimus tuo esiin seikkoja, joilla on vaikutusta ihmisen uskonnollisuuden muotoutumiseen, uskonnollisuuteen ja sen muutoksiin. Lisäksi tutkimus tuo esiin erilaisia uskonnollisia kokemuksia ja elämyksiä, joita tutkittavat ovat kokeneet. Tutkimuksen avulla saatu tieto voi rohkaista keskustelemaan uskonnollisuudesta ja uskonnollisista kokemuksista nykyistä enemmän. Erityisesti tämä tutkimus antaa äänen lapsensa menettäneille ja heidän uskonnollisuudelleen, mutta tarjoaa myös lisäymmärrystä uskonnollisuudesta ja sen monimuotoisuudesta yleensä.

¹ Geels & Wikström 2009, 362.

² Poijula 2005, 137.

³ Anttonen 2004, 32–33.

⁴ Räsänen 2002, 10–11.

⁵ mm. Luckmann 1999, 251–258.

2 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

2.1 Aihepiiristä aiemmin tehty tutkimus

Tutkimuksen aihepiirejä, uskonnollisuutta sekä lapsen menetystä, on tutkittu jonkin verran. Lapsen menetystä ja siihen liittyvää surua on tutkittu pääasiassa hoitotieteen ja käytännöllisen teologian piirissä. Hoitotieteen alalla Anna-Liisa Aho on tutkinut isien surua: Isien suru ja surusta selviytyminen lapsen kuoleman jälkeen sekä Isän suru lapsen kuoleman jälkeen – tuki-interventio ja sen arviointi.¹ Hilikka Laakson tutkimus: Äidin suru alle seitsenvuotiaan lapsen kuoleman jälkeen, käsittelee äidin surua hoitotieteen näkökulmasta.² Mikko Häkkisen pro gradu tutkielman aihe on, Elämän järkkyyssä: Hoitotieteellinen tutkimus hengellisyyden merkityksestä traumaattisen kriisin kohtaamisessa.³ Teologian pro gradu -tutkielmia, joissa käsitellään vanhemman surua lapsen menetyksen jälkeen ovat muun muassa Piia Ääpäälän⁴: KÄPY-lehden kirjoituksissa ilmenevä äidin suruprosessi ja siinä esiintyvä uskonnollisuus, Tanja Koskelan⁵: Lapsen menetyksen aiheuttaman surun käsittely Internetissä toimivassa oma-apuryhmässä. Keskustelupalsta tukena surutyössä sekä Hilikka Olkinuoran⁶: Taivaaseen ota tykösi. Hengelliset kysymykset pienen lapsen äkkikuolemassa Harri Koskelan Itä-Suomen yliopistossa tekemä väitöstutkimus: Lapseni elää aina sydämessäni, täydentää hoitotieteellisiä tutkimuksia aihepiiristä. Koskela on tutkinut, mikä on lapsen menetyksen merkitys vanhemman spirituaaliteettiin. Kyseisen laadullisen tutkimuksen aineisto on kerätty kirjoituspyynnön avulla, ja varsinainen lähdeaineisto koostuu 64 lapsensa menettäneiden, pääosin äitien, kirjeistä. Koskela toteaa tutkimuksessaan, että hänen tutkimuksensa aihepiiri on vasta varsin vähän tutkittu ja laaja-alaisuudessaan se tuo esiin monia jatkotutkimusaiheita.⁷

Suomalaisten uskonnollisuutta on tutkittu paljon. Uudella vuosituhanella on tehty monia suomalaisten uskonnollisuutta käsitteleviä tutkimuksia, kuten laaja kyselyaineistoihin pohjautuva teos: Moderni kirkkokansa.⁸ Tuorein tämän päivän suomalaista luterilaisuutta käsittelevä tutkimus on Osallistuva luterilaisuus. Siinä

¹ Aho 2004; Aho 2010.

² Laakso 2000.

³ Häkkinen 1999.

⁴ Ääpäälä 2005.

⁵ Koskela 2005.

⁶ Olkinuora 1996.

⁷ Koskela 2011, 11, 309, 319–320.

⁸ Kääriäinen 2003.

todetaan muun muassa, että suomalaisten katsomukset ovat muutoksessa moniin suuntiin. Vaikka luottamus perinteisiin auktoriteetteihin on horjunut ja se heijastuu myös kirkkoon, ei voida puhua uskonnon katoamisesta. Pikemminkin on kyse uskonnollisuuden muutoksesta. Luterilaisten perinteiden lisäksi tulee muita uskonnollisia perinteitä ja myös uushenkisyys ja uskonnottomuus ovat kasvussa.⁹

Kimmo Ketolan, Kati Niemelän, Harri Palmun & Hanna Salomäen tutkimus: Uskonto suomalaisten elämässä. Uskonnollinen kasvatus, moraali, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa, käsittelee suomalaisten uskonnollisuutta ja sen merkitystä. Aihetta tarkastelevat tutkijat Ketola, Niemelä, Palmu ja Salomäki analysoivat aihetta omilla tutkimuskysymyksillään hieman eri näkökulmista.¹⁰ Useimmat suomalaisten uskonnollisuutta käsittelevistä tutkimuksista ovat määrällisiä. Antti Räsänen väitöstutkimus: Aikuisen uskonnollisuus: Tutkimus Fritz Oserin uskonnollisen arvioinnin kehityksen teoriasta ja sen pätevydestä aikuisilla suomalaisilla koehenkilöillä, on sen sijaan laadullinen. Räsänen tutkimuksen lähtökohta on uskontopsykologinen ja -pedagoginen. Tutkimuksen tehtävä on uskonnollisen ajattelun ja uskonnollisuuden tutkiminen. Teorian analyysin pohjalta Räsänen johtaa oman tutkimuksensa empiirisen osan tutkimusongelmat. Räsänen tutkii suomalaisten aikuisten uskonnollista maailmaa. Räsänen esittää tutkimuksessaan jatkotutkimushaasteita, sillä hänen mukaansa ihmisten uskonnollisuudesta tarvitaan uutta tietoa. Hän haastaa rohkeasti tarttumaan kysymyksiin, jotka liittyvät luopumiseen ja pettymyksiin.¹¹

Tällä tutkimuksella vastaan Räsänen tutkimushaasteeseen. Varsinaisesti mitkään suomalaisten uskonnollisuutta käsittelevistä tutkimuksista eivät tutki kriisien vaikutusta uskonnollisuuteen, uskonnon merkitystä kriisin kokeneille tai uskonnollisia kokemuksia kriiseissä. Tutkimukseni täydentää Koskelan tutkimuksen teemaa, sillä aineistonkeruumenetelmänä itselläni on haastattelu, joka tuo uusia mahdollisuuksia vaativan aiheen tutkimiseen. Näistä syistä koen, että voin täydentää tutkimuskenttää omalla tutkimuksellani.

⁹ Sohlberg & Ketola 2016, 17.

¹⁰ Ketola 2011, 7.

¹¹ Räsänen 2002, 10–11, 13, 116–118, 258.

2.2 Lapsen menettäminen

Poijulan mukaan yksi elämän vaikeimmista kokemuksista on oman lapsen kuolema eli lapsen menettäminen.¹² Lapsen kuolema uhmaa yleistä käsitystä luonnollisesta elämänjärjestyksestä. Sen mukaan vanhemmat kuolevat ennen lapsiaan. Lapsen menettäminen aiheuttaa kokonaisvaltaisia ja pitkäaikaisia vaikutuksia vanhemman elämään. Monenlaisia yhtäaikaista paineita kohdistuu vanhemman hengelliseen, psyykkiseen, sosiaaliseen, fyysiseen ja taloudelliseen elämään.¹³ Usein perheen sisäinen tasapaino järkkyy vaikuttaen sekä vanhempien väliseen suhteeseen että menetetyt lapsen sisaruksiin suhtautumiseen. Aikaisemmat ystävyysuhteet joutuvat koetukselle.¹⁴ Lapsen menetys vaikuttaa myös vanhempien identiteetin muutoksiin joko henkilökohtaisen kasvun tai identiteetin murenemisen suuntaan.¹⁵

Lapsen kuolema laittaa menetyksen kokeneita vanhempia uudelleen arvioimaan käsityksiään elämästä ja maailmasta. Elämän epävarmuuden kokeminen lisääntyy, ja usein surevat vanhemmat menettävät kiinnostuksensa ympäröivään maailmaan ainakin hetkittäin.¹⁶ Vanhemmissa saattaa käynnistyä myös hengellisiä muutosprosesseja. Uskovan vanhemman usko voi joutua koetukselle, jos hän kokee Jumalan olevan vastuussa tapahtuneesta. Toisaalta uskonnollisuus voi tarjota merkityksiä menetykselle sekä henkistä ja hengellistä tukea suruprosessissa. Lapsen menettäminen saattaa havahduttaa elämäntarkoituksen etsinnälle.¹⁷

Lapsen kuoleman edessä koemme avuttomuutta. Sen hyväksyminen on vaikeaa, koska pidämme sitä käsittämättömänä.¹⁸ Lapsen kuoleman kohdatessa saatamme ajatella, että hänen elämänsä jäi kesken.¹⁹ Miksi lapsi, jonka elämän piti olla vasta edessä, kuolee? Lapsen kuolemasta puhuminen on koettu vaikeaksi aiheeksi, eikä siitä ei ole aiemmin paljon puhuttu.²⁰ Kansalliset tragediat, kuten Konginkankaan liikenneonnettomuus sekä Jokelan ja Kauhajoen kouluampumiset ovat osaltaan lisänneet keskustelua lapsen menetyksestä.²¹ Lapsen menetyksen käsittely ja siitä selviytyminen on varsin pitkä prosessi. Selviytyminen vaatii aina

¹² Poijula 2005, 137; Koskela 2011, 203.

¹³ Aho 2010, 50.

¹⁴ Laakso 2000, 77–78.

¹⁵ Siltala 1985, 182.

¹⁶ Väisänen 1999, 61.

¹⁷ Wuthnow, Christiano & Kuzlowski 1980, 409, 413.

¹⁸ Kuuskoski 1993, 8.

¹⁹ Poijula 2005, 137.

²⁰ Kuuskoski 1993, 8.

²¹ Laakso 2000, 14.

tietoisia pyrkimyksiä. Selviytyminen ei tarkoita tilanteen täydellistä hallintaa, vaan se on omakohtainen kokemus omasta jaksamisesta ja pärjäämisestä. Se on yksilökohtainen, subjektiivinen ja kokemuksellinen tila.²²

Cullbergin kriisiteorian mukaan kriisi on yleisinhimillinen kokemus. Sen suhdetta ihmisen muuhun elämään voidaan kuvata tarkastelemalla kokemuksiamme, joilla on voimakkaimmin eksistentiaalinen sävy. Cullberg esittää niitä vastapareina, jotka samalla sisältävät toinen toisensa edellytykset. Esimerkkeinä kuvaan muutamia tällaisia vastapareja. Vastapari, itsetunto ja itseinho, liittyy ihmisen oman arvon kokemukseen. Syvimpien epäonnistumisten seurauksena itseinho voi tulla itsetunnon tilalle. Yhteenkuuluvuuden ja yksinäisyyden vastapari liittyy kokemukseen, otetaanko ihminen huomioon yksilönä osana suurempaa kokonaisuutta ja onko hän vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Yksinäisyyden kokemuksen saa aikaan erityisesti tilanne, jossa ihminen menettää jotakin sellaista, jonka kokee olennaisesti kuuluvan elämäänsä. Maailman kokeminen mielekkääksi tai kaoottiseksi vastapariin liittyvät tunteet, jotka ovat seurausta siitä, kokeeko ihminen elävänsä psykologisella ja moraalisisella tasolla mielekkäässä maailmassa vai ei. Psykkisissä kriisissä monet kokevat menettävänsä luottamuksensa olomassaolon mielekkyyteen ja tarkoitukseen. Katkeruus ja ahdistus ovat tunteita, jotka nousevat esiin maailmankuvan järkkyyessä.²³

Psykkinen kriisi on voimakas kokemus, joka voi johtaa ihmisen kehittymiseen. Ihminen oppii paremmin ymmärtämään omia mahdollisuuksiaan ja rajoituksiaan. Psykkinen kriisi voi johtaa myös katkeruuteen ja ulkopuolisuuteen, jolloin pitäisi kehittymisen sijasta puhua surkastumisesta. Cullberg kuvaa traumaattista kriisiä yksilön psyykkiseksi tilanteeksi silloin, kun hän kohtaa äkillisen ulkoisen tapahtuman, joka uhkaa yksilön fyysistä olemassaoloa, sosiaalista identiteettiä, turvallisuutta tai perustarpeita. Läheisen kuolemaan voi liittyä suru, joka koetaan fyysisenä tuskana ikään kuin osa itsestä olisi leikattu pois. Lapsen kuolemaan saattaa joskus liittyä vanhempien enemmän tai vähemmän realistiselta pohjalta syntyneitä syyllisyydentunteita. Ihmiselle, joka elää yhdessä toisten kanssa, kriisi on aina myös yhteinen asia. Kriisin kulkuun vaikuttaa yksilön lisäksi perhe- ja sosiaalinen tilanne. Traumaattiset tapahtumat voivat murskata perheen tasapainon. Cullbergin teorian mukaan kriisin kulun

²² Koskela 2011, 65.

²³ Cullberg 1991, 113–115.

viimeinen vaihe on uudelleensuuntautumisen vaihe, joka ei oikeastaan pääty koskaan. Tässä vaiheessa kriisin kokenut on läpityöstänyt kriisiin liittyvät tunteet. Mennyt kulkee mukana kuin arpena, mutta ei enää hallitse tai estä elämää. Kriisistä tulee osa elämää ja tulevissa elämänvaiheissa se saa myös uusia merkityksiä.²⁴

2.3 Uskonnollisuuden muotoutuminen ja uskonnollinen kokemus

2.3.1 Uskonnollisuus

Anttosen mukaan rajan vetäminen uskonnollisuuden ja uskonottomuuden välille riippuu siitä sosiaalisesta ympäristöstä, jonka ajattelun perinteet ja käsitteet ihminen on sisäistänyt. Uskonnolliset sanat ja käsitteiden merkitys muuttuvat suhteessa kulttuuriin ja yhteiskunnan muilla alueilla tapahtuviin muutoksiin. Hänen mukaansa ei oikeastaan ole mitään, mikä olisi luonnostaan uskonnollista. Uskonnollisuus koskee aina käsitteellistettyä todellisuutta, josta ihminen kokonaisuudessaan on erottamaton. Esimerkiksi kuolemalle antamamme merkitykset eivät välttämättä edellytä uskonnollista ajattelua, vaan ihminen voi käsitellä siihen liittyviä kysymyksiä biologian, lääketieteen tai teoreettisen fysiikan näkökulmasta. Anttonen toteaa, että huolimatta ihmisen monista mahdollisuuksista käyttää eri käsitteellisiä, erilaiset riskitekijät, vaarat, toiveet, ihanteet ja pettymykset saavat ihmisen myös nykyaikana liittymään liikkeisiin tai osallistumaan tilaisuuksiin, joita voidaan pitää uskonnollisina. Voidaan kysyä, mihin uskonnollisuuden elinvoimaisuus perustuu.²⁵

Anttosen mukaan uskonnollisuutta ei voi pitää jälkijättöisyytenä ja taikauskona tai takertumisena sellaiseen, minkä tiede on tehnyt vanhanaikaiseksi. Uskonnollisuus perustuu ihmisen sisäiseen tarpeeseen luoda olemassaololle tarkoitus. Mutta mitkä ominaisuudet ihmisessä aiheuttavat uskonnollisuuden toisissa, mutta toisissa ei? Onko niin, että kaikki ovat uskonnollisia, osa vain piilevästi ja tiedostamattaan? Tai voidaanko ajatella, että uskonto on osa ihmisen perusolemusta, palautettavissa kulttuuriin, paikallisperinteeseen, yhteiskuntaan ja psykologisiin tekijöihin, ei vain itsenäinen ulottuvuus ihmisen ajattelussa ja tietoisuudessa. Tieteessä uskonnollisen ja uskonottoman käsitteellinen erottaminen on ongelma, mutta käytännön elämässä ne rajautuvat suhteellisen ongelmattomasti. Uskonnollinen ihminen kokee elävänsä sen vakaumuksen

²⁴ Cullberg 1991, 115–118, 134, 153–154.

²⁵ Anttonen 2004, 33.

mukaan, jota hänen laillaan ajattelevat pitävät uskonnollisena. Anttonen toteaa, että ihmisen uskonnollisuus voi perustua mihin tahansa perinteeseen, joka tarjoaa hänelle tulkinnan elämästä ja elämäntavan, jolle hän hyväksyy uskonnon nimikkeen.²⁶

2.3.2 Uskonnollinen kasvatus

Uskonnollista kasvatusta ja merkityksiä uskonnollisuuden selittäjänä koskevassa tutkimuksessaan Kati Niemelä tuo ilmi tuloksia Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa tehdyistä uskonnon sosiaalisatutkimuksista. Niiden mukaan sosiaalistumisessa lapsi omaksuu arvoja, normeja ja toimintamalleja ympäröivästä kulttuurista. Tässä prosessissa perheen rooli on keskeinen. Koti toimii sosiaalistajana vaikuttaen lapseen suoraan ja välillisesti suodattaen muualta tulevia vaikutteita. Myös uskonnollisuuden kohdalla kodin ja perheen merkitys on suuri. Keskeisintä on omien vanhempien malli, mutta lisäksi uskonnollisuudella on vaikutusta sukupolvien yli. Isovanhempien malli vaikuttaa myös lapsen uskonnollisuuteen. Lisäksi on havaittu, että lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteen luonne on keskeinen. Kiinteä ja turvallinen suhde vaikuttaa lapsen sosiaalistumiseen vanhempien uskonnollisuuteen, turvaton ei. Myös vanhempien yksimielisyys vahvistaa kodin vaikutusta lapsen uskonnollisuuteen. Kodilla on suurempi vaikutus henkilökohtaiseen uskonnolliseen vakaumukseen kuin institutionaaliseen uskonnollisuuteen.²⁷ Suomalaisten uskonnollisesta kasvatuksesta kirjoittaneen Maarit Hytösen mukaan kodin uskonnollinen tausta ja kodin uskonnollinen kasvatus ovat keskeisiä ja voimakkaasti yksilön uskonnollisuutta selittävä tekijä myös aikuisuudessa. Vaikka uskontoa pidetään yksityisasiana, se on myös sukupolvelta toiselle siirtyvää.²⁸ Myös Räsänen tutkimuksen tuloksissa nousee esiin lapsuuden ja nuoruuden kokemusten yhteys myöhempään uskonnollisuuteen. Erityisesti lapsuuden ensimmäisillä ihmissuhteilla kodissa ja sen lähipiirissä on suuri merkitys. Varhaisimman lapsuuden tunnesiteillä, ilmapiirillä ja asenteiden oppimisella on selkeä yhteys myöhemmän elämän uskonnollisuuteen.²⁹

Kimmo Ketolan mukaan sosiaalisaatio ei riitä selittämään sitä, etteivät kaikki lapset jaa myöhemmin vanhempiensa uskonnollisia käsityksiä. Tilastollisesti

²⁶ Anttonen 2004, 33–34.

²⁷ Niemelä 2011, 40.

²⁸ Hytönen 2016, 121.

²⁹ Räsänen 2002, 177.

uskonnollisuus vaihtelee perheiden sisällä enemmän kuin niiden välillä, kirjoittaa Ketola. Lapset harkitsevat uskonnollisia ratkaisujaan itsenäisemmin kuin käsitys sosialisatiosta antaa ymmärtää.³⁰

Hytösen mukaan voidaan sanoa, että suomalaiset ovat saaneet melko uskonnollisen kasvatuksen, vaikka kotien uskonnollinen kasvatusta on vähentynyt. Kaksi kolmasosaa suomalaisista kertoo, että heille on kotona opetettu iltarukous ja että he ovat käyneet pyhäkoulussa tai seurakunnan kerhossa. Joulukirkko on kuulunut kodin perinteisiin puolella suomalaisista. Samoin puolet kertoo, että lapsuuden kodissa on puhuttu uskonnosta. Kuitenkin vain 40 prosenttia suomalaisista kokee saaneensa uskonnollisen kasvatuksen ja vielä hieman harvempi kokee, ettei uskonto ollut lapsuudenkodissa esillä. Kenties iltarukousta, pyhäkouluja ja päiväkerhoa ei koeta uskonnolliseksi kasvatukseksi, vaan suomalaiseen elämäntapaan kuuluvaksi. Myös sukupuolella on merkitystä, sillä naiset ja miehet tulkitsevat uskonnollisuutta eri tavoin. Naisista noin 60 prosenttia koki, että lapsuudenkodissa puhuttiin uskonnosta, vastaavasti miehistä niin koki alle puolet.³¹

2.3.3 Uskonnolliset kokemukset ja niiden tulkinta

Sitä, miten ihminen suhtautuu ja asennoituu yliluonnolliseen, kutsutaan uskonnolliseksi kokemukseksi, määrittelee uskontotieteilijä Nils G. Holm. Hänen mukaansa uskonnollinen kokemus on kokonaisvaltainen ja merkitsee kaikkien psyykkisten voimavarojen käyttöönottoa. Uskonnollinen kokemus sisältää tunnetta, mutta ei ole pelkkä tunnereaktio. Holmin mukaan kolme merkittävintä uskonnollisen kokemuksen ilmenemismuotoa ovat käsitykset, käyttäytyminen ja elämykset. Käsitykset perustuvat ihmisen tarpeeseen ymmärtää ja etsiä tarkoitusta, uskonnolliseen käyttäytymiseen kuuluvat muun muassa rukous ja riitit. Elämykset taas ovat ihmisen yksilöllisiä ja sisäisiä kokemuksia, joiden vahvuus vaihtelee. Elämyksiin luetaan kuuluviksi sellaiset voimakkaat ja intensiiviset elämykset, jotka sisältävät tunnekokemuksia ja kognitiivisia oivalluksia.³²

Fursethin ja Repstadin mukaan käsitykset uskonnollisen kokemuksen ilmenemismuotona liittyvät ihmisen tarpeeseen etsiä elämäänsä merkitystä ja kuulua johonkin. Uskonto voi osaltaan luoda näitä merkityksiä. Ihmisten

³⁰ Ketola 2008, 105.

³¹ Hytönen 2016, 118, 121, 143.

³² Holm 2004, 43, 45.

käsitykset todellisuudesta ovat yleensä riippuvaisia todennäköisyyskriteeristä, jonka mukaan käsitykset kehittyvät jatkuvasti todellisuuden, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja keskustelun yhteistyössä. Suurimmaksi osaksi käsitykset todellisuudesta ovat itsestään selviä eikä niitä erityisesti pohdita. Useimpien ihmisten historiassa uskonnolla on ollut tärkeä rooli merkityksen ja tulkintojen luomisessa elämästä ja maailmasta. Kuitenkin joskus uudet ja erilaiset sosiaaliset kokemukset aiheuttavat kriisejä vanhoihin ja perittyihin käsityksiin uskonnollisesta ja maallisesta todellisuudesta.³³

Furseth ja Repstad kuvaavat, että ihmisen tarve luoda merkityksiä on sekä henkistä että emotionaalista. Merkityksen tarve on entistäkin tärkeämpää, kun ihminen joutuu kärsimykseen ja kokee pahaa. Uskonto on perinteisesti ollut tärkeä pohdittaessa pahan ongelmaa. Termi "pahan ongelma" juontuu kristillisestä teologiasta, mutta laajemmin ajateltuna pahan ongelma on uskonnollinen selitys kokemuksille, jotka uhkaavat mielekästä järjestystä. Esimerkkejä tällaisista kokemuksista ovat onnettomuudet, kärsimys, epäoikeudenmukaisuus ja kuolema.³⁴ Räsänen mukaan ihmisen ollessa vaikeassa tai yllättävässä elämäntilanteessa hänen uskonnollinen ajattelunsa aktivoituu ja hän työstää ajattelussaan suhdettaan tuonpuoleiseen. Elämäkokemusten uskonnollinen tulkinta, rukoileminen, uskonnollisten tekstien tulkinta ja uskonnollisen yhteisön toimintaan osallistuminen aktivoivat uskonnollista ajattelua.³⁵

Uskonnonfilosofi John Hickin mukaan uskonnollinen kokemus on tietoisuutta yliluonnollisesta todellisuudesta, mutta sitä ei voi jäsentää ainoastaan uskonnollisilla käsitteillä. Hickin mukaan tuonpuoleinen vaikuttaa ihmisten mielissä ja käytännön elämässä myös maallisessa kulttuurissa. Hän muistuttaa, että kaikkien julkaistujen tutkimusten mukaan noin kolmasosalla väestöstä on joskus ollut uskonnollisia kokemuksia.³⁶

Uskonnolliset kokemukset voivat olla hyvin monenlaisia ja eritasoisia. Usein keskusteltaessa uskonnollisista kokemuksista keskitytään sen dramaattisiin muotoihin, kuten äänet, näyt tai kokemukset yhtenäisyydestä perimmäisyyden kanssa. Uskonnollisella kokemuksella on monia voimakkuuden ja vaikutuksen tasoja kokijalleen. Suurimmaksi osaksi uskonnollinen kokemus on jotakin muuta kuin dramaattinen tai voimakkaasti vaikuttava ja joskus jopa elämää muuttava

³³ Furseth & Repstad 2013, 120.

³⁴ Furseth & Repstad 2013, 120.

³⁵ Räsänen 2002, 10–11.

³⁶ Hick 2006, 28, 35.

kokemus. Usein nämä vahvat muodot ovat niitä, joita kirjataan ja niistä keskustellaan. Yleisempiä ovat sellaiset uskonnolliset kokemukset, jotka niin sanotusti tuntuvat heikommilta. Silti ovat merkittäviä hetkiä tavallisten ihmisten elämässä. Nämä ihmiset eivät välttämättä pidä itseään uskonnollisina, mutta kokevat kunnioituksen ja perimmäisyyden hetkiä katsellessaan ylös pilvettömälle yötaivaalle ja tuntiessaan mysteerin tämän valtavan universumin galakseja katsellessaan. Tällaisia uskonnollisia kokemuksia voivat saada aikaan myös luonto ja sen maisemat, rukous kirkossa tai muussa itselle pyhässä paikassa. Uskonnollinen kokemus voi syntyä kotona, kun mielessä on syvä rauha tai sen voi saada aikaan hyvä musiikki, joka voi kääntää kielelle tietoa ja tunteita. Joissakin tapauksista uskonnolliset ajatukset jäsentyvät mieleen selkeinä. Kokemus voi myös olla jäsentymättömämpi, tunne siitä, että elämässä ja maailmankaikkeudessa on kyse muustakin kuin pelkästään muuttuvista fyysisistä hiukkasista ja, että lisäksi on jokin todellisuuden henkinen ulottuvuus.³⁷

Hickin mukaan uskonnolliset kokemukset esiintyvät vähintään neljässä eri muodossa. Ensimmäinen muoto on kokea uskonnollisuutta luonnossa tai luonnon kokonaisuudessa. ”Jumalan yliveraisuus ja viisautta tuntuivat näkyvän kaikessa; auringossa, kuussa ja tähdissä, pilvissä ja sinisenä taivaana, kasveina ja vedessä ja koko luonnossa.” Ihmiset saattavat kuvata uskonnollista kokemustaan niin, että kun he alkoivat katsella kauneutta ympärillään, luonnon ihmeellisyys ja täydellisyys saivat hetkeksi aikaan tunteen, että he ovat yhtä maailmankaikkeuden kanssa.³⁸

Toinen uskonnollisen kokemuksen muoto on tunne Jumalan, enkeliolennon tai ympäröivän yliluonnollisen todellisuuden läsnäolosta. Monet kristityt sanovat, että kirkossa tai heidän yksityisissä rukouksissaan ja hiljentymisessään he ovat joskus tietoisia näkymättömän Jumalan läsnäolosta. He ovat tietoisia jumalallisesta rakkaudesta, joka näyttäytyy monin tavoin, vaikka siinä, että joku soittaa tai tulee käymään juuri, kun he tietävät olevansa tuen tarpeessa. Tai kenties jumalallinen anteeksiannon tunne valtaa juuri, kun väärin tekemisen jälkeen on saanut hyvitettyä tekonsa. Dramaattisista Jumalan, enkelin tai muun yliluonnollisena pidetyn olennon läsnäolon kokemuksista on paljon kirjoituksia, mutta epäilemättä on vielä paljon suurempi määrä kirjaamattomia esimerkkejä.³⁹

³⁷ Hick 2006, 28–29.

³⁸ Hick 2006, 30.

³⁹ Hick 2006, 31–32.

Kolmannessa uskonnollisen kokemuksen muodossa on kyse näkö- ja kuuloaistimuksista. Näköaistimukseen jumaluudesta ovat vääjäämättä vaikuttaneet perinteisten maalausten kuvaukset Kristuksesta. Ne ovat vaihdelleet majesteettisesta universumin hallitsijasta lempeään maailman valoon, tai nykypäivän elokuvissa vaihdellen voimakkaasta ja arvovaltaisesta johtajasta ja opettajasta kidutettuun ja ristiinnaulittuun hahmoon. Kuuloaistimukset ovat kokemuksia Jumalan tai jumaluuksien puhuttelusta. Neljäs uskonnollisen kokemuksen muoto on kokemus yhtenäisyydestä Jumalan tai muiden jumaluuksien kanssa.⁴⁰

Kognitiivisen näkemyksen mukaan mistä tahansa emotionaalisesta kokemuksesta voi tulla uskonnollinen, mikäli ihminen liittää sen uskonnollisena pitämäänsä kohteeseen. Uskonnollinen kokemus on siis tunnetila, johon liitetään uskonnollisia representaatioita. Rodney Stark ja Charles Glock ovat laatineet kognitiivisen näkemyksen pohjalta uskonnollisten kokemusten taksomian. Se sisältää neljä kokemuksen intensiteetin astetta; vahvistavat, vastavuoroiset, ekstaattiset ja ilmoituskokemukset. Vahvistavissa kokemuksissa ihminen huomioi tai tulee tietoiseksi yliluonnollisen agentin olemassaolosta. Vastavuoroisissa kokemuksissa hän havaitsee yliluonnollisen olennon tai voiman huomioivan hänet. Erilaiset ihmekokemukset kuuluvat tähän ryhmään. Ekstaattisissa kokemuksissa ihmisen ja yliluonnollisen agentin suhde syvenee ja saa tunteenomaisia piirteitä. Tähän kokemusryhmään kuuluvat fyysiset oireet, kuten poikkeavat aistimukset. Ilmoituskokemukselle on tyypillistä kokemus, että yksilö on saanut yliluonnolliselta agentilta tehtävän toteuttaakseen. Kokemuksessa näyttäytyvä yliluonnollinen agentti voi olla joko hyvä tai paha. Samat intensiteetin asteet soveltuvat myös kokemuksiin pahasta.⁴¹

Attribuutioteoriaa on myös käytetty uskonnollisten kokemusten tulkintaan. Se korostaa ihmisen tarvitsevan merkitysrakenteita kaikille kokemuksilleen. Sille, mitä ei voi täysin tulkita profaanissa viitekehyksessä, tarvitaan hengellinen attribuutiomalli. Erityisesti silloin, kun ihmiset kohtaavat vaikeuksia ja kriisejä, ajatukset yliluonnollisesta todellisuudesta tarjoavat näitä attribuutiomalleja.⁴²

Kysymykseen, miksi uskonnollinen todellisuudentulkinta aktualisoituu, saadaan yksi vastaus attribuutioteoriasta. Sen lähtökohtana on ihmisen tarve käsittää maailmaa ja tehdä siitä sitä kautta hallittava. On kyse siitä, kuinka

⁴⁰ Hick 2006, 28, 33.

⁴¹ Stark 1965, 99–105, 107, 112.

⁴² Holm 2004, 46.

ihminen tulkitsee omia kokemuksiaan ja käytöstään eli hänen tavastaan selittää maailma. Ihminen tahtoo tietää, miksi maailma näyttää sellaiselta kuin näyttää. Sen lisäksi attribuutioprosessin saavat liikkeelle ihmisen tarve hallita elämää sekä itsekunnioituksen tarve. Nämä kolme motivaatiolähdettä lähtökohtana voidaan elämäkokemuksia pitää erilaisten tekijöiden, kuten oman itsen, muiden, Jumalan, sattuman, kohtalon tai muun syyn aiheuttamina. On kiinnostava kysymys, mikä vaikuttaa ihmisen tulkintamallin valintaan. Tutkimusten mukaan uskonnollisten attribuutioiden valintaan vaikuttavat tilannetekijät ja dispositiotekijät.⁴³

Tilannetekijöillä viitataan yksilön suhteeseen ympäristöönsä. Puhutaan kontekstiin liittyvistä tekijöistä, kuten kirkollisesta ympäristöstä tai yksilön uskonnollisesta aktiivisuudesta, onko yksilön lähellä uskonnollisia henkilöitä ja millaisia uskonnollisia käsityksiä heillä on. Kaikki nämä vahvistavat todennäköisyyttä valita uskonnollinen attribuutio. Kontekstin lisäksi tilannetekijöistä voidaan erottaa itse tilanne ja sen merkitys. Sillä on vaikutusta, koetaanko tapahtuma tärkeäksi, onko sillä positiivinen vai negatiivinen vaikutus, koskettaako tapahtuma yksilöä henkilökohtaisesti ja toisaalta se mitä osa-aluetta se koskettaa.⁴⁴

Dispositiotekijöillä tarkoitetaan yksilön omia edellytyksiä ja sisäisiä asenteita. Dispositiotekijöistä voidaan erottaa kolme tyyppiä. Ensiksi taustatekijät, eli onko yksilö läpikäynyt uskonnollisen sosiaalistumisen, joka lisää uskonnollisen attribuution valinnan todennäköisyyttä. Toisena ovat kognitiivis-lingvistiset tekijät, joilla tarkoitetaan yksilön kieltä ja sitä, mahdollistaako se uskonnollisen ajattelun ja tunteeko ja käyttääkö hän uskonnollisia sanoja ja termejä. Mitä useammin käytämme sanojamme, sitä nopeammin ne aktualisoituvat. Kolmantena ovat persoonallisuus ja asennetekijät. On havaittu, että useimmat ovat haluttomia uskomaan, että kaikki tapahtuisi sattumalta. Tavallisin asenne on, että on olemassa tarkoitus, vaikka emme ymmärtäisikään sitä. Uskonnollisuuden tyyppillä on merkitystä. Olemmeko uskonnollisia tottumuksesta, jolloin voidaan puhua ekstrasikaalisesta uskonnollisuudesta. Tähän uskonnollisuuden tyyppiin liittyy avuttomuus, tunne ulkoisten voimien uhrina olemisesta. Silloin, kun uskonto ei ole vain uskomisen kohde, vaan jotakin minkä mukaan elää, puhutaan intrinsikaalisesta uskonnollisuudesta. Tälle uskonnollisuuden tyyppille on tyyppillistä positiiviset tulkinnat itsestä, Jumalasta ja

⁴³ Geels & Wikström 2009, 119–120, 125.

⁴⁴ Geels & Wikström 2009, 120–121.

maailmasta. Uskonnollisuuden tyypit eivät kuitenkaan ole selvärajaisia, vaan ihmiset ovat useimmiten sekä intrinsikaalisia että ekstrinsikaalisia, eivät vain toista.⁴⁵

2.4 Teorian soveltaminen tässä tutkimuksessa

Tutkimukseni teoreettisessa viitekehyksessä olen tarkastellut kahta ilmiötä: lapsen menetystä sekä uskonnollisuutta. Taustateoria lapsen menettämisestä ja siihen liittyneenä Cullbergin kriisiteoria antavat pohjaa ilmiön ymmärtämiselle. Lapsen menettäminen on raskas kokemus ja sen vaikutus vanhempien elämään on laaja ja aiheuttaa usein prosessin, joka voi johtaa elämän ja ajattelutavan muutoksiin. Tutkimuksissa on havaittu vaikutuksia myös vanhempien uskonnollisuuteen.⁴⁶

Toisena teoreettisena ilmiönä tutkimuksessani on uskonnollisuus.

Tutkimuksessa tarkastelen sitä uskontopsykologisesti. Tutkin uskonnollisuutta, joten oli luontevaa valita teoreettiseen viitekehykseen pohdintaa ja määritelmää siitä, mitä on uskonnollisuus. Lisäksi tutkimus tarkastelee ihmisten uskonnollisia kokemuksia, siksi valitsin teoreettiseen viitekehykseen useiden tutkijoiden käsityksiä uskonnollisesta kokemuksesta ja niiden tulkinnasta. Holmin mukaan elämykset ovat ihmisen yksilöllisiä ja sisäisiä kokemuksia. Ne voivat olla samantapaisia kuin muilla, mutta ovat kuitenkin hyvin omakohtaisia.⁴⁷

Uskonnollisten elämysten intensiteetin aste voi vaihdella yleisestä pyhydentunteesta vaikuttaviin ihmekokemuksiin asti.⁴⁸

Teoreettisessa viitekehyksessä esittelemäni Hickin uskonnolliset kokemukset ja niiden neljä esiintymismuotoa ovat mielestäni samaistettavissa Holmin määritelmän mukaisiksi elämyksiksi.⁴⁹ Samoin Starkin ja Glockin laatiman uskonnollisten kokemusten taksomian mukaiset kokemukset ovat nähdäkseni Holmin termistön mukaisia elämyksiä. Mikäli aineiston perusteella on mahdollista, kyseistä taksomiaa voisi soveltaa tässä tutkimuksessa tulosten luokittelussa.⁵⁰ Holm toteaa, että elämykset ovat aina hyvin yksityisiä ja tutkija pääsee niistä osalliseksi vain välillisesti. Välitys voi tapahtua kirjallisesti, taiteen keinoin tai sanallisesti, kuten tässä tutkimuksessa haastattelun kautta. Kokemusten jälkeisten muistikuvien ja niiden tulkinnan tutkiminen on tärkeää.⁵¹ Valittua

⁴⁵ Geels & Wikström 2009, 121–122.

⁴⁶ Ks. tutkimukseni luku 2.2

⁴⁷ Holm 2004, 43.

⁴⁸ Holm 2004, 45.

⁴⁹ Hick 2006, 28–31.

⁵⁰ Stark 1965, 99–100.

⁵¹ Holm 2004, 45.

teoriataustaa käytän tutkimuksen empiirisessä osassa aineiston analysoinnin tukena. Lisäksi peilaan tutkimustuloksia teoreettista taustaa vasten.

3 Tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteuttaminen

3.1 Tutkimustehtävä

Tarkoitukseni on tutkia mitä uskonnollisuus merkitsee lapsensa menettäneille ja millaisia uskonnollisia kokemuksia heillä on. Tutkimukseni tavoitteena on analysoida:

1. Mitä lapsensa menettäneiden mukaan on uskonnollisuus ja miten se on muuttunut heidän elämäkokemustensa myötä?
2. Millaisia uskonnollisia kokemuksia ja tunteita lapsensa menettäneillä on?
3. Millaisia uskonnollisia merkityksiä lapsensa menettäneet antavat kokemuksilleen?

3.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

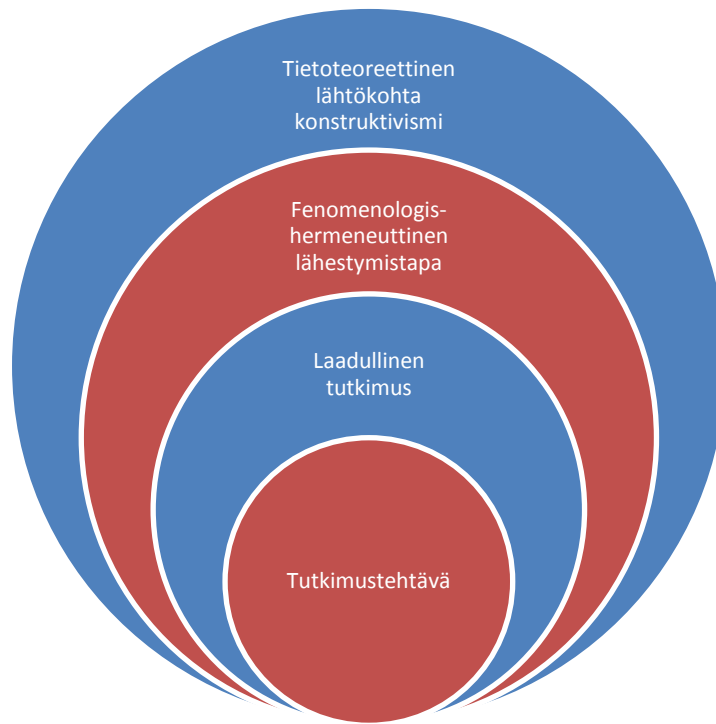
Tutkimuksen metodologian valitsemisen lähtökohtana on, että sen avulla voidaan vastata tutkimustehtävään. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata eri henkilöiden kokemusmaailmaa sekä pyrkiä ymmärtämään ja tulkitsemaan sitä. Epistemologinen eli tietoteoreettinen lähtökohta tutkimuksessa on konstruktivistinen. Konstruktivismi perustuu tulkintaan eli hermeneutiikkaan. Hermeneutiikan tarkoituksena on etsiä ja luoda tulkintoja todellisuudesta. Konstruktivistille todellisuus on yksittäisten ihmisten suhteellista todellisuutta, jossa voi olla yhteisiä piirteitä monien muiden yksilöiden kanssa.¹ Fenomenologia on kiinnostunut ilmiöistä ja niiden tulkinnasta.²

Näistä syistä olen valinnut tutkimukseen fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistavan ja laadullisen tutkimusotteen. Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Todellisuutta pidetään moninaisena, mutta ei mielivaltaisena. Tapahtumat muovaavat toinen toistaan muodostaen monenlaisia suhteita. Laadullisessa tutkimuksessa kohdetta pyritään tutkimaan kokonaisvaltaisesti. Pyrkimyksenä on löytää tai paljastaa tosiasioita, ei niinkään todentaa jo olemassa olevia väittämiä.³

¹ Metsämuuronen 2006, 207, 210.

² Metsämuuronen 2006, 216.

³ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 156–157.

Kuvio 1. Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

Edellä esitetty kuvio havainnollistaa tutkimuksen metodologisia lähtökohtia.

3.3 Tutkimusmenetelmä

Metsämuuronen toteaa, että laadullisen tutkimuksen aineiston hankkimiseksi voidaan käyttää useita metodeja eli menetelmiä, kuten haastattelu, tarkkailu ja kirjallisen materiaalin käyttö.⁴ Tämän tutkimuksen kohdalla päädyin käyttämään menetelmänä teemahaastattelua. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran mukaan haastattelu on ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä, koska siinä tutkija ja tutkittava ovat suorassa kielellisessä vuorovaikutustilanteessa. Tämä on sekä etu että haitta. Suurimpana etuna on joustavuus aineiston keruussa.⁵ Ruusuvuori, Tiittula ja Aaltonen kuvaavat haastattelua vuorovaikutustilanteeksi, jossa voi tarpeen mukaan tarkentaa asioita varmistuakseen esimerkiksi siitä, minkä merkityksen haastateltava antaa vastaukselleen. Haastattelussa molemmat osapuolet osallistuvat tiedon tuottamiseen. Teemahaastattelu on hyvä tapa, koska se ei rajaa haastattelutilannetta liikaa, mutta antaa selkeästi haastattelulle teeman. Teemahaastattelupohjaa voi muuttaa haastateltavan mukaan, esimerkiksi jättämällä väliin sellaisen kysymyksen, johon on jo aiemmin tullut vastaus.⁶

⁴ Metsämuuronen 2006, 235.

⁵ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 199–200.

⁶ Ruusuvuori, Tiittula & Aaltonen 2005, 11–13.

Metsämuuronen toteaa, että haastattelu sopii aineiston hankinnan menetelmäksi erityisen hyvin silloin, kun tutkitaan intiimejä ja emotionaalisia asioita.⁷

Haastattelun haittoina pidetään sitä, että se vie paljon aikaa. Itse haastattelutilanne vie aikaa, mutta myös haastattelujen valmistelu vaatii huolellista suunnittelua ja vie aikaa. Haastatteluun saattaa myös liittyä virhelähteitä, jotka johtuvat haastattelijasta, haastateltavasta tai haastattelutilanteesta. Haastateltava voi kokea tilanteen pelottavana tai uhkaavana, hän saattaa antaa niin sanottuja sosiaalisesti suotavia vastauksia tai vastata kysymyksiin, joita ei ole kysytykään. On myös hyvä muistaa, että haastatteluaineisto on konteksti- ja tilannesidonnaista. Tällöin haastateltavat saattavat puhua eri tavoin kuin jossakin toisessa tilanteessa. Tämä on otettava huomioon tuloksia tulkittaessa ja yleistyksiä tulisi välttää.⁸

3.4 Aineiston hankinta

Aineiston kerääminen ajoittui kesä-lokakuuhun 2016. Haastateltavat löysin lumipallo-otannalla. Lumipallo-otannassa on kyse siitä, että vaikeasti saavutettavien ryhmien kohdalla haastateltavien mukaan saaminen alkaa yhden henkilön kautta. Hän suosittelee mukaan muita tai antaa yhteystietoja, joiden kautta tutkija pääsee eteenpäin. Näin otos kertyy vähitellen, kuten lumipallo, joka kasvaa pyöriessään eteenpäin.⁹ Tutkittavien valintakriteerinä oli, että he olivat kokeneet lapsen menetyksen jossakin elämänsä vaiheessa. Pyrin siihen, että lapsen menetyksestä olisi kulunut aikaa niin, etteivät haastateltavat olisi enää akuutissa suruprosessissa. Tämän valinnan tein siksi, että tutkimukseni keskittyy haastateltavien uskonnollisuuteen, ei varsinaisesti menetykseen ja sen aiheuttamaan suruprosessiin.

Lumipallo-otanta toimi haastateltavien löytämiseksi hyvin, sillä melko nopeassa ajassa, eli viidessä kuukaudessa, olin saanut tiedon 13 mahdollisesta haastateltavasta, ottanut heihin yhteyttä ja sopinut haastatteluista sekä toteuttanut haastattelut. Haastateltavat olivat toiveeni mukaisesti eri puolilta Suomea, eri-ikäisiä ja molempia sukupuolia oli edustettuina. Otin mahdollisiin haastateltaviin yhteyttä puhelimitse, kerroin tutkimuksesta ja kysyin heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseen. Kaikki, joille soitin, suhtautuivat tutkimukseeni positiivisesti ja yhtä lukuun ottamatta he lupautuivat haastateltavikseni. Eräs

⁷ Metsämuuronen 2006, 237.

⁸ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 201–202.

⁹ Metsämuuronen 2006, 55.

tutkimukseen pyytämäni henkilö kieltäytyi haastattelusta, koska hän arveli haastattelun avaavan jo käsitellyn kipeän asian uudestaan. Haastatteluihin lupautuneiden kanssa sovimme haastattelujen ajankohdasta ja paikasta. Toteutin haastattelut haastateltavien kotona tai muussa sopivassa paikassa. Haastateltavat löytyivät ympäri Suomea, Etelä- (3), Pohjois- (2) ja Itä-Suomesta (7). Yhteensä tein siis 12 haastattelua. Haastatelluista naisia oli kahdeksan ja miehiä neljä. Kaikki haastattelut olivat yksilöhaastatteluja. Haastatellut olivat 35–69-vuotiaita.

Rakentaakseni luottamuksellisen suhteen haastateltaviini, olin varannut haastattelun tekemistä varten riittävästi aikaa. Ruusuvuori, Tiittula & Aaltonen kuvaavat kirjassaan, että käytännössä haastattelutilanteessa joutuu tasapainoilemaan vastavuoroisen arkikeskustelun ja haastattelijanroolin välillä.¹⁰ Itse toimin niin, että keskustelimme vapaasti haastattelun ulkopuolisista asioista ennen varsinaisen haastattelun aloittamista ja sen jälkeen. Ennen varsinaisen haastattelun alkamista kerroin vielä haastattelun tarkoituksesta, tutkimuksen luotettavuudesta sekä siitä, etteivät kenenkään henkilötiedot tule tutkimuksen aikana esiin. Lisäksi kysyin luvan haastattelun nauhoittamiseen, eikä kukaan kieltäytynyt nauhoituksesta. Haastattelun nauhoittaminen mahdollistaa tilanteeseen paluun, siksi nauhoituksen ansiosta haastattelusta voi raportoida tarkemmin.¹¹ Haastattelujen kesto vaihteli 26 minuutista lähes 90 minuuttiin. Keskimäärin yksi haastattelu kesti n. 40 minuuttia. Litteroin haastattelut huolellisesti.

3.5 Aineiston analyysi

Laadullisessa tutkimuksessa voidaan käyttää monenlaisia analyysimenetelmiä. Eskolan ja Suorannan mukaan aineistolähtöinen analyysi on tarpeellista varsinkin silloin, kun tarvitaan perustietoa jonkin ilmiön olemuksesta. Laadullisessa tutkimuksessa analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä tiivistämällä ja tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta.¹² Grönforsin mukaan aineiston analyysissa yhdistyvät analyysi ja synteesi. Analyysissa kerätty aineisto ensin puretaan käsitteellisiksi osiksi ja synteessin avulla näin saadut osat kootaan uudelleen tieteellisiksi johtopäätöksiksi. Tällaisesta toiminnasta käytetään myös nimitystä abstrahointi. Toisin sanoen aineisto järjestetään uudelleen siten, että tehdyt johtopäätökset irrotetaan yksittäisistä henkilöistä, tapahtumista ja

¹⁰ Ruusuvuori, Tiittula & Aaltonen 2005, 41–42.

¹¹ Ruusuvuori, Tiittula & Aaltonen 2005, 14–16, 128–129.

¹² Eskola & Suoranta 1998, 19, 137.

lausumista, muuttaen ne yleiselle käsitteelliselle tasolle.¹³ Aloitin aineiston analysoinnin lukemalla haastatteluista kirjoittamiani litterointeja useita kertoja. Merkitsin koodiväreillä haastateltavaan ja menetykseen liittyvät taustatiedot, kuten menetyksen ajankohdan, kuolintavan sekä haastatellun syntymäajan ja kuolleen lapsen iän menetyshetkellä. Numeroin haastattelut niiden tekojärjestyksen mukaan. Jokainen haastateltu sai haastattelun järjestysnumerosta johdetun koodin, josta käy ilmi myös haastatellun sukupuoli. Näin ollen esimerkiksi H4n tarkoittaa järjestyksessä neljäntenä tehtyä haastattelua, jossa vastaajana on nainen.

Tämän jälkeen aloin etsiä aineistosta analyysiyksikköjä. Analyysiyksikkö voi olla yksittäinen sana, lause, virke tai ajatuskokonaisuus. Analyysiyksikön muodostusta ohjaa tutkimustehtävä.¹⁴ Analyysiyksikkönä käytin tässä tutkimuksessa ajatuskokonaisuuksia, jolla on jokin merkitys haastatellulle.¹⁵ Alleviivasin analyysiyksiköitä litteroiduista haastatteluista. Kiinnitin erityisesti huomiota haastateltavan lapsuuden uskonnollisuuteen, uskoon ja sen määrittelyihin, Jumalaan, selittämättömien tapausten, enteiden ja unien kuvauksiin liittyviin ilmaisuihin. Kun olin kerännyt erilaisiin teemoihin liittyviä analyysiyksikköjä, aloin abstrahoida eli käsitteellistää niitä.¹⁶

Abstrahoinnin avulla muodostetuista sisältöä kuvaavista teoreettisista käsitteistä mainitsen esimerkkeinä seuraavat käsitteet: ”epäily”, ”maailman pahuus”, ”ikävät asiat”, ”luonnon kauneus”, ”merkkien puuttuminen”, ”näytön puuttuminen”, ”uskon menettäminen”. Kun jatkoin abstrahointia, käytin edellä esitettyjen käsitteiden kuvaamiseen niitä yhdistävää ”uskon horjumisen” käsitettä. Käsitteet ryhmittelin kategorioiksi, jotka nimesin. Käsitteen ”uskon horjumisen” liitin myöhemmin osaksi ”uskonnollisten käsitysten muutokset” kategoriaa.

Analysoinnin edetessä aloin löytää aineistosta uskonnollisia käsityksiä, käyttäytymismuotoja sekä sisäisiä kokemuksia. Tässä vaiheessa siirryin aineistolähtöisestä analyysistä abduktiiviseen eli teoriaohjaavaan lähestymistapaan analyysissäni. Teoriaohjaava analyysi sijoittuu teoria- ja aineistolähtöisen analyysin välimaastoon. Teoriaohjaava analyysi lähtee liikkeelle empiriasta, mutta käyttää hyväkseen myös teoreettista taustaa. Itse aloin käyttää kategorisoinnin pohjana aikaisempaa teoratietoani eli Holmin uskonnollisen

¹³ Metsämuuronen 2006, 246.

¹⁴ Tuomi & Sarajärvi 2002, 112.

¹⁵ Eskola & Suoranta 1998, 17–18.

¹⁶ Tuomi & Sarajärvi 2002, 114–115.

kokemuksen kolmijakoa, jonka avulla muodostin analyysin kolme yläkategoriaa: uskonnolliset käsitykset, uskonnollinen käyttäytyminen ja uskonnolliset elämykset. Myöhemmin jaoin vielä uskonnolliset elämykset Starkin ja Glockin uskonnollisen kokemuksen intensiteetin astetta luokittelevan taksomian mukaisesti vahvistaviin, vastavuoroisiin, ekstaattisiin ja ilmoituskokemuksiin.¹⁷

Laadullisessa tutkimuksessa aineisto, tässä tapauksessa haastatteluaineisto, on usein monipuolinen ja elämänläheinen, mikä tekee analyysistä mielenkiintoisen ja haastavan. Haastattelujen analysointi, ilmiöiden järjestely, merkitysten etsintä ja vastausten tulkinta vie aikaa. Kaikkea materiaalia ei välttämättä tarvitse analysoida.¹⁸

3.6 Luotettavuus ja eettiset kysymykset

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioiminen on vaikeampaa kuin määrällisen, koska sen piirissä syntyneitä käsitteitä voi olla vaikea soveltaa laadulliseen tutkimukseen. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä tulee kuitenkin jotenkin arvioida. Sen luotettavuutta parantaa tutkijan tarkka selostus siitä, kuinka tutkimus on toteutettu. Tarkkuuden tulee liittyä kaikkiin vaiheisiin.¹⁹

Keskeinen kysymys aineiston luotettavuuden suhteen on se, että ne joilta tietoa kerätään tietävät tai ovat kokeneet asioita, joita ollaan tutkimassa.²⁰ Tämän tutkimuksen informantit, eli 12 haastateltua, olivat saaneet jonkinlaista uskonnollista kasvatusta lapsuudessaan, jonka kautta heillä on syntynyt käsitys uskonnollisuudesta. Lisäksi he olivat kokeneet lapsensa menetyksen, joten heillä on omakohtaista kokemusta tutkittavista ilmiöistä. Haastateltavat vaikuttivat motivoituneilta ja rehellisiltä haastattelun aikana. Kaikki haastateltavat totesivat jollakin tavalla jossain haastattelun vaiheessa halunsa auttaa tutkimuksen tekemisessä, vaikka joidenkin sanoissa kuului pieni epävarmuus siitä, olisiko heistä hyötyä.²¹

Tutkimuksen tärkein osa on tulokset, jossa esitetään tutkimuksen anti, eli analyysin ja tulkinnan avulla esiin nousseet näkemykset. Kuvauksen kohteena ovat aineistosta esitetyt tulkinnat ja niiden pohjalta syntyneet teemat. Teemojen havainnollistaminen autenttisten tekstikatkelmien eli suorien lainausten avulla on

¹⁷ Tuomi & Sarajärvi 2002, 99.

¹⁸ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 220.

¹⁹ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 227–228.

²⁰ Tuomi & Sarajärvi 2009, 88.

²¹ Ohessa näytteitä halusta auttaa tutkimuksessa: ”Toivottavasti sait jotain apua.” H7n; ”Kiitos itsellesi, että sain olla mukana” H6m; ”Jos tästä nyt sitten jotain apua oli.” H9m

erittäin merkittävää tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta.²² Lukija voi lainausten perusteella arvioida raportoinnin luotettavuutta, koska hän pystyy seuraamaan tutkijan päättelyä.²³ Olen tuonut jokaisen teeman yhteyteen riittävästi alkuperäisaineiston ilmaisuja niin, että lukijalla on mahdollisuus arvioida tulosten ja raportoinnin luotettavuutta. Olen kirjoittanut litteroidusta aineistosta haastateltujen ilmaiset mahdollisimman suoraan. Olen jättänyt pois ainoastaan turhat täytesanat lukemisen helpottamiseksi. Mikäli olen jättänyt osan tekstistä pois suorien lainausten välistä, merkitsen sitä kolmella pisteellä. Olen käyttänyt hakasulkeita jossakin lainauksissa. Hakasulkeisiin olen tällöin kirjoittanut itse lainausta selventäviä ilmauksia.

Vertaan tutkimustuloksiani toisiin tutkimuksiin ja alan kirjallisuuteen. Varsin usein sain niistä tukea tutkimustuloksilleni. Eskola ja Suoranta puhuvat tällöin ”vahvistuvuudesta”, joka on eräs tutkimuksen luotettavuuden kriteeri.²⁴

Tutkimuksen eettisyyden huomiointi on merkittävää varsinkin, kun tutkitaan ihmisten arkaluontoisia asioita. Tutkimuksen lähtökohtana tulee olla ihmisarvon kunnioitus. Itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan antamalla ihmisille mahdollisuus päättää tutkimukseen osallistumisestaan itsenäisesti ilman pakkoa. Jokaiselle haastateltavalle on annettava riittävä informaatio tutkimuksen luonteesta ja korostettava osallistumisen vapaaehtoisuutta.²⁵ Tämän tutkimuksen teema, uskonnollisuus, on yksityisenä pidetty asia. Sen lisäksi aineisto on kerätty läheisensä menettäneiltä henkilöiltä. Nämä seikat tekevät eettisten asioiden huomioinnin erityisen tärkeäksi.²⁶ Lumipallo-otannalla sain tietooni eri tahojen kautta mahdollisia haastateltavia. He tiesivät jo tutkimukseni aiheesta ja olivat antaneet luvan yhteystietojensa välitykseen. Osan mahdollisista haastateltavista tiesin suoraan itse. Otin jokaiseen mahdolliseen haastateltavaan yhteyttä puhelimitse ja kysyin halukkuutta osallistua tutkimukseen. Tutkimukseen osallistuminen oli näin ollen vapaaehtoista.²⁷

Tutkimuksen eettisyyden kannalta oleellisia kysymyksiä ovat myös, miten tutkittavien yksityisyys ja tutkimuksen luottamuksellisuus turvataan.²⁸ Tämän tutkimuksen kohdalla sekä tutkimukseen pyytämisen yhteydessä että haastattelun

²² Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 262.

²³ Eskola & Suoranta 1998, 215–217.

²⁴ Eskola & Suoranta 1998, 213.

²⁵ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 25.

²⁶ Ketola, Kääriäinen & Niemelä 2007, 60.

²⁷ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 25.

²⁸ Eskola & Suoranta 2009, 57.

alussa taattiin annettujen tietojen luottamuksellisuus. Luottamuksellisuudesta pidettiin huolta koko tutkimusprosessin ajan. Kukaan tutkimuksen tekijän lisäksi ei ole kuullut nauhoitettuja haastatteluja tai nähnyt niistä litteroituja aineistoja. Muutin litteroinnin yhteydessä kaikki haastatteluissa mainitut nimet toisiksi. Jätin myös pois kaikki viittaukset kuolleiden lasten sukupuoleen. En siis kirjoita pojista tai tytöistä, vaan yleensä lapsista. Vaikka haastatellut ovat eri puolilta Suomea, raportoinnin yhteydessä en mainitse kenenkään kotipaikkaa. Vielä tutkimuksen eettisyyteen liittyen voin todeta, että olen raportoinut tutkimuksen tulokset rehellisesti ja avoimesti. Analyysimenetelmän ansiosta tutkimustulokset perustuvat tutkittavien kokemusten pohjalta kirjoitettuihin ilmaisuihin.²⁹

²⁹ Tuomi & Sarajärvi 2009, 128–129.

4 Haastateltavien uskonnollinen tausta ja nykyinen elämäntilanne

4.1 Lapsuuden uskonnollisuus

Haastatellut kertoivat lapsuudenkotinsa ja perheensä uskonnollisuudesta avoimesti. On todettu, että uskonnollisuuden muotoutumiseen suuresti vaikuttavia tekijöitä ovat koti ja perhe. Omien vanhempien ja isovanhempien malli vaikuttavat ihmisen henkilökohtaiseen uskonnollisuuteen.¹ Haastatellut kuvasivat myös lähiyhteisön ja muun muassa koulun uskonnollista kasvatusta.

Haastatelluista kuusi koki, ettei heidän lapsuudenkotinsa ollut uskonnollinen.² ”Ei mitenkään harras.”³ Haastatellut mainitsivat muun muassa, että kirkkoon kuuluttiin ja siellä joskus käytiin, mutta kotona ei esimerkiksi rukoiltu. Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastatellut oli lapsena kastettu. Haastateltu, jota ei ollut lapsena kastettu, kävi rippikoulun ja hänet kastettiin konfirmaatiota edeltävänä iltana. Varsinaista uskonnonvastaisuutta ei haastateltujen lapsuudenkodeissa ollut. Tulos on linjassa Gallup Ecclesiastica 2015 -tutkimuksen kanssa, jossa kodin uskonnonvastaisuuden mainitsee vain 4 prosenttia tutkituista.⁴ Puolet haastatelluista siis totesi, ettei heidän lapsuudenkotinsa ollut uskonnollinen, vaikka perhe kuului kirkkoon, eikä ollut uskonnonvastainen. Lisäksi perhe oli kastanut lapsensa ja osallistui jumalanpalveluksiin silloin tällöin. Itse en tulkitsisi kerrotun perusteella perheitä ei-uskonnollisiksi, mutta kyse on tulkintatavasta. Tulkintatapaan vaikuttaa ihmisen käsitys siitä, mitä uskonnollisuuteen kuuluu. Kyseisten haastateltujen käsityksen mukaan olisi tarvittu vielä jotain muuta, jotta lapsuudenkoti olisi mielletty uskonnolliseksi.

Gallup Ecclesiastica -tutkimuksen mukaan 45 prosenttia suomalaisista luterilaisen kirkon jäsenistä oli saanut uskonnollisen kasvatuksen.⁵ Tässä tutkimuksessa lapsuudenkodin uskonnollisuutta kuvasi tavanomaiseksi tai normaaliksi viisi haastateltua.⁶ He kokivat kodin uskonnollisuuden luontevaksi. ”Et ei mitenkään silleen pakosta, vaan jokainen on saanu valita.”⁷ Ei-uskonnollisiksi tulkituista kodeista poiketen, tavanomaisen uskonnollisiksi

¹ Niemelä 2011, 40.

² H1n; H2n; H4n; H7n; H9m; H11n

³ H9m

⁴ Hytönen 2016, 118.

⁵ Hytönen 2016, 119.

⁶ H5n; H6m; H8m; H10n; H12n

⁷ H12n

luokitelluissa kodeissa opetettiin lapsille iltarukous ja lapset kävivät pyhäkoulua. Muutoin tavanomaisen uskonnolliset kodit eivät eronneet ei-uskonnollisiksi tulkituista.

Yksi haastateltu oli kokenut lapsuudenkodin uskonnollisen ilmapiirin lakihenkiseksi.⁸ Erityisesti haastatellun äiti oli konservatiivinen ja varsin lakihenkinen uskovainen. Haastateltu kuvasi ahdistavana, että esimerkiksi sunnuntaisin ei saanut tehdä juuri mitään muuta kuin kuunnella kirkonmenoja ja hartauksia. ”Pyhänäkin, jos vähän liikahti johonki – se oli synti.”⁹ Ahdistusta aiheuttavan uskonnollisuuden säilyttämissä kodeissa on vaara, että ihmisen oma tahto nujerretaan Jumalan tahdon alle ja syntyy kokonaisvaltainen häpeä. On mahdollista, että kasvattaja kokee psyykkistä avuttomuutta, johon etsii tukea uskonnollisuudesta ja Jumalan tahdosta.¹⁰ Uskonnolliseen ahdistukseen haetaan lievitystä kapinoimalla vanhempiaan ja Jumalaa vastaan.¹¹ Kyseinen haastateltu kertoi uskonnollisen ajattelunsa poikenneen jo nuorena esimerkiksi äitinsä näkemyksistä. Hän oli ottanut etäisyyttä lakihenkiseen uskonnollisuuteen aikuistuttuaan.

Mie, ku en ite heitä uskonu, oon ollu omapäinen, mie näin sen, et eihän se maailma sillei mee.¹²

On todennäköisesti vaatinut vahvaa luonnetta ja hyvää itsetuntoa irrottautua perheen uskonnollisista ajatuksista ja traditioista. Ei kuitenkaan ole tavatonta, että lasten uskonnollisuus eroaa lapsuuden perheen uskonnollisuudesta. Uskonnollista sosialisatiota kommentoineen Ketolan mukaan lapset harkitsevat uskonnollisia ratkaisujaan itsenäisemmin kuin yleisesti luullaan.¹³

Iltarukous oli opetettu seitsemälle¹⁴ haastatelluista, kahdelle sen oli opettanut mummo.¹⁵ Yksi haastateltu kertoi mummon opettaneen hänelle virsiä.¹⁶ Isovanhempien rooli uskonnollisena kasvattajana tuli haastatteluissa esille. Mikäli isovanhemmat ovat asuneet lähellä ja osallistuneet lasten lastensa elämään muutoinkin, on myös uskonnollinen kasvatus ollut luontevaa. Usein isovanhemmilla on ollut omia vanhempia enemmän aikaa uskonnolliseen

⁸ H3m

⁹ H3m

¹⁰ Kettunen 2011, 136–139.

¹¹ Geels & Wikström 2009, 339–340.

¹² H3m

¹³ Ketola 2008, 105.

¹⁴ H3m; H5n; H6m; H7n; H8n; H10m; H12n

¹⁵ H7n; H8n

¹⁶ H8n

kasvatukseen ja opetukseen. Koulun uskonnollisen kasvatuksen mainitsi kolme haastateltua.¹⁷

Meidän opettajat oli uskonnollisia, meillähän oli joka aamu aamuhartaus ja, ku opettaja oli uskonnollinen ihminen, ni sitähän oli aika paljonkin. Siinä tuli se, että Jumala on olemassa.¹⁸

Säännöllisesti pidetyt aamuhartaudet sekä virsiläksyt olivat jääneet mieleen. Heidän mukaansa opettajien henkilökohtainen vakaumus välittyi oppilaille myönteisenä. Nykyisin opettajien ei olisi enää mahdollista tuoda esiin omaa vakaumustaan, sillä nykyinen uskonnonvapauslaki kieltää tunnustuksellisen uskonnonopetuksen.

Pyhäkoulua oli käynyt haastatelluista kahdeksan.¹⁹ Yksi haastateltu koki pyhäkoululla ja pyhäkoulunopettajalla olleen erityisen vahva merkitys oman uskonnollisuutensa kannalta, koska koti ei ollut lainkaan uskonnollinen.

Äiti oli kommunisti... mutta äiti laittoi myös pelastusarmeijan pyhäkouluun... ja siellä se siemen kylvettiin mulle, se uskonsiemen ja sieltä tuli se positiivisuus. Ja erityisesti yksi aikuinen on jääny mieleen, ku hän oli aina niin sydämellinen... Siis kaiken kaikkiaan siellä tuli se armo.²⁰

Kolmella haastatelluista oli suvun ja lähiyhteisön piirissä herätysliiketaustaa, mikä vaikutti heidän uskonnolliseen ajatteluunsa viimeistään aikuisiällä.²¹ Kahden haastatellun sukulaiset olivat vanhoillislestadiolaisia.²² Toinen heistä kertoi, että vanhemmat eivät kieltäneet käymästä seuroissa tai nuortenilloissa, vaikka eivät itse kuuluneetkaan liikkeeseen. Hän kertoo lähteneensä usein sunnuntaina mummon mukana seuroihin, koska niissä sai karkkia. Toisen haastatellun mielikuva vanhoillislestadiolaisuudesta oli negatiivinen. Hänen mukaansa sukulaiset eivät uskostaan puhuneet.

Se oli semmosta, kehtaisko sanoo, pimmeetä touhua, se oli meille hirveen vierasta. Yksi setä ja hänen vaimonsa muuttivat kyllä uskonkäsitystä sillai, kun olivat huumorintajuisia, eivätkä sitä mihin oli oppinut, että uskovaiset on musta huivi tiukalla.²³

¹⁷ H4n; H8n; H12n

¹⁸ H12n

¹⁹ H2n; H3m; H4n; H5n; H6m; H8n; H10m; H12n

²⁰ H2n

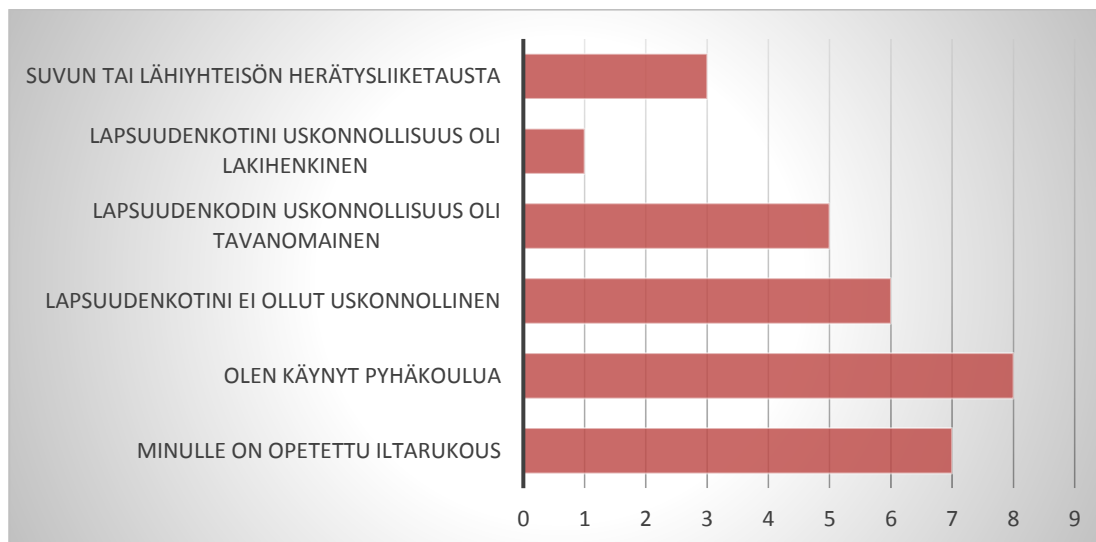
²¹ H1n; H3m; H11n

²² H1n; H11n

²³ H1n

Eräs haastateltu kuvasi koko yhteisön, jossa asuttiin ja, jonka kanssa oltiin tekemisissä, olleen lakihenkinen.²⁴ Ihmiset valvoivat toinen toisiaan, ettei kukaan tehnyt syntiä. Haastateltu kertoi kokeneensa vahvan lakihenkisyyden ahdistavana. Räsänen tutkimuksen mukaan uskonnollinen yhteisö voi olla kodin lisäksi yksilön kasvun hyvä tuki, mutta myös ahdistava liian ohjaavalla otteellaan.²⁵

Seuraavassa kuviossa esitetään kootusti piirteitä haastateltujen lapsuuden uskonnollisuudesta.

Kuvio 2. Lapsuuden uskonnollisuus

Tutkimustuloksista käy ilmi, että puolet haastateltavista arvioi, ettei heidän kotinsa ollut uskonnollinen. Tavanomaiseksi lapsuudenkodin uskonnollisuuden kuvasi viisi haastateltua. Haastatelluista seitsemälle oli opetettu iltarukous ja peräti kahdeksan oli käynyt pyhäkoulussa. Tulosta selittää osittain se, että kodit, joissa itsessään ei annettu uskonnollista kasvatusta, olivat ohjanneet lapsensa pyhäkouluun ja, että isoäiti oli opettanut iltarukouksen. Tulos tukee Gallup Ecclesiastican tulosta, jonka mukaan 60 prosenttia kokee, ettei ole saanut kotona uskonnollista kasvatusta, vaikka seitsemälle kymmenestä on opetettu iltarukous ja saman verran kertoo käyneensä pyhäkoulussa tai seurakunnan kerhossa. Kenties iltarukous ja pyhäkoulu kuuluvat suomalaiseen elämäntapaan niin kiinteästi, ettei niitä pidetä uskonnollisena kasvatuksena tai uskonnollisuutena.²⁶

²⁴ H3m

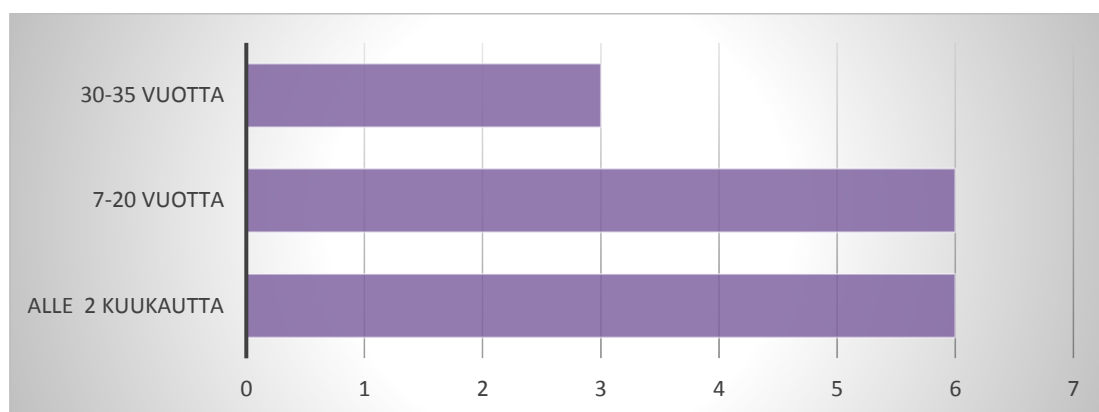
²⁵ Räsänen 2002, 252.

²⁶ Hytönen 2016, 118.

4.2 Lapsen menetyks ja nykyinen elämäntilanne

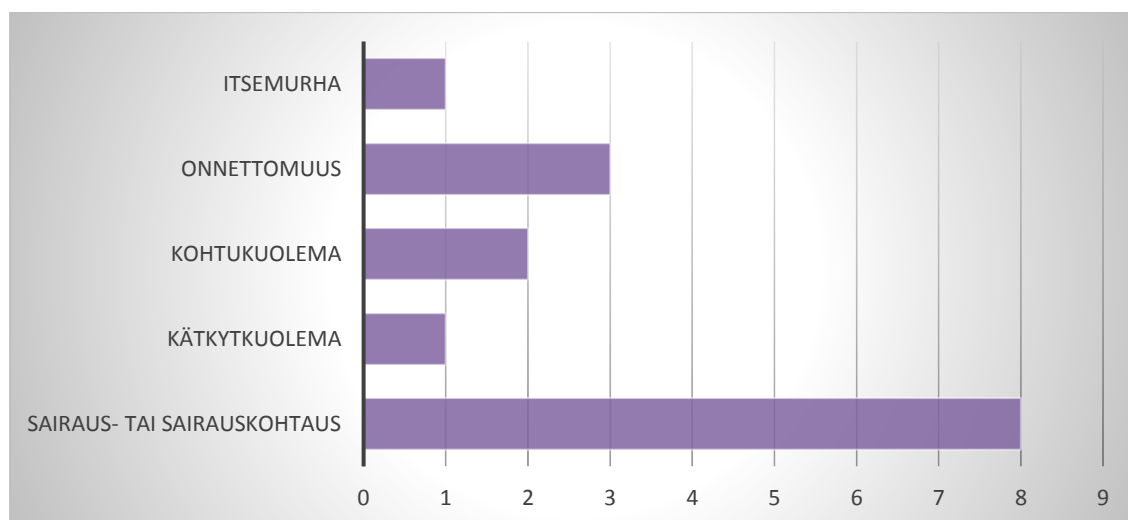
Haastatelluista kolme oli menettänyt kaksi lasta ja loput yhdeksän oli menettänyt yhden lapsen. Näin ollen he kertoivat yhteensä 15 lapsen kuolemasta.

Haastateltavista yhdeksän mainitsi kuolleen lapsensa kysyttäessä lapsilukuunsa, kolme ei. Seuraava kuvio havainnollistaa lapsen ikää hänen kuollessaan, heistä kuusi oli kuollessaan alle 2 kuukautta, kuusi 7–20-vuotiaita ja kolme 30–35-vuotiaita.

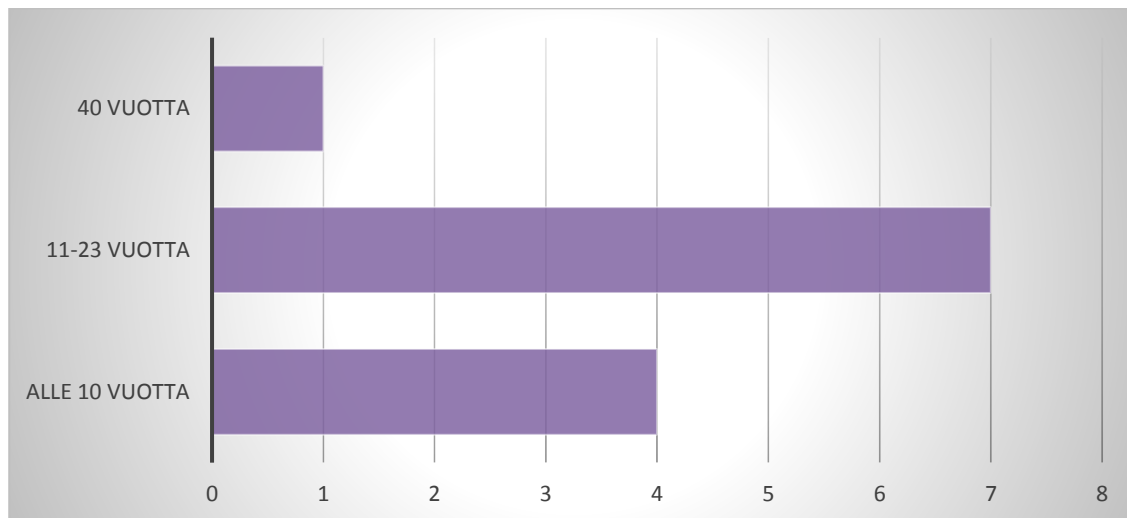
Kuvio 3. Lapsen ikä hänen kuollessa (N=15)

Lapsista kuusi oli kuollut synnynnäiseen sairauteen, heistä kaksi lyhyen sairausjakson jälkeen ja neljä pitkän sairausjakson jälkeen. Lapsista yhdeksän oliv menehtynyt äkillisesti. Lasten kuolinsyyistä yleisin oli sairaus tai sairauskohtaus (8 lasta), kätkytkuolema (1 lapsi), kohtukuolema (2 lasta), onnettomuus (2 lasta) ja itsemurha (yksi lapsi), lisäksi yksi lapsi kuoli synnytyksessä. Haastateltu, jonka terve lapsi oli menehtynyt synnytyksessä, määritteli itse kuolinsyyksi onnettomuuden. Seuraavassa kuviossa lasten kuolinsyyt on esitetty graafisesti.

Kuvio 5. Lasten kuolinsyyt (N=15)

Haastattelun ajankohdan ja lapsen menetyksen välinen aika vaihtelee haastateltavilla hyvin paljon. Pisin aika menetyksestä on 40 vuotta, lyhin puolestaan 4 vuotta. Yhteensä neljällä haastatelluista viimeisimmästä lapsen menettämisestä oli alle 10 vuotta, seitsemällä 11–23 vuotta ja yhdellä 40 vuotta, kuten seuraavasta kuviosta voidaan nähdä.

Kuvio 5. Ajallinen etäisyys viimeisimmästä menetyksestä haastattelun hetkellä (N=12)

Kaikilla haastateltavilla oli menetyksestä sen verran aikaa, ettei kukaan ollut enää akuutissa suruprosessin vaiheessa. Tulkintani mukaan kaikki olivat Cullbergin teorian mukaisessa uudelleensuuntautumisen vaiheessa, joka ei oikeastaan pääty koskaan. Tässä vaiheessa kriisin kokenut on läpityöstänyt kriisiin liittyvät tunteet.²⁷ Haastattelun aikaan haastatelluista yhdeksän eli avio- tai avoliitossa. He kaikki elivät edelleen yhdessä saman puolison kanssa, jonka kanssa olivat menettäneet yhteisen lapsen tai lapsia. Kaksi haastateltua oli eronnut ja yksi haastateltava oli leski. Kaikki haastatellut kuuluivat tällä hetkellä evankelisluterilaiseen kirkkoon.

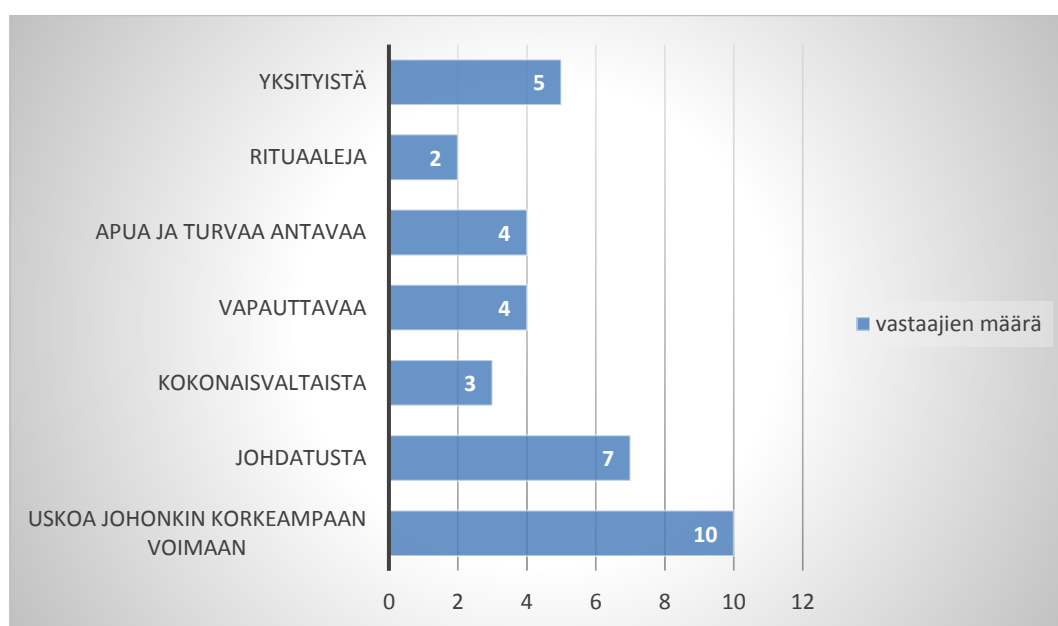
²⁷ Cullberg 1991, 153–154.

5 Uskonnolliset käsitykset

5.1 Mitä on uskonnollisuus?

Tässä luvussa kirjoitan auki haastateltujen käsityksiä uskonnollisuudesta. Mitä on uskonnollisuus, kuinka haastattelemani henkilöt määrittivät sitä? Entä mitä tapahtuu kuoleman jälkeen? Millaisia merkityksiä ja tarkoituksia haastatellut olivat löytäneet erilaisille elämäkokemuksilleen? Tutkittaessa suomalaisten uskonnollisuutta nousee esiin tietty vaatimattomuus tai vähättely. Harvoin suomalainen edes paljastaa vieraalle uskovansa Jumalaan, mutta niin tehdessään mielellään heti jatkaa, että en minä silti mikään uskovainen ole.¹ Tämän panin merkille myös omassa tutkimuksessani.²

Haastatellut saivat vapaasti itse määrittellä uskonnollisuutta ja he mainitsivat yhteensä seitsemän erilaista osa-aluetta siitä, mitä uskonnollisuus heidän mukaansa on. Monen haastatellun mukaan uskonnollisuuteen liittyi useita osa-alueita. Uskonnollisuus määriteltiin johonkin korkeampaan voimaan tai Jumalaan uskomiseksi. Lisäksi uskonnollisuus määriteltiin kokemukseksi johdatuksesta. Sen katsottiin olevan kokonaisvaltaista koko elämän läpäisevää. Uskonnollisuus kuvattiin vapauttavaksi sekä apua ja turvaa antavaksi. Uskonnollisuus määriteltiin myös uskonnollisiksi rituaaleiksi. Lisäksi uskonnollisuutta pidettiin yksityisenä. Seuraavassa kuviossa on esitetty nämä seitsemän uskonnollisuuden osa-aluetta sekä se, kuinka moni haastateltava mainitsi kyseisen asian.

Kuvio 6. Uskonnollisuuden määrittely.

¹ Ketola, Kääriäinen & Niemelä 2007, 60.

² ”et mie käyn kirkossa ja luen iltarukouksen, mut en mie sillai uskovainen oo.” H8n

Haastattelussa ei suoraan esitetty kysymystä, uskotko johonkin korkeampaan voimaan. Kysymys sai kuitenkin vastauksen joko suoraan tai epäsuorasti kaikkien haastattelujen aikana. Kymmenen haastateltavaa kertoi uskovansa johonkin korkeampaan voimaan.³ ”Johonkin minäkin uskon, minä en osaa vaan sitä nimetä mikä se on.”⁴ Kuusi heistä nimitti korkeampaa voimaa Jumalaksi.⁵ ”Mie oon vaan aina ajatellu, et Jumala on.”⁶ Yksi haastatelluista sanoi, ettei usko Jumalaan. ”Eikä mulla oo vielä niin suuri hätäkään ollu, että uskoo tarvis.”⁷ Eräs haastateltu sanoi haastattelun aluksi, ettei hän ole koskaan uskonnollisuuttaan miettinyt, mutta myöhemmin hän totesi uskonnollisuutensa olevan aika perinteistä luterilaista uskoa.⁸ Haastattelemieni henkilöiden usko korkeampaan voimaan oli yleisempää kuin suomalaisilla keskimäärin, koska Jumalaan, joko kristinuskon mukaisesti tai muutoin, uskoo puolet kaikista suomalaisista.⁹

Uskonnollisuuden määritteli jonkun suuremman johdatukseksi seitsemän haastateltua.¹⁰ He puhuivat tien valmiiksi tekemisestä ja jonkun näkymättömän rinnalla kulkemisesta.

Niin paljon elämässä kokeneena, pakko on turvata johonkin, että jossakin on se joku, joka tätä tietä tekee tämmöseksi meikäläiselle.¹¹

Haastatellut puhuivat myös siitä, että joku ennalta päättää sekä järjestelee asioita ihmisen elämässä. ”Ihan ku joku vähän junalis näitä juttuja.”¹² Kuvattua johdatusta pidettiin positiivisena asiana, eikä sitä koettu pelottavana.

Todennäköisesti lapsen menettäminen on vaikuttanut haastateltujen tarpeeseen uskoa johonkin itseään suurempaan ja tämän suuremman johdatukseen. Kaisa Kourin mukaan luottamus Jumalan johdatukseen auttaa ihmistä kestämään epävarmoja ja vaikeita elämäntilanteita. Ihminen voi kokea, ettei hän ole yksin hallitsemattomassa maailmassa, vaan on olemassa joku, joka pystyy vaikuttamaan

³ H1n; H2n; H3m; H4n; H5n; H6m; H8n; H10m; H11n; H12n

⁴ H1n

⁵ H2n; H3m; H5n; H8n; H11n; H12n

⁶ H11n

⁷ H9m

⁸ H7n

⁹ Ketola 2016, 62.

¹⁰ H1n; H2n; H3m; H4n; H5n; H10m; H11n

¹¹ H1n

¹² H10m

elämän tapahtumiin. Ikäviäkin asioita pidetään Jumalan suunnitelman osana eivätkä ne siten ole merkityksettömiä.¹³

Siinä synnytyksessä oli ihan käsittämättömän huonoo tuuri, ja sit oli monta pientä juttua, jotka meni pieleen... monta sellasta yksityiskohtaa, et se pysty tapahtuu [lapsen kuolema], se oli hyvin suunniteltu, et jos silleen ajattelee, niin Jumala oli sen hyvin suunniteltu, et se pysty tapahtuu.¹⁴

Edellä kuvatusta kommentista voi päätellä, että haastatellun vaikea kokemus on jäsentynyt syvällisen pohdinnan kautta. Se, että haastateltu pystyy tarkastelemaan lapsen kuolemaan johtaneita tapahtumia osana Jumalan suunnitelmaa ilman katkeruutta, kertoo vahvasta luottamuksesta Jumalaan ja johdatukseen. Kommentin perusteella voidaan myös todeta, että haastateltu on päässyt Cullbergin teorian mukaiseen uudelleensuuntautumisen vaiheeseen.

Haastatelluista kaksi oli sitä mieltä, että ihminen itse hallitsee omaa elämäänsä.¹⁵ Heidän mukaansa riippuu paljon ihmisestä itsestään mitä hänen elämässään tapahtuu. He pystyivät ajattelemaan näin siitäkin huolimatta, että he olivat itse kokeneet lapsen menettämisen.

Kokonaisvaltaiseksi uskonnollisuuden määritteli kolme haastateltua.¹⁶ He kuvasivat uskonnollisuutta koko elämäksi, arjeksi. Uskonnollisuus tulee näkyväksi kaikessa toiminnassa, ei vain kirkossa. Uskonnollisuus vaikuttaa myös arvoissa, kuten siinä, että kunnioittaa kaikkia.

Miun mielestä se on ihan sitä arkista. Että käy kirkossa, kuuntelee musiikkia. Se on sellaista kokonaisvaltaista.¹⁷

Tulos tukee Ketolan ajatusta, jonka hän toteaa tuoreessa tutkimuksessa: suomalainen luterilaisuus on tämänpuoleista ja käytännöllistä arjen pyhittämistä. Elämä on Jumalan lahja, johon uskonnollisuus on sisäänkirjoitettuina tapoina ja näkemyksinä.¹⁸

Neljä haastateltavaa määritteli uskonnollisuuden vapauttavaksi.¹⁹ Ihminen saa vapauden olla oma itsensä, eikä hänen tarvitse esittää mitään. Uskonnollisuus antaa mahdollisuuksia. Se ei rajoita eikä ole taakka. Lapsen menettämisen läpikäyminen on todennäköisesti vaikuttanut haastateltujen suhtautumiseen

¹³ Kouri 2008, 168–169.

¹⁴ H1 1n

¹⁵ H7n; H9m

¹⁶ H2n; H10m; H11n

¹⁷ H1 1n

¹⁸ Ketola 2016, 85.

¹⁹ H2n; H3m; H4n; H10m

elämään ja uskonnollisuuteen juuri siten, että toisten mielipiteillä tai ohjeilla ja neuvoilla ei ole enää niin suurta merkitystä, vaan oma ajattelu ja vapaus ovat nousseet niitä tärkeämmiksi.

Olen vapaa sielu – nää on meillä, tyhjät kädet. Eikä meiltä vaadita mitään. ... Saa elää ihmisenä, vajavaisena, puutteineen päivineen.²⁰

Uskonnollisuus antaa ihmisille voimaa ja turvaa neljän haastatellun määritelmän mukaan.²¹ Haastatellut toivat esiin, että uskonnollisuus on jotakin mihin voi turvata. ”Mie koen sen tärkeenä siks, et koen et saan jotain apua siitä. Sen mie oon kokenu.”²² Turva on laajaa, kaikkia ihmisiä koskevaa huolenpitoa. Apua saa ja voi pyytää kuka tahansa. ”Joka ihmisestä pietään näin hyvää huolta, ei vaan meistä.”²³ Epäsuorasti haastatellut puhuivat tässä myös rukouksesta ja saaduista rukousvastauksista. Kaksi haastateltua määritteli uskonnollisuutta uskonnollisten tapojen ja rituaalien kautta. Toinen heistä määritteli, että uskonnollisuus on rukoilemista.²⁴ Toisen mukaan kirkollisissa toimituksissa, kuten hautajaiset, rippijuhlat ja kastetilaisuudet, uskonnollisuus tuntuu vahvimmin.²⁵

Lisäksi viisi haastateltua sanoitti uskonnollisuuden määritelmänsä yksilöllisyyden kautta.²⁶ ”Meikälainen on siinä mielessä vissiin jääny junasta pois, mut mie haluan sitä yksityisyyttä.”²⁷ Uskonnollisuutta pidettiin yksilöllisenä asiana, jota pitää jokaisen henkilökohtaisesti etsiä. Uskonnollisuuden kuvattiin olevan joka ihmisellä omanlainen. ”Mie koen sen sillä tavalla, et se on jokaisella henkilökohtainen, et miulla on omanlainen, mut en mie sitä niinku tuputa kellekään.”²⁸ Tutkimustulos tukee Ketolan, Kääriäisen ja Niemelän tutkimusta, jonka mukaan uskonto siirtyy yhä enemmän yksityiselle elämänalueelle ja se koetaan hyvin henkilökohtaiseksi asiaksi. Suomalaiset eivät pidä voimaperäisestä ja julkisesta uskonnollisesta vaikuttamisesta, eivätkä uskonnollisten asenteiden tyrkyttämisestä. Useat suomalaiset uskovat Jumalaan, mutta ovat haluttomia puhumaan siitä. Toisten uskonnollisiin asenteisiin tai elämäntapoihin ei haluta

²⁰ H2n

²¹ H2n; H5n; H8n; H11n

²² H8n

²³ H2n

²⁴ H11n

²⁵ H5n

²⁶ H1n; H3m; H4n; H8n; H12n

²⁷ H3m

²⁸ H8n

vaikuttaa. Uskonnollisuus nähdään yksityiseen elämänpäiiriin kuuluvana asiana, johon ulkopuolisten ei toivota puuttuvan.²⁹

5.2 Mitä kuoleman jälkeen?

Haastatteluissa vahvasti esiin tullut teema oli kuoleman jälkeinen aika. Esiin nousi kristinuskon keskeinen oppi kuolleiden ylösnousemuksesta ja jälleennäkemisen toivosta. Haastatelluista kuusi kertoi ajatuksiaan siitä, mitä ihmiselle tapahtuu kuoleman jälkeen.³⁰ Kaikille ajatus ei ollut selkiytynyt täysin, vaan erään haastatellun kohdalla kyse oli enemmänkin kysymyksestä kuin jäsenyntyneestä ajatuksesta. Tämä haastateltu kertoi pohtineensa kastamattoman lapsensa kuoleman jälkeen, mitä hänen lapselleen kuoleman jälkeen on tapahtunut.³¹ On surullista, ettei haastatellulle ollut koskaan tarjoutunut tilaisuutta keskustella aiheesta esimerkiksi papin tai muun seurakunnan työntekijän kanssa.

Haastatellut puhuivat taivaasta tai paikasta, johon päästään kuoleman jälkeen joko suoraan tai viittasivat siihen epäsuorasti.

Olin kuolleen läheisen vieressä... siinä palo kynttilä siinä pöydällä, ihan rauhallisesti paloi. Mut sit yhtäkkiä se liekki meni ihan vinoon niin, ku ois joku kävelly kiireesti ohi. Ni mie kysyin, et tuliko [aikaisemmin kuollut] lapsesi nyt siuta hakemaan?³²

Taivasta kuvattiin paikaksi, jossa ei ole mitään kipua eikä sairautta, vaan siellä on ihana olla.³³ Eräs haastateltava sanoitti, että hänen edesmennyt lapsensa on nyt pilvenreunalla.³⁴ Yksi haastateltu toi esiin käsityksensä, että haudassa on vain kuoret, lapsi on ihan muualla.³⁵

Jälleennäkemisen toivo näyttäytyi vahvasti haastateltujen puheissa. Kuoleman jälkeisistä ajatuksistaan puhuneista haastatelluista viidellä oli vahva jälleennäkemisen toivo, jonka kerrottiin lohduttavan.³⁶

Mut kai siinä joku semmonen lohdullinen ajatus on, et jossain nähdään. Siinä hetkessä [kun läheinen kuolee] kai se oli semmonen viimeinen oljenkorsi, et johonkin piti tarttua.³⁷

²⁹ Ketola, Niemelä & Kääriäinen 2007, 60.

³⁰ H2n; H6m; H7n; H9m; H11n; H12n

³¹ H12n

³² H6m

³³ H2n

³⁴ H7n

³⁵ H2n

³⁶ H2n; H6m; H7n; H11n; H12n

³⁷ H6m

Eräs haastateltu kertoi käyneensä lapsen kuoleman jälkeen vertaisryhmässä, jossa hän oli kokenut oman vakaumuksensa merkityksellisenä ja toivoa antavana.

Ni mie aattelin, et mulla on parempi tilanne, ku mie tiän, et myö nähään, ku siel ryhmässä oli joku, et enää nähä, et kyllä se täs tilanteessa oli parempi et voi olla varma, et myö nähään vielä.³⁸

Tutkimustulokseni tukevat Koskelan tutkimusta, jossa niin ikään kävi ilmi lapsensa menettäneiden konkreettinen usko taivaasta paikkana, jossa edesmenneet ovat heitä odottamassa. Myös Koskelan mukaan jälleennäkemisen toivo lohduttaa ja antaa voimia elää. Usko kuoleman jälkeiseen elämään on yleinen uskontopohjainen sopeutumisstrategia menetyksen kohdanneilla.³⁹ Yksi haastateltu toi esiin, ettei hän uskonut jälleennäkemiseen. ”En mie usko semmoseen, että myö nähtäis pojan kanssa enää, en mie usko sitä.”⁴⁰ Kyseinen haastateltu ei tuonut esiin, mitä hän ajatteli tapahtuvan kuoleman jälkeen, mutta kertoi lapsen haudalla käynnin olevan hänelle erityisen tärkeää.

5.3 Uskonnollisten käsitysten ja tunteiden muutokset

Useat haastatellut kuvasivat uskonnollisten käsitystensä, ajatustensa ja tunteidensa, muuttuneen elämän aikana monin tavoin. Pääasiassa nämä muutokset liittyivät lapsen menetykseen sekä muihin vaikeisiin elämäntilanteisiin ja niiden aiheuttamiin prosesseihin. Tämä tukee Räsänen tutkimusta, jossa hän toteaa, että ihmisen uskonnollinen ja tuonpuoleisuuden pohdinta aktivoituvat usein vaikeassa elämäntilanteessa.⁴¹ Seuraavassa kuviossa esitän kootusti millaisista uskonnollisten käsitysten ja tunteiden muutoksista haastatellut puhuivat.

³⁸ H11n

³⁹ Koskela 2011, 191–193.

⁴⁰ H9m

⁴¹ Räsänen 2002, 10–11, 54.

Uskon horjuminen

- epäily, ajoittainen uskon horjuminen
 - maailman pahuus, ikävät asiat - epäusko
 - luonnon kauneus ja ihmeellisyys - uskon vahvistus
- merkkien/näytön puuttuminen
- uskon menettäminen vuosiksi

Syvällisyys

- lähemmäs Jumalaa
- luottamuksen lisääntyminen
- itsetunnon kasvu
- arvojen uudelleen määrittely

Uskonnolliset tunteet

- viha Jumalaa kohtaan
- kyseenalaistaminen
- kiitollisuus Jumalaa kohtaan

Kuvio 7. Uskonnollisten käsitysten muutoksia.

Jonkinlaista uskon horjumista oli kokenut viisi haastateltua.⁴² Epävarmuutta ja ajoittaista epäuskoa Jumalan olemassaolosta kertoi kokeneensa kaksi haastateltua.

Se et onko olemassa joku korkeampi voima tai Jumala, ni sekin on vähän, et miulla on ristiriitaiset tunteet. ...jos niinku Jumala on olemassa ni miks on sit kaikkia sotia ja kaikkia tämmösiä ikäviä tapahtumia. Sit ku aattelee ja kattelee tota luontoa ...siltä kantilta miettii, et kyllä se sit varmaan ehkä on totta.⁴³

Se, että maailmassa on sotia ja tapahtuu ikäviä asioita, eikä Jumala estä niiden tapahtumista, saa epäilemään Jumalan olemassaoloa. Toisaalta luonnonkauneus ja ihmeellisyys taas vahvistavat uskoa. On ymmärrettävää, että lapsen kuolema on saanut pohtimaan pahan ongelmaa, sillä lapsen menettäminen on kriisi, jota läpikäydessä ei varmasti säästy vaikeilta elämän peruskysymyksiltä. Kuten, miksi Jumala, jonka pitäisi olla rakastava ja oikeudenmukainen, sallii kärsimyksen ja lapsen menetyksen.

⁴² H5n; H6m; H8n; H9m; H12n

⁴³ H12n

Merkkejä tai jonkinlaista näyttöä Jumalan olemassaolosta olisi kaivannut kaksi haastateltua.⁴⁴ Se, ettei merkkejä tai muitakaan ilmiantoja ollut, oli heistä toisen mielestä syy sille, ettei hän voinut kokea uskonnollisuutta. Molemmat Jumalan olemassaolosta merkkejä kaivanneet olivat miehiä. Pohdin, liittyykö kysymys sukupuoleen, onko miehillä naisia yleisemmin asenne, ”en usko ennen kuin näen”. Näin pienen haastateltavien joukon ollessa kyseessä, tyydyn vain pohtimaan asiaa tekemättä mitään johtopäätöksiä siitä. On kuitenkin mielenkiintoista, että kaksi haastateltua nosti esiin saman asian näyttöjen puuttumisesta.

Ootin, et jos Jumala ois olemassa ni sais jonkinlaisia merkkejä, minä en ainakaan oo saanu mitään merkkejä tai ilmiantoja sieltäpäin, et ois mitään olemassa. En kiellä enkä myönnä.⁴⁵

Haastatelluista kaksi kertoi menettäneensä aikaisemman Jumala-uskonsa kokonaan lapsen kuoleman jälkeen.⁴⁶ ”Siinä vaiheessa miulta meni se usko. Mie aattelin, et ei semmosta voi tapahtua kellekään.”⁴⁷

Molemmat uskonsa menettäneet kertoivat oppineensa luottamaan Jumalaan uudestaan joitakin vuosia myöhemmin. Heistä toisen uskon uudelleen löytymiseen oli vaikuttanut uuden lapsen syntyminen. Koskela toteaa tutkimuksessaan, että uuden lapsen syntymä näyttäytyy merkittävänä juuri lapsensa menettäneiden jumalasuhteen kannalta.⁴⁸ Toinen haastateltu kertoi läheisten rukousten vaikuttaneen hänen uskonsa uudelleen löytymiseen.

Myöhemmin miun isä sano, et hää rukoili Isä meidän -rukousta ja muitakin... siitä on tullu vähän takasin päin. Et jokuhan täällä varmaan on olemassa. Ja ku on kuullu, et ihmiselle annetaan sen verran, ku se jaksaa kantaa. ...ei se kuitenkaan, et siellä lapsuudessa se oli enempi se Jumala, ja välillä se oli niinku pois ja nyt taas, mut ei se tuu niin vahvana ku lapsena.⁴⁹

Molempien usko oli palannut erilaisena, muuttuneena. Toinen heistä kertoi uskon muuttuneen käytännönläheisemmäksi, hän oli alkanut toimia kirkossa aktiivisesti. Toinen taas kuvasi aikaisemman uskonsa olleen luottavaa ja luontevaa lapsen uskoa, johon oli vaikuttanut kotikasvatus ja koulun uskonnolliset opettajat. Uudelleen löytynyt usko on varauksellisempaa aikaisempaan verrattuna.

⁴⁴ H6m; H9m

⁴⁵ H6m

⁴⁶ H8n; H12n

⁴⁷ H8n

⁴⁸ Koskela 2011, 268–269.

⁴⁹ H12n

Haastateltavien kuvaukset uskon menetyksestä ja uudelleen löytymisestä kertovat vahvasti siitä, kuinka syvällisesti haastatellut ovat uskoaan prosessoineet.

Kuusi haastateltua kuvasi ajattelutapansa muuttuneen jollakin tavalla syvällisemmäksi vaikeiden elämän kokemusten kautta.⁵⁰

On vaikuttanut ajattelutapaani myös uskonnollisessa mielessä, alitajuntaan. Kokemukset on tehnyt syvällisemmäksi. On ollut pakko syventyä ajattelemaan. On tullut mieleen kysymys, että miksi mulle?⁵¹

Tutkimuksessa kaksi haastateltua kuvasi päässeensä lähemmäs Jumalaa.⁵² Kaksi kertoi luottamuksen Jumalaa kohtaan kasvaneen.⁵³ Toinen heistä totesi lisäksi luottavansa, ettei Jumala anna vastoinkäymisiä enempää kuin ihminen kestää.

Kyllä varmaan Jumala pohjimmiltaan on hyvä... Ei kai se anna liikaa kärsimyksiä, ku mitä jaksaa kantaa, siihen mä luotan ja siihen vetoan.⁵⁴

Eräs koki itsetuntonsa vahvistuneen, koska oli oppinut kohtaamaan Jumalan hiljaisuudessa.

Nyt saa elää ihmisenä. Ei tarvii yrittää mitään. Se hiljaa oleminen on äärettömän suuri voimavara, et osaa olla hiljaa ja sit ne asiat menee eteenpäin siitä huolimatta.⁵⁵

Lisäksi yksi haastateltu kertoi uskonnollisuutensa syventyneen arvojen uudelleen määrittelyn kautta.⁵⁶ On merkittävää, että useampi haastateltu oli kokenut Jumala-suhteen syvenemistä lapsen menetyksen ja muiden elämän kokemustensa kautta. Haastateltavien uskonnollinen ajattelutapa ja Jumala-suhde olivat syventyneet. Jumala koettiin hyvänä, entistä läheisempänä ja luottamus häntä kohtaan oli kasvanut. Lapsen menetyksestä oli kaikkien haastateltavien kohdalla kulunut jo vuosia, joten näihin ajatuksiin pääseminen on varmasti vienyt aikaa, mutta nyt vuosia myöhemmin voidaan ajatella vaikeiden kokemusten syventäneen haastateltujen uskonnollisuutta.

Haastateltavat kertoivat lapsen menettämiseen liittyneistä uskonnollisista tunteistaan niukasti. Eräs haastateltava kertoi, että hän on vaikeiden

⁵⁰ H1n; H2n; H3m; H5n; H8n; H12n

⁵¹ H1n

⁵² H2n; H8n

⁵³ H1n; H5n

⁵⁴ H5n

⁵⁵ H3m

⁵⁶ H12n

elämänkokemustensa myötä pääsyt irti kuolemanpelosta. Nuorempana hän oli pelännyt sekä omaa että läheisten kuolemaa.⁵⁷

Yleisin uskonnollinen tunne haastatelluilla oli viha Jumalaa kohtaan, sitä kertoi tunteneensa neljä haastateltua lapsen kuoleman jälkeen.⁵⁸ Tämä tutkimustulos tukee Koskelan tutkimusta, jossa niin ikään viha oli yleisimpiä tunteita Jumalaa kohtaan.⁵⁹

Olin kyllä Jumalalle vihanen, oli vaan semmonen ajatus, et mie en enää koskaan nää omaa lasta. Se oli kaikkein hirveintä se tuska, et mie en koskaan enää nää omaa lasta.⁶⁰

Samoin neljä haastateltua kuvasi vahvaa epäuskoa siitä, miten ja miksi lapsen kuoleman kaltaisia asioita voi tapahtua.⁶¹ Myös Koskelan tutkimuksessa nousi esiin vanhempien epäuskon ja epäluottamuksen tunteita.⁶²

En mie nyt suoranaisesti vihanen oo, mut iso kysymys jäi et miks. Mut ei mittään semmosta vihan tunnetta oo, ei Jumalaa tai ketään muutakaan kohtaan, mut kysyny vaan, et miten se näin mennee.⁶³

Ei tullu mitään Jumalan syyttämistä, lähinnä vaan se epäusko, et eihän tällasta nyt voi sattua.⁶⁴

Vihan ja epäuskon nouseminen yleisimmiksi uskonnollisiksi tunteiksi on inhimillistä vaikeassa elämäntilanteessa. Niitä selittää, kuten uskon horjumisessa, kysymys pahan ongelmasta. Monella tapaa haastavassa tilanteessa on luonnollista kysellä, miksi Jumala sallii pahan. Se, että haastateltavilla oli ollut tunteita Jumalaa kohtaan, kertoo heidän Jumala-uskostaan.

Haastatellut vanhemmat olivat elämänsä aikana tunteneet myös uskonnollista kiitollisuutta. Varsinaisesti kiitollisuus ei kenenkään kohdalla liittynyt lapsen kuolemaan, vaan muihin elämänkokemuksiin. Uskonnollisesta kiitollisuudesta kertoi kolme haastateltua.⁶⁵ Yhdellä kiitollisuus liittyi toisen lapsen paranemiseen vaikeasta sairaudesta.

Kiitollisuuttakin on tietenkin ollut esimerkiksi, kun yksi lapsi selvisi vakavasta sairaudesta. Hengellistä kiitollisuutta siinä mielessä, että kun jo näytti toivottomalta,

⁵⁷ H12n

⁵⁸ H2n; H5n; H6m; H8n

⁵⁹ Koskela 2011, 186.

⁶⁰ H8n

⁶¹ H7n; H9m; H11n; H12n

⁶² Koskela 2011, 187.

⁶³ H9m

⁶⁴ H7n

⁶⁵ H1n; H5n; H8n

niin vielä löytyykin lääke, että onko sittenkin joku korkeampi voima joka tämänkin järjesti.⁶⁶

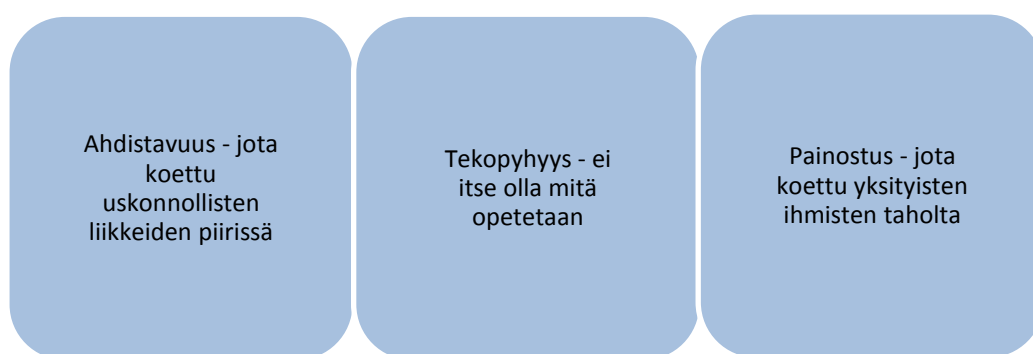
Kahdella kiitollisuus Jumalaa kohtaan liittyi lapsen menettämisen jälkeen tapahtuneeseen uuden lapsen syntymään.

...ku se lapsi kuoli tuntu, et ei pääse yli, sitä vähän kirosi Jumalaa. Mut sit myöhemmin, kun se jäi taka-alalle, ni sen sit pysty vähä niinku hyväksymäänki. Sitten ku nuorimmainen synty, oon kiittänyki Jumalaa ku oon saanu uuden mahdollisuuden kokea. Sillei kai sitä anto Jumalalle anteeks.⁶⁷

Kiitollisuutta tuottaneet elämäkokemukset voidaan tulkita niin sanotuiksi eheyttäviksi elämäkokemuksiksi. Voidaan myös pohtia liittyikö kiitollisuus epäsuorasti useammankin haastatellun elämään, kiitollisuutena lapsen kanssa vietetystä yhteisestä ajasta tai kiitollisuutena kristillisestä jälleennäkemisen toivosta.

5.4 Kielteisenä koettu uskonnollisuus

Niiden uskonnollisten tunteiden lisäksi, joita edellä olen käsitellyt, viisi haastateltua sanoi kohdanneensa kielteisiä uskonnollisuuden piirteitä, jotka olivat aiheuttaneet uskonnollisuuteen liittyneitä kielteisiä tunteita.⁶⁸ Kaikki nämä piirteet olivat liittyneet ihmisten toimintaan, eikä näitä kielteisiä tunteita siksi liitetty suoranaisesti Jumalaan. Silti ne olivat vaikuttaneet ihmisten asenteisiin suhteessa uskonnollisuuteen. Seuraava kuvio havainnollistaa syitä siihen, mistä kielteiset tunteet, kuten ahdistus, katkeruus, pettymys ja pelko olivat syntyneet.

Kuvio 8. Syitä kielteisten tunteiden syntymiseen.

⁶⁶ H1n

⁶⁷ H5n

⁶⁸ H1n; H2n; H3m; H8n; H10m

Kolmella kielteiset tunteet liittyivät kahteen eri uskonnolliseen liikkeeseen.⁶⁹ He olivat kokeneet liikkeet ahdistavina. Kaksi heistä oli itse kuulunut liikkeeseen. Yksi haastateltu ei itse kuulunut liikkeeseen, mutta hän eli paikkakunnalla, jossa enemmistö asukkaista kuului kyseiseen liikkeeseen. Liikkeiden opetusta pidettiin liian lakihenkisenä. Suoritukset ja tekemiset ehdollistivat ihmisten hyväksymisen liikkeeseen.

Niissä on kaikissa se sama, kun teet näin, ni sit siut hyväksytään. Mut jos et tee näin, ni sit oot tuolla hiiliosastolla kääntämässä noita hiiliä.⁷⁰

Lisäksi ihmistä määriteltiin sen perusteella kuuluiko hän liikkeeseen vai ei. Haastatellut kuvasivat ahdistavana viestiä, joka liikkeiden piiristä annettiin: me olemme hurskaita, te muut olette syntisiä.

Sitä vaan tuli semmonen tunne, että me ollaan niin eri kastissa. Me ollaan syntisiä ja he ei. ...ja sen kerran, mitä kävi kirkossa, ni sehän oli semmosta paatostamista. Semmosta moittimista. Papit osas silleen kattoa, ni ne kohdistettiin ne saarnat niitä kohtaan, meikäläisiä, niinku moitteena.⁷¹

Yksi uskonnollisen yhteisön vallankäytön muoto on, että se näkee omistavansa totuuden ja yksilön tulee sopeutua siihen. Joillekin tämä tuo turvaa ja mahdollisuuden löytää elämän perusta, mutta toisille se voi aiheuttaa nöyryytetyksi tulemisen kokemuksen.⁷² Tiiviissä uskonnollisessa yhteisössä saatetaan kokea ulkopuolisten loukkaavan yhteisön pyhiä arvoja. Tällöin heihin kohdistettu julmakin kritiikki voi muuttua oikeutetuksi arvosteluksi. Tällöin on mahdollista alkaa yhteisön sisällä laajemminkin pitää voimakasta, jopa vahingoittavaa hengellistä toimintaa asiallisena käyttäytymisenä. Se saa oikeutensa yhteisön kallisarvoisen moraalien vartioimisesta. Kun tarkoitusta pidetään pyhänä, se pyhittää kaikki siihen tähtäävät keinot.⁷³

Eräs haastateltu kertoi kokeneensa katkeruutta, kun entisestä uskonyhteisöstä kukaan ei ollut tukena silloin, kun elämässä oli vaikeaa. Päinvastoin hän oli kokenut yhteisön taholta syyllistämistä siitä, ettei jaksanut käydä kokouksissa ja tilaisuuksissa.

⁶⁹ H1n; H2n; H3m

⁷⁰ H3m

⁷¹ H1n

⁷² Kettunen 2011, 191.

⁷³ Saarikoski 2006, 125.

Kukaan ei koskaan soittanu, tarjonnu apua tai niin, vaan moitittiin, ku ei jaksanu kokouksissa käydä.⁷⁴

Haastatellun kokemus tukee Ruohon tutkimusta, jonka mukaan osallistumisaktiivisuuden seuraaminen on yksi selkeimmistä tavoista kontrolloida jäsenten käytöstä. Mikäli uskonnollinen yhteisö on lukumäärällisesti pieni, poissaolot huomataan ja niihin voidaan helposti puuttua. Poissaolleelta saatetaan kysellä perusteellisesti syitä poissaoloon.⁷⁵ Toisaalta on mahdollista, että ihmiset kokevat avuttomuutta kohdata vaikeassa elämäntilanteessa olevia lähimmäisiään tai ottaa heihin yhteyttä, joten se jätetään tekemättä. Esimerkiksi kuolevan läheisiä ympäröi usein liiallinen kunnioitus ja varovaisuuden ilmapiiri. Se voi aiheuttaa ahdistusta läheisensä menettäneissä.⁷⁶

Kaksi haastateltua kertoi kokeneensa ikävänä sen, että jotkut ihmiset pitivät kovasti ääntä omasta uskonnollisesta nuhteettomuudestaan, mutta teot kertoivat muuta.⁷⁷ Tekopyhyys tuntui ikävältä. Siitä tuli jonkinlainen pettymys ja se vaikutti kaikenlaiseen uskontoon suhtautumiseen kielteisesti.

...mut oon mie nähny senkin, sellasiakin uskovaisia ja tunnen heitä, et ollaan hyvin uskovaisia, mut sitten mennään vähän oven toiselle puolelle ja elämä saattaa olla hyvin vapaata sitten. Et semmosta mie en ymmärrä. Et se uskonto ois joku näytelmä, et näytellään vaan.⁷⁸

...he ei kuitenkaan käytökseltään ollu semmosia, ku puheissa, mitään nuhteettomia ihmisiä ja kuitenkin toisia nuhtelivat ja antoivat ymmärtää olevansa itse parempia ja, että heille taivas ja meille muille helvetti. Siitä se on jääny se ikävä kuva.⁷⁹

Haastateltujen kielteiset kokemukset uskonnollisten liikkeiden piiristä aiheuttivat eroamisen liikkeistä kahdella liikkeeseen kuuluneella sekä etääntymistä kirkosta, jonka arvoja liikkeiden koettiin myös edustavan.

Kielteisenä uskonnollisuuden piirteenä kaksi haastatelluista oli kokenut ulkopuolisten yksityisten henkilöiden taholta tulleen uskonnollisen syyttelyn, uhkailun ja pelottelun.⁸⁰ Molempien kokemukset liittyivät lapsen kuoleman jälkeiseen aikaan. Toisen haastatellun kielteinen kokemus liittyi ulkopuoliseen henkilöön, joka oli alkanut pelotella kuolemalla ja julistanut, että lapsen kuolema oli hänelle Jumalan rangaistus hänen paheellisesta elämäntavastaan. Toinen

⁷⁴ H2n

⁷⁵ Ruoho 2010, 26.

⁷⁶ Poijula 2002, 98

⁷⁷ H1n; H10m

⁷⁸ H10m

⁷⁹ H1n

⁸⁰ H8n; H10m

haastateltu kertoi useammasta tilanteesta, jossa hänen kotiinsa oli tultu syyttävään sävyyn julistamaan Jumalan sanaa.

Ovella oli pappi, ihan tuntematon pappi, joka sano, ensimmäiseks näin, et nyt jos työ ette tuu uskovaisiksi, ni työ ette enää koskaan nää teidän lasta. ... ja on niitä tullu muitakin näitä lahkolaisia, mie muistan yhtenä iltanakin tuli ihan tuttu ihminen, olin ihan yksin kotona, ni hää piinas minuu monta tuntia. Se oli jotain ihan kauheeta.⁸¹

Edellä mainituissa tapauksissa on selkeästi kyse hengellisestä väkivallasta. Henkinen ja hengellinen väkivalta voivat saada uhrin kokemaan elämänsä vertauskuvallisesti helvetiksi.⁸² Haastateltujen kokema hengellinen väkivalta tuntuu käsittämättömältä, eikä sellaista voi millään oikeuttaa. Usein hengellistä väkivaltaa käyttävä ihminen on uskossaan varma, usein tunnekylmä ja esimerkiksi empatiakyky saattaa puuttua. Tämän vuoksi toisten tuomitseminen on henkilölle helppoa ja hän tekee sitä omantunnonvaivoja kokematta. Toinen piirre on aggressiivisuus, joka ilmenee esimerkiksi kiivaina uskonnollisina keskusteluina ja käännöttämisyriytyksinä.⁸³ Haastateltujen esiin nostamat hengellisen väkivallan kokemukset ovat erityisen tuomittavia, koska ne ovat kohdistuneet erityisen haavoittuvassa elämäntilanteessa eläviin ihmisiin.

5.5 Vastausten ja tarkoituksen etsintä

Furseth ja Repstad kirjoittavat ihmisen tarpeesta luoda merkityksiä kokemuksilleen. Heidän mukaansa käsitykset uskonnollisen kokemuksen ilmenemismuotona saattavat liittyä tähän ihmisen tarpeeseen. Heidän mukaansa merkityksen tarve kasvaa ihmisen elämän vaikeuksissa.⁸⁴ Lähes kaikissa haastatteluissa tuli ilmi tavalla tai toisella, että haastatellut olivat pohtineet miksi-kysymyksiä. Miksi näin tapahtui, miksi juuri meille ja mikä tarkoitus elämän vastoinkäymisillä on. ”Mut en mie syyttäny, et mie aattelin, et no ok, se oli näin päättäny, mut et miks?”⁸⁵

Seuraavassa kuviossa on esitetty kootusti millaisia ajatuksia haastatelluilla oli tarkoituksen etsinnän suhteen ja millaisia selityksiä tai vastauksia he kertoivat löytäneensä.

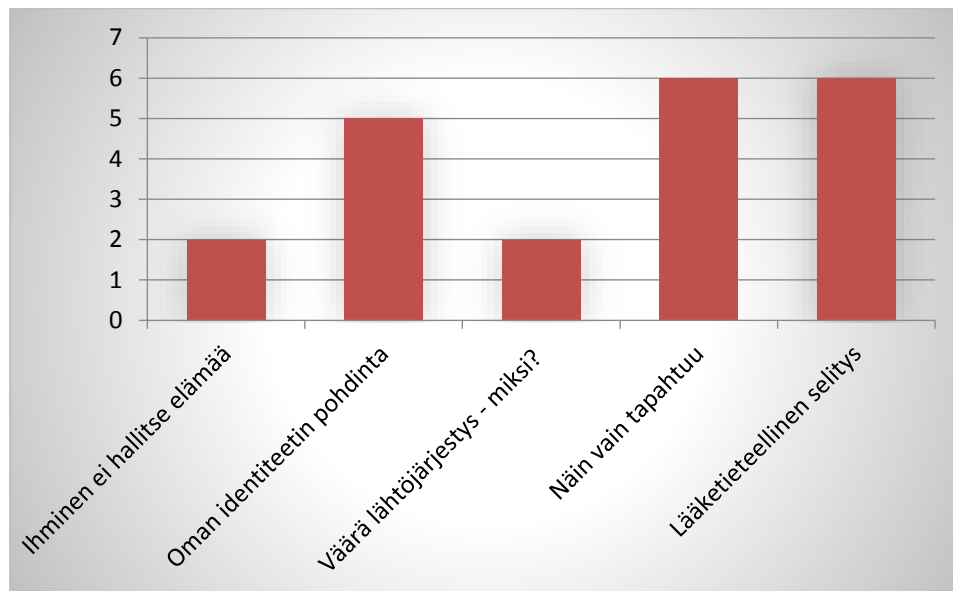
⁸¹ H8n

⁸² Saarikoski 2006, 17, 121.

⁸³ Geels & Wikström 2009, 338–339.

⁸⁴ Furseth & Repstad 2013, 120.

⁸⁵ H11n

Kuvio 9. Millaista vastauksien tai tarkoituksen etsintää ja löydettyjä selityksiä haastatteluista ilmeni.

Kuoleman lääketieteellistä syytä oli pohtinut kuusi⁸⁶ haastateltua, heistä neljä⁸⁷ kertoi löytäneensä itseään tyydyttäneen vastauksen. ”Myöhemmin miksi-kysymyksiä ei oikeastaan ole ollut, kun syyhyn sai vastauksen silloin.”⁸⁸ Kahdelle lopullinen syy ei ollut selvinnyt. ”Näitä vaan välillä tapahtuu.”⁸⁹

Lapsen kuolema oli herättänyt myös lääketieteellistä syytä syvemmän kysymyksen, miksi lapsen piti kuolla ennen vanhempaa. Kaksi haastateltavaa kertoi ajattelevansa, että lähtöjärjestys oli väärä, kun lapsi kuoli ennen häntä.⁹⁰ Yleisesti ajatellaan vanhempien kuolevan ennen lapsiaan, joten lapsen kuolema haastaa tämän luonnollisen järjestyksen.⁹¹ ”Kyllähän tietenkin kysymyksiä on tullu, et miks järjestys oli näin.”⁹²

Niillä kahdella haastatellulla, joiden lapset olivat menehtyneet vuosia kestäneeseen pitkäaikaissairauteen, ei kummankaan haastattelussa tullut esiin miksi -kysymyksiä lapsen kuolemaan liittyen.⁹³ Heidän kysymyksensä olivat kenties olleet sairauden aikana ja tullut käsiteltyä jo aiemmin tai ne eivät vain tulleet haastattelussa esiin. Pitkän sairausjakson päättyminen kuolemaan saattoi olla jopa helpotus. Varsinkin, jos lapsen sairauteen oli liittynyt kipua tai muuta

⁸⁶ H1n; H4n; H5n; H7n; H11n; H12n

⁸⁷ H1n; H4n; H5n; H11n

⁸⁸ H1n

⁸⁹ H12n

⁹⁰ H4n; H9m

⁹¹ Aho 2010, 50.

⁹² H4n

⁹³ H2n; H3m

kärsimystä. Toinen näistä haastatelluista kuvasi, että kuolema ja luottamus Jumalaan kulkivat yhtäaikaaisesti elämässä mukana.

Se kuolema kulki vaan siinä rinnalla ja sillai puhuttiin, että me ei tiedetä meidän elämän päiviä, vaan Jumala tietää, semmosta turvallisuutta, että meidän ei tarvii pelätä elämässä.⁹⁴

Sitä, mikä tarkoitus lapsen kuolemalla oli, kertoi pohtineensa kolme haastateltua.⁹⁵ Oletukseni mukaan jokainen haastateltu oli varmasti asiaa pohtinut, mutta se ei tullut niin suoraan esiin haastattelun aikana, että voisin siitä tässä kirjoittaa. Epäsuorasti asiaa sivuttiin useamman haastattelun aikana, esimerkiksi puhuttaessa uskonnollisuuden muuttumisesta tai johdatuksen kokemisesta. Kaksi haastateltua kertoi löytäneensä tarkoituksen lapsen kuolemalle. Yksi tarkoituksen pohdintaa kuvanneesta koki, että ajatus siitä, että kaikella on joku tarkoitus, on pelkkä tyhjä sanonta, eikä lapsen menettämällä voi olla mitään järkevää tarkoitusta.

Ku oon miettinä, et kaikella on joku tarkoitus, ni mikä tarkoitus sillä ehkä oli? Heti sitä ei pystynä pohtimaan. Mut kyllä nyt oon hoksannu sitten, et mikä siinä oli se tarkoitus. Se oli vaan merkki siitä, et kaikki langat ei oo ihan omissa käsissä. On sellasia asioita, joita ei pysty hallitsemaan, vaan on suuremmat voimat, jotka hallitsee.⁹⁶

En oo löytäny tapahtumalle mitään muuta selitystä, ku sen, että pojat [nuoremmat lapset] synty, ne on ehkä se tarkoitus.⁹⁷

Haastateltavista kuusi kertoi lähes samoin sanoin, lapsen menetyksen jälkeen jäsentyneestä ajatuksestaan: Näin vain tapahtui, ja se voi käydä kelle vaan, elämässä pitää ottaa vastaan mitä tulee.⁹⁸ Kaksi heistä oli jatkanut ajatusta vielä siten, että koska muillakin on vastoinkäymisiä, niin miksi hänen olisi pitänyt säästyä niiltä.

...sitä vaan aattelee, et ne [vastoinkäymiset] kuuluu tähän elämään ja ottaa ne vastaan mitä tulee.⁹⁹

Ku se on jotenki niin, et se mikä tapahtuu ni tapahtuu, ku se voi tapahtua kenelle tahansa, ni miksei meilleki.¹⁰⁰

⁹⁴ H2n

⁹⁵ H5n; H10m; H11n

⁹⁶ H10m

⁹⁷ H11n

⁹⁸ H1n; H2n; H5n; H7n; H10m; H11n

⁹⁹ H5n

¹⁰⁰ H7n

Se, että puolet haastatelluista kertoi ajattelevansa, että elämässä on otettava vastaan kaikki mitä tulee ja totesi, että tällaista vain tapahtuu, kertoo vaikean asian hyväksymisestä. Lisäksi se viestii sitä, että haastatellut olivat päässeet elämässä eteenpäin. Ajatus vahvistaa myös käsitystä haastateltavien uskosta johdatukseen.

Haastateltavat olivat pohtineet lapsen menetyksen vaikutusta omaan identiteettiinsä. Yhdeksän haastatelluista mainitsi kuolleen lapsen lapsilukuunsa, kun kysyin sitä haastattelun aluksi taustatietona.¹⁰¹ Myös ne kolme haastateltua, jotka eivät olleet maininneet kuollutta lasta lapsilukuunsa, kuitenkin ajattelivat hänen olevan osa perhettä. He kertoivat myöhemmin, etteivät olleet maininneet kuollutta lasta lapsilukuunsa, koska olivat kokemuksesta oppineet pääsevansa helpommalla tehdessään niin.¹⁰² Eräs heistä kertoi esimerkin lääkärissä käynnistään, jossa lapsiluku oli tullut puheeksi. Hän oli sanonut lapsia olevan tavallaan kaksi ja kertonut lapsen kuolemasta. Tästä lääkäri oli mennyt niin pois tolaltaan, että haastateltu koki tehtäväkseen alkaa rauhoitella ja lohduttaa häntä. Tämän jälkeen haastateltu kertoi alkaneensa miettiä tarkasti, milloin ja kenelle kertoo todellisen lapsiluvun.¹⁰³

Eräs haastateltava, jolla ei ole elossa olevia lapsia, kertoi ihmisten menevän hämilleen, jos tulee puhe lapsista ja hän kertoo, että hänellä on yksi lapsi, mutta hän on kuollut.¹⁰⁴ Yhdellä haastatellulla oli ikävä kokemus ihmisistä, jotka olivat kyseenalaistaneet synnytyksessä kuolleen lapsen menetyksen. Ulkopuoliset ajattelivat, että he surivat jotain sellaista, mitä ei ollut ollutkaan.¹⁰⁵ Ulkopuoliset eivät siis pitäneet menetystä sosiaalisesti merkittävänä. Tällaisissa tapauksissa surevan surua saatetaan vähätellä tai suhtautua siihen epäkunnioittavasti.¹⁰⁶

Ympäröivä yhteisö aiheuttaa vanhemmille identiteettiongelman, kun kysytään lasten lukumäärää. Mitä vastaan? Varsinkin ainoan lapsen menetys pakottaa pohdintaan sitä, että olenko vielä vanhempi? Nykytietämyksen valossa voidaan todeta, että kuolema ei pysty katkaisemaan kiintymyssuhdetta lapseen. Ympäristön ja läheisten voi olla vaikea ymmärtää, että kuollutta lasta pidetään yhä osana perhettä.¹⁰⁷ Koskelan tutkimuksessa nousi esiin myös se, ettei lapsensa

¹⁰¹ H2n; H3m; H4n; H6m; H8n; H9m; H10n; H11n; H12n

¹⁰² H1n; H5n; H7n

¹⁰³ H7n

¹⁰⁴ H12n

¹⁰⁵ H11n

¹⁰⁶ Poijula 2005, 170, 174.

¹⁰⁷ Poijula 2005, 137.

menettäneille ole nimitystä, kuten esimerkiksi puolisonsa menettänyt on leski ja vanhempansa menettänyt on orpo.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Koskela 2011, 203, 217.

6 Uskonnollinen käyttäytyminen

6.1 Toiminta välittömästi lapsen kuoleman jälkeen

Haastattelurungossa ei ollut varsinaisesti kysymyksiä haastateltavien uskonnollisesta käyttäytymisestä. Kaikki kuitenkin kertoivat myös uskonnolliseksi käyttäytymiseksi luokiteltavista tilanteista elämässään. Pääasiassa uskonnollinen käyttäytyminen tuli ilmi haastateltavan puhuessa lapsen kuolemasta. Haastatellut kertoivat toiminnastaan välittömästi lapsen kuoleman jälkeen, hautajaisiin liittyvästä toiminnasta, haudalla käymisestä uskonnollisena rituaalina sekä muista yksittäisistä uskonnollisen käyttäytymisen tavoista. Haastatelluista kahdeksan oli ollut paikalla lapsen kuoleman hetkellä tai he olivat itse löytäneet lapsensa kuolleena.¹ He kaikki olivat kokeneet voimakkaasti nuo ensi hetket ja toiminnan niissä. Haastateltavat kuvasivat tarkasti näitä ainutlaatuisia hetkiä, joista heille oli jäänyt vahvat muistot. Nämä muistot ovat myöhemmin tuoneet lohtua surussa.

Viisi haastateltua kertoi kokeneensa merkittävänä sen, että olivat saaneet viettää jonkin aikaa kuolleen lapsensa kanssa.² Eräs lapsensa kuolleena löytänyt haastateltu kertoi dramaattisesta kokemuksestaan. Hän korosti pitäneensä tärkeänä olla itse paikalla, kun lapsi virallisesti todettiin kuolleeksi.

Sen muistan iankaiken, kun näin hänet siinä ja siinä oli sitä verta ja lapsi ihan jäykkä. ...mentiin sairaalaan lapsi mukana, hänet vietiin huoneeseen ja minulle sanottiin, että rouva ei saa tulla. Minä sanoin, että minä kyllä tiän, että se on kuollut. Se on jäänyt mieleen.³

Oman rakkaan lapsen ja hänen ilmeensä näkeminen, sylissä pitäminen, pukeminen ja arkkuun laitto sekä omalla autolla kuljettaminen mainittiin tärkeinä ja ainutkertaisina rituaaleina.

Me saatiin pitää vauvaa, kun hän oli syntynyt ja itse puettiin ja laitettiin arkkuun.⁴

Lapsen ilme kasvoilla hänen kuollessaan oli rauhallinen, jotenkin sekin rauhoitti ja sai toimimaan rutiinomaisesti silloin ja myöhemminkin rauhoittanut. Lähtö on ollut rauhallinen.⁵

¹ H1n; H2n; H3m; H4n; H5n; H7n; H11n; H12n

² H1N; H5n; H7n; H11n; H12n

³ H1n

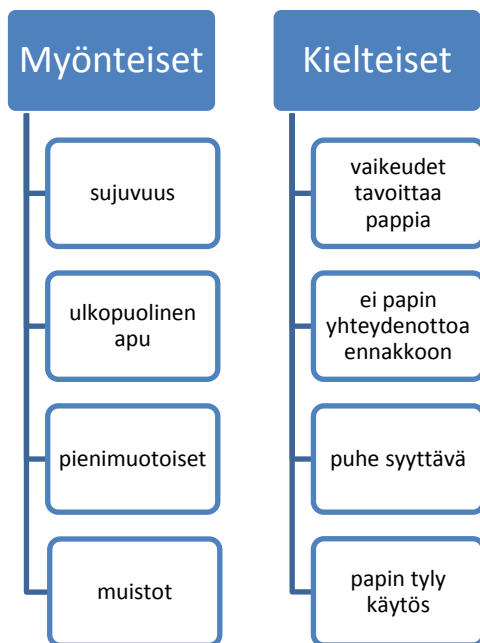
⁴ H11n

⁵ H5n

Siltalan mukaan lapsen kuoleman jälkeen ruumis on edelleen vähintään lapsen symboli. On merkityksellistä, että kuolleen lapsen ruumiin kohtelu on arvokasta ja kunnioittavaa. Perheen rituaalit ovat tärkeitä lapsen kuoleman yhteydessä ja sen jälkeen. Ne vahvistavat yhteyttä ja niiden kautta ilmaistaan surua ja estävät lamautumista ja eristäytymistä.⁶

6.2 Hautajaiset

Kuolleen lapsensa hautajaisista ja niiden järjestelystä kertoi kahdeksan haastateltua.⁷ Hautajaismainintojen suuri määrä kertoo hautajaisten merkityksellisyydestä lapsensa menettäneille. Tulos tukee Ääpäälän tutkimusta, jossa hautajaismainintoja esiintyi myös runsaasti.⁸ Tutkimukseni haastateltavat kertoivat hautajaisista, niiden järjestelystä ja sujumisesta paljon yksityiskohtia. Seuraavassa kuviossa on esitetty kootusti haastateltavien esiin nostamat myönteiset ja kielteiset hautajaisiin liittyvät asiat.

Kuvio 10. Hautajaisiin liittyviä kokemuksia.

Haastatelluista neljä mainitsi lapsen hautajaisten järjestelyjen sujuneen hyvin.⁹ Heistä kolme kertoi saaneensa ulkopuolista apua hautajaisjärjestelyissä.¹⁰ Kolme haastateltua kuvasi hautajaisia pienimuotoisiksi.¹¹ Eräs haastateltu kertoi, että

⁶ Siltala 1985, 180–181.

⁷ H1n; H4n; H5n; H7n; H8n; H10m; H11n; H12n

⁸ Ääpäälä 2005, 66.

⁹ H4n; H7n; H8n; H11n

¹⁰ H4n; H7n; H8n

¹¹ H4n; H7n; H11n

hänen puolisonsa olisi halunnut pitää aivan pienimuotoiset hautajaiset kuolleelle lapselle, mutta hän itse koki tärkeäksi antaa myös ystäville ja läheisille mahdollisuus hyvästijättöön.¹² Vaikka hautajaiset olivat sujuneet hyvin, yhdelle haastatellulle hautajaisten urkujen soitosta oli jäänyt niin voimakas muisto, ettei hän mielellään mene samaan kirkkoon. Muut kirkot eivät häntä ahdistaneet, mutta lapsen siunauskirkossa urkumusiikki tuo silmien eteen vielä liian voimakkaan takauman lapsen hautajaisista. Hän ei pysty myöskään vielä nyt vuosienkaan jälkeen lukemaan saatuja adresseja.¹³

Hautajaiset oli pienimuotoiset, haudalla oli se siunaus. No pappi hoiti hautajaisjärjestelyt alusta loppuun, ite en pystynyt, ajattelin puuta ja puun latvaa siinä vaiheessa täysin. ...kaikki meni ihan tosi hyvin, ei tarvinnut paljon ite ajatella senkun meni vaan. Tosi hyvin oli hoidettu.¹⁴

Hautajaiset ei siinä ollut mitään, kaikki meni ihan hyvin. Pappi oli oikein sellainen ystävällinen ja lämmin ja kanttori. Varmaan se ei ollut niillekään mitään rutiinia. ...en oikeastaan siitä muistakaan mitään sitä oli niinku ulkopuolella, et tuntu siltä, et ei tää oikeesti tapahdu.¹⁵

Hautajaiset merkitsevät hyvästijättöä ja auttavat kohtaamaan todellisuuden konkretisoimalla sen. Konkreettiset asiat luovat selkeyttä muutoin kaaosmaiseen olotilaan. Tämän vuoksi esimerkiksi hautajaiset usein sysäivät tunteiden ja ajatusten työstämisen liikkeelle.¹⁶ Eräs haastateltava kertoi terveydenhoitajan tarjonneen heille rauhoittavia lääkkeitä, jotta lapsen hautajaispäivä olisi helpompi kestää. He olivat kuitenkin kieltäytyneet niistä ja nyt jälkepäin hän oli kiitollinen, että oli pystynyt kohtaamaan vaikean, mutta suruprosessin kannalta merkityksellisen päivän ilman lääkkeitä.¹⁷

Kuolleen lapsen hautajaisiin ja niiden järjestämiseen liittyi kielteisiä muistoja kahdella haastatellulla.¹⁸ Toisen kokemus liittyi hautajaisjärjestelyihin, jotka eivät olleet sujuneet luontevasti. Seurakunnasta ei ollut vastattu puheluihin, eikä paikan päällä käydessäkään ollut tavoitettu pappia. Noin viikkoa myöhemmin tavoitettu pappi oli varannut hautajaispäivän ja kertonut vuorossa sinä päivänä olevan papin nimen. Kyseinen pappi ei ollut ottanut yhteyttä ennen hautajaispäivää. Kokemus oli jättänyt pettyneen olon.

¹² H8n

¹³ H4n

¹⁴ H7n

¹⁵ H11n

¹⁶ Poijula 2005, 98.

¹⁷ H12n

¹⁸ H1n; H12n

Ensimmäinen viikko meni niin, ettei saatu seurakuntaan yhteyttä. ...ei pappi ottanu meihin mitään yhteyttä ennen hautajaisia, et tavattiin vaan silloin hautajaispäivänä hautausmaan portilla. Siitä jäi jotenkin semmonen tyhjä ja ontto olo, et tässäks tää nyt oli tälleen, et ku ei ees yhteyttä oteta.¹⁹

Kyseinen haastateltu ei ollut saanut tuolloin mahdollisuutta keskustella papin kanssa kiireettömästi. Hänelle oli jäänyt suuria kysymyksiä yksin ja puolison kanssa pohdittavaksi. Hän mietti edelleen muun muassa sitä, pelastuvatko kastamattomat. Toisen haastatellun kielteinen kokemus liittyi lapsen hautajaisiin, jossa hän oli kokenut papin käyttäytyneen tahdittomasti. Siunauspuhe oli ollut sävyiltään syyttävä.²⁰ Haastateltujen kuvaamat tilanteet muistuttavat siitä, kuinka tärkeitä tilanteita läheisensä menettäneiden omaisten kohtaamiset ovat ja haastavat seurakuntien työntekijöitä ja pappeja ammatillisuuteen ja hienotunteisuuteen. Hautajaisissa ihmiset ovat usein erityisen herkässä mielentilassa ja näin on varsinkin silloin, kun kyseessä on lapsen hautajaiset.

6.3 Haudalla käynti

Uskonnollisena käyttäytymisenä kuolleen lapsensa haudalla käynnin mainitsi seitsemän haastateltua.²¹ Heistä kaikki kertoivat käyvänsä haudalla säännöllisesti, vähintään useita kertoja vuodessa. Ensimmäisenä vuotena lapsen kuoleman jälkeen neljä haastateltua kertoi käyneensä haudalla lähes päivittäin.²²

Haudalla tulee käytyä enää harvemmin kuin silloin alussa: jouluna, syntymäpäivänä, pyhäinpäivänä ja äitienpäivänäkin. ...ja sit, joskus on semmonen tilanne, et nyt on pakko päästä käymään haudalla. ...muistan esimerkiksi eka juhannuksen, ku lähettiin kotoo pois, ni tuntu raskaalta, ku ei päässy käymään pariin päivään siellä haudalla.²³

Kaksi haudalla käynneistä kertoneista sanoi jutelleensa kuolleelle lapselleen haudalla.²⁴ Eräs haastateltu kertoi, ettei ollut aikaisemmin halunnut käydä hautausmaalla. Lapsen kuoleman jälkeen haudalla käynnistä oli tullut tärkeä useita kertoja viikossa toistuva rituaali.

¹⁹ H12n

²⁰ H1n

²¹ H4n; H7n; H8n; H9m; H10m; H11n; H12n

²² H4n; H8n; H9m; H11n

²³ H11n

²⁴ H4n; H8n

...aikaisemmin en oikein osannu tai halunnu käydä haudalla, tai ylleensä hautausmaalla. Mut nyt on tullu kyllä joka toinen päivä käytyä. Eikä sinne vaikee oo mennä.²⁵

Haudalla mieleen tulevista muistoista, lapsen kanssa yhteisistä touhuista ja kokemuksista kertoi kaksi haastateltua.²⁶ Haudalla käynti koettiin lapsen muiston vaalimiseksi ja sen koettiin helpottavan ahdistusta. Sen kerrottiin olevan koko perheelle tärkeä rituaali, johon kuolleen lapsen sisarukset on otettu osalliseksi heti kuoleman jälkeen. Haastatelluista kaksi kertoi vievänsä haudalle edelleen säännöllisesti kukkia ja kynttilöitä.²⁷

Haudalla käydään melko ahkeraan, nytkin vietiin kanerva sinne ja talviaikaan poltellaan kynttilää.²⁸

Haastateltavat kuvasivat haudalla käyntiä uskonnollisen käyttäytymisen muotona samansuuntaisesti kuin Ääpäälän tutkittavat.²⁹ Haastatellut kokivat lapsen haudalla käynnin erittäin merkitykselliseksi. Se helpotti ahdistusta, toi lohdutusta sekä antoi tunteen yhteydestä kuolleeseen lapseen. Haudalla käynnin voi määritellä välittämisen rituaaliksi, joka vahvistaa tunnetta siitä, että lapsi on yhä perheen jäsen. Tulos tukee myös Koskelan tutkimusta, johon osallistuneet kuvasivat haudalla käynnin merkitykselliseksi ja hyvin säännölliseksi pitkään lapsen kuoleman jälkeen.³⁰

6.4 Muut rituaalit

Muina uskonnollisen käyttäytymisen muotoina tuli ilmi muun muassa Raamatun lukeminen, hengellisen musiikin kuuntelu, rukous, kirkossa käynti ja seurakunnan tilaisuuksiin osallistuminen. Suurin osa näistä rituaaleista oli korostunut lapsen kuoleman yhteydessä. Eräs haastateltu kertoi kokeneensa Raamatun lukemisen itselleen erityisen merkittäväksi heti lapsen kuoleman jälkeen. Hän kertoi saaneensa voimaa myös hengellisestä musiikista, lauluista ja virsistä.³¹

Tosi paljon mie luin Raamattua, et onks täällä nyt mitään mikä selvittäis tätä asiaa, et miks? Kyllä sitä paljo silloin luki, ja se tuntu tärkeeltä, et pysy niinku kasassa. Monet hengelliset laulut ja virret... niitä vaan hoki, vähän ku jotain mantraa. Ne autto tosi paljo.³²

²⁵ H9m

²⁶ H9m; H10m

²⁷ H4n; H12n

²⁸ H12n

²⁹ Ääpäälä 2005, 65.

³⁰ Koskela 2011, 207.

³¹ H11n

³² H11n

Tulos tukee Koskelan tutkimusta, josta käy ilmi, että Raamatun lukemisesta voi tulla tärkeä tapa ja keino etsiä lohtua. Samoin hengelliset laulut ja virret auttavat antamalla voimaa, lohduttamalla sekä siten, että niiden kautta pystytään ilmaisemaan tunteita.³³

Haastatteluissa tuli ilmi varsin vähän sellaista uskonnollista käyttäytymistä, joka olisi liittynyt muuhun kuin lapsen kuolemaan. Joitain sellaisia mainintoja kuitenkin oli, tavastaan rukoilla kertoi kaksi haastateltua³⁴ ja kirkossa käymisestä puhui neljä haastateltua³⁵. Muita haastatteluissa esiin tulleita uskonnollisen käyttäytymisen muotoja olivat muissa seurakunnan tilaisuuksissa ja tiloissa käyminen. Eräs haastateltu kertoi, että hänelle itselle on tärkeää tilaisuuksien asemesta mennä hiljaiseen kirkkoon vain istumaan. Hän kuvasi vaikuttavansa olemisesta kirkkotilassa ja katsellessaan kirkkotaidetta, hän koki sen olevan uskonnollinen kokemus hänelle.

...oltiin jossakin kirkossa – istuttiin vaan, ni mie tuumasin, et täähän on parempi istua täällä kirkonpenkissä, ku ei oo ketään ympärillä, vaik kattoo taidetta. Tila puhuu paljon enemmän, ku sanat kirkoissa ja niiden ympäristöissä.³⁶

Eräs haastateltu kertoi käyvänsä itse ja vievänsä myös lapsiaan mielellään seurakunnan tilaisuuksiin.³⁷ Se, että haastatellut kertoivat tämän hetkisestä uskonnollisesta käyttäytymisestään melko vähän, johtui todennäköisesti siitä, ettei haastattelussa suoraan siitä kysytty. Kenties tämä kertoo myös siitä, etteivät haastateltavat olleet kovin aktiivisia uskonnonharjoittajia.

³³ Koskela 2011, 222, 251.

³⁴ H5n; H8n

³⁵ H1n; H4n; H8n; H9m

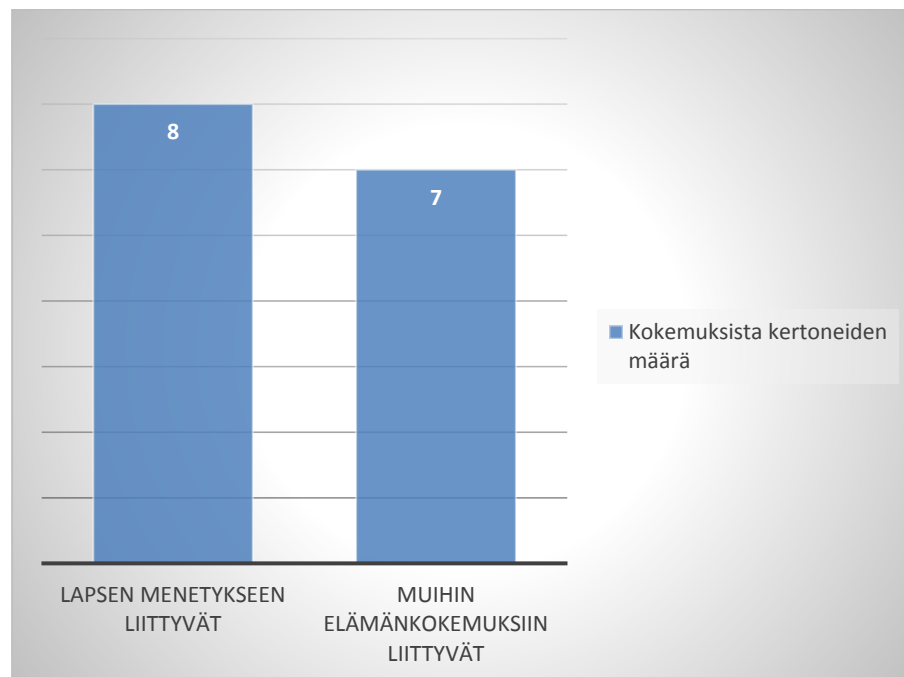
³⁶ H3m

³⁷ H11n

7 Elämykset uskonnollisen kokemuksen ilmenemismuotona

7.1 Elämysten määrittely ja niiden esiintyminen tässä tutkimuksessa

Tämän tutkimuksen tutkittavien keskuudessa uskonnolliset kokemukset olivat huomattavasti yleisempiä kuin muissa tutkimuksissa. Hick toteaa, että tutkimusten mukaan noin kolmasosalla väestöstä on joskus ollut uskonnollisia kokemuksia.¹ Tässä tutkimuksessa kaikilla haastatelluilla oli niin sanottuja selittämättömiä tai yliluonnollisiksi määrittelemiään kokemuksia, joita tästä eteenpäin nimitän elämyksiksi. Haastatelluista neljä² kertoi yhdestä elämyksestä, ja kahdeksan³ kertoi useasta elämyksestä. Kahdeksan haastateltua kertoi elämysten liittyneen lapsen menetykseen.⁴ Seitsemän haastateltua kertoi elämyksistä, jotka liittyivät muihin elämäntilanteisiin kuin lapsen menetykseen.⁵ Seuraavassa kuviossa havainnollistetaan, kuinka moni haastateltu kertoi elämyksistä ja liittyivätkö ne lapsen menetykseen.

Kuvio 11. Haastateltujen elämykset

¹ Hick 2006, 28, 35.

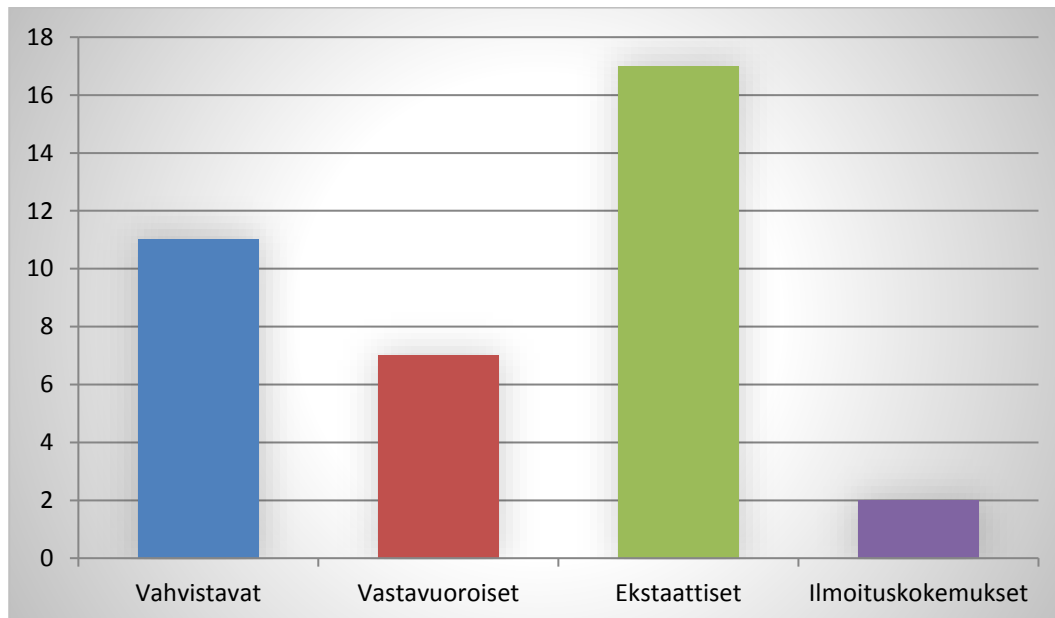
² H5n; H7n; H9m; H10m

³ H1n; H2n; H3m; H4n; H6m; H8n; H11n; H12n

⁴ H2n; H3m; H4n; H5n; H7n; H8n; H11n; H12n

⁵ H1n; H2n; H3m; H6m; H9m; H10m; H12n

Olen luokitellut haastateltujen elämykset kognitiivisen tarkastelutavan mukaisesti. Kognitiivinen tarkastelutapa korostaa luonnollisia emootioita uskonnon käyttövoimana ja, kuten Holm ja Hick, luokittelee kokemuksia niiden intensiteetin mukaisesti. Seuraavissa luvuissa esittelen haastateltujen kertomat elämykset Starkin ja Glockin taksomian mukaisissa intensiteetin asteissa, joita ovat vahvistavat, vastavuoroiset, ekstaattiset ja ilmoituskokemukset.⁶

Kuvio 12. Haastateltavien elämykset Starkin ja Glockin taksomian mukaisiin intensiteetin asteisiin luokiteltuina

Edellä esitetystä kuviosta havaitaan, että haastatteluilla oli runsaasti uskonnollisia elämyksiä. Haastatellut kertoivat yhteensä 37 eri elämyksestä. Kaikki intensiteetin asteet olivat edustettuina. Ekstaattisia kokemuksia oli selvästi muita elämyksiä enemmän.

7.2 Vahvistavat kokemukset

Haastatelluista kahdeksan kertoi elämyksistä, jotka luokittelin Starkin ja Glockin uskonnollisten kokemusten taksomian mukaisiksi vahvistaviksi kokemuksiksi.⁷ Yhteensä he kertoivat 11 eri elämyksestä. Vahvistavissa kokemuksissa ihminen huomioi tai tulee tietoiseksi yliluonnollisen agentin olemassaolosta.⁸ Hicken mukaan tällaiset niin sanotut heikommilta tuntuvat kokemukset ovat dramaattisia uskonnollisia kokemuksia huomattavasti yleisempiä. Vaikka ne tuntuvat heikommilta ne ovat merkittäviä hetkiä tavallisten ihmisten elämässä. Nämä ihmiset eivät välttämättä pidä itseään uskonnollisina, mutta kokevat syviä hetkiä

⁶ Stark 1965, 99–100.

⁷ H2n; H3m; H4n; H7n; H8n; H9m; H10m; H12n

⁸ Stark 1965, 100–101.

monenlaisissa elämänsä tilanteissa.⁹ Tutkimukseni tulokset eivät tue Hickin näkemystä siitä, että niin sanotut heikkommat kokemukset olisivat yleisempiä kuin dramaattiset. Tutkimukseeni haastatelluilla oli selvästi enemmän intensiteetin asteeltaan vahvempia ekstaattisia kokemuksia kuin vahvistavia. Tosin kolmella haastatellulla ei ollut muita kuin vahvistavia kokemuksia. Seuraavasta kuviosta käy ilmi millaisista vahvistavista kokemuksista haastatellut kertoivat sekä millaisia käytännön asioita ja teemoja niihin liittyi.

Kuvio 13. Vahvistavat kokemukset

Eräs haastateltu kuvasi kuinka hän koko ajan elämässään tuntee Jumalan huolenpidon. Se tuntuu vaikeissakin hetkissä hyvänä olona ja tietoisuutena siitä, että saa voimaa Jumalalta. Hän kuvasi myös tuntevansa kuoleman läsnäolon elämässä, ei pelottavana, vaan tietoisuutena toisesta ulottuvuudesta.

Kuolema on... niin mie aistin sen, et se on ihan tossa. Että vaan hämähäkin seitti on tossa välissä, et se on niin lähellä siinä. Ei se tunnu pelottavalle, mutta miten lähellä se on se toinen maailma. Se on ihan tossa, vaikka me ei sitä niinku nähä eikä pystytä koskemaan.¹⁰

Myös Hick kuvaa eräänä uskonnollisen kokemuksen muotona tunnetta ympäröivän yliuonnollisen todellisuuden läsnäolosta.¹¹

⁹ Hick 2006, 29.

¹⁰ H2n

¹¹ Hick, 2006, 31.

Kahdella haastatellulla oli vahvistavia kokemuksia, joiden he jälkeenpäin olivat tulkinneet enteilleen lapsensa kuolemaa.¹²

Lapsi lähti viimestä kertaa sairaalaan, ni ambulanssihenkilökunta lähti paareilla viemään tuosta, ni siinä oli etteisessä lapsen oma saviruukku. Se putos lattialle ja meni rikki ja sirpaleiksi. ...mut niistä sirpaleista ei enää tehty uutta ruukkua, ne heitettiin pois.¹³

Haastateltavan edellä kuvatun tilanteen tulkinnassa eli attribuutiassa voidaan nähdä yhteys Raamattuun Jeremian kirjan kohtaan, jossa Jumala vertaa itseään savenvalajaan.¹⁴ Vertaus on tuttu myös Liisa Pukkila-Pajusen runosta: Särkynyt saviruukku. Runoon on tehnyt sävellyksen Petri Laaksonen ja kyseistä hengellistä laulua ovat esittäneet monet tunnetut laulajat.

Kahdella haastatellulla oli pian lapsen menettämisen jälkeen koettuja vahvistavia uskonnollisia kokemuksia. Molempien kokemukset liittyivät kuolleen lapsen hautakiveen. He kertoivat niiden löytyneen erityisen helposti ja ne koettiin juuri oikeanlaisiksi, omalle lapselle sopiviksi.¹⁵ Täydellisen hautakiven löytyminen oli haastatelluille vahvistava kokemus.

Se kivi tuli sit muuten sillai, et ku sillä lapsella oli poskessa sydän, syntymämerkki. Hautakiviä, kun kattelin ja oli se sydän, ni sanoin heti, et se on toi. Et se oli siis oikeesti ihan sydän, se ei ollu mitenkään epäselvä.¹⁶

Eräs haastateltu oli kokenut elämässään erilaisia tilanteita, joita hän ei ole pystynyt selittämään. Hän kertoi kokeneensa, että tilanteilla oli ollut jokin erityinen tarkoitus. Hän kuitenkin korosti, että kyse oli sattumasta, eivätkä ne mitenkään liittyneet Jumalaan.¹⁷

Vahvistavat kokemukset kuvattiin myönteisinä hyvää oloa tuottavina ja voimaannuttavina kokemuksina. Ne aikaansaivat tunteen Jumalan läsnäolosta. Yksi haastateltu kuvasi selittämättömiä tilanteita sattuman järjestämiksi, hänen mukaansa ne eivät liittyneet Jumalaan.

¹² H3m; H8n

¹³ H3m

¹⁴ Jeremian kirja luku 18 jae 4: ”Ja jos astia, jota hän valmisti, meni pilalle, niin kuin savi voi mennä savenvalajan käsissä, niin hän teki siitä taas toisen astian, miten vain savenvalaja näki parhaaksi tehdä.”

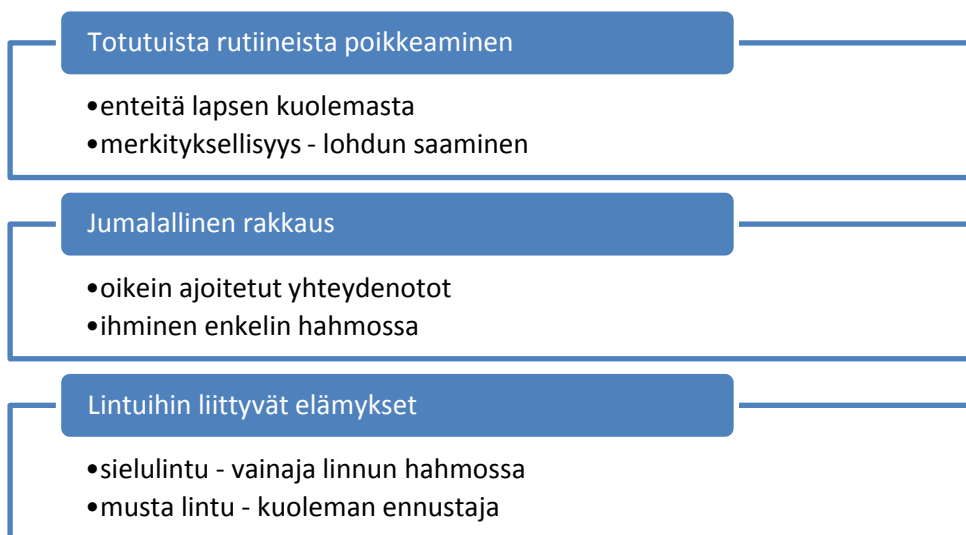
¹⁵ H4n; H7n

¹⁶ H7n

¹⁷ H9m

7.3 Vastavuoroiset kokemukset

Vastavuoroisista kokemuksista kertoi kuusi haastateltua, yhteensä he kertoivat seitsemästä elämyksestä.¹⁸ Vastavuoroisissa kokemuksissa ihminen havaitsee yliluonnollisen olennon tai voiman huomioivan hänet. Erilaiset ihmekokemukset kuuluvat tähän ryhmään.¹⁹ Seuraavassa kuviossa on esitetty niitä vastavuoroisten kokemusten teemoja, joista haastatellut kertoivat.

Kuvio 14. Vastavuoroiset kokemukset

Kahdella haastatelluista oli vastavuoroisia kokemuksia, jotka he kokivat lapsen kuoleman enteiksi.²⁰ Molemmilla haastatelluilla kokemus liittyi tilanteeseen, että he olivat poikenneet totutuista rutiineista juuri ennen lapsen kuolemaa.

...aikaistettiin sitä päivällä, ei siihen mitään erityistä syytä ollu. Et se vaan tuli et tehään nyt ne. Niin hänkin sai olla mukana. Et ikään kuin joku ois järjestelly jotain. Jälkeenpäin on tuntunu tosi hyvältä, et oltiin siinä kaikki yhdessä. Mut mistä se tulee, et teen nyt sen asian toisin, ku ennen en oo tehny.²¹

Koskaan aikaisemmin hän ei semmosta tehny, yleensä sano vaan hei hei, nyt tuli pihalta takasin ja halas minuu. Jälkeenpäin ajatellen, et ihan kuin hän ois aavistanu, että lähtee viimeisen kerran.²²

Poikkeava toimintatapa oli osoittautunut merkitykselliseksi ja tuonut lohtua lapsen menetyksen jälkeen. Tilanteisiin liittyi haastateltujen mukaan yliluonnollinen ulottuvuus.

¹⁸ H1n; H2n; H3m; H4n; H8n; H11m

¹⁹ Stark 1965, 101–105.

²⁰ H4n; H8n

²¹ H4n

²² H8n

Lapsen kuoleman jälkeiseen aikaan liittyneet vastavuoroiset kokemukset ovat lisänneet luottamusta Jumalan rakkauteen. Eräs haastateltava kertoi saaneensa tunteen huolenpidosta ja johdatuksesta sekä uutta voimaa, kun läheiset ottivat yhteyttä oikealla hetkellä.

Sitä aikaa, ku mie muistelen, ku lapsi oli just kuollu, et kyl siinä paljon oli just sellasta, et ystävät ja sukulaiset soitti ja monta kertaa se tapahtu just niin, et ku päiväs oli sellanen tilanne, et nyt ei jaksa, ni just sillon puhelin soi. Et se oli semmosta johdatusta, et ei vaan sattumaa.²³

Hick toteaa, että jumalallinen rakkaus voi näyttäytyä erilaisin tavoin esimerkiksi, kun joku soittaa tai tulee käymään oikealla hetkellä.²⁴ Vastavuoroisena kokemuksena eräs haastateltu kuvasi hänellä olleen elämässään sellaisia yhteensattumia, jotka ovat saaneet hänet ajattelemaan, että joku järjestelee elämää.²⁵ Lisäksi eräs haastateltu kertoi arkikokemuksestaan, jossa hän oli kokemuksensa mukaan tavannut enkelin ihmisen hahmossa.

Lapsella oli vaikee päivä, ku ei ollu kavereita. Hän oli allapäin ja sanoin, et lähetäänpä käymään kaupassa. Siellä oli eräs henkilö, vanhempi mies, joka sano: haluan ostaa tuolle lapselle jäätelön. Tule tänne miun mukaan ni ostan siulle jäätelön. Lapsi meni ja sai valita jäätelön ja mies maksoi sen, ja sit se vaan lähti, hävisi siitä, se oli varmaan suojelusenkeli, et ehkä se oli enkeli sen miehen hahmossa.²⁶

Luonto ja erityisesti linnut liittyivät haastateltujen elämyksiin. Kaksi haastateltua kertoi kokemuksesta, johon liittyi lintu.²⁷ Näitä lintuihin liittyviä kokemuksia voidaan pitää tyypillisinä, sillä kautta aikojen lintuihin on liitetty erilaisia uskomuksia ja yliluonnollisia tarinoita. Linnut ovat kiehtoneet ihmistä kenties siksi, että ne pystyivät lentämään vapaasti tämän maailman ja kuoleman jälkeisen maailman välillä. Kuoleman jälkeen ihmisen sielun uskottiin linnun lailla vapaasti lentävän tuohon toiseen todellisuuteen. Monet ihmiset ovat historian aikana ja vielä tänä päivänäkin kokeneet, miten lintu on tuonut heille jonkin erityisen sanoman. Lintujen välittämät sanomat on voitu kokea varoituksena, viestinä kuoleman rajan takaa tai ne on voitu kokea rauhan ja sovinnon tuojina.²⁸ Toisen haastatellun lintu-kokemus liittyi lapsen kuoleman jälkeiseen aikaan, hän oli kokenut sen lohduttavana.

²³ H11n

²⁴ Hick 2006, 31.

²⁵ H10m

²⁶ H3m

²⁷ H1n; H4n

²⁸ Ojanen & Ulv 2015, 4, 25.

Mut mä oon alussa varsinkin tosi paljon seurannut lintuja. Aina tuntu, et lapseni kulkee siellä mukana. Kuolemaa seuraavana päivänä yks lintu istu puussa ja tuntu, et hän oli siinä, se oli semmonen positiivinen juttu. Se oli hyvä, ei mitään ikävää.²⁹

Lintujen on uskottu voivan ennustaa muun muassa kuolemaa. Vanhastaan on uskottu, että linnut ovat paitsi tienneet asioita etukäteen, niiden on ajateltu pystyvän vaikuttamaan asioiden kulkuun. Lintuja on pidetty sanansaattajina tämänpuoleisen ja tuonpuoleisen välillä tai niitä itseään on pidetty jollain tapaa jumalallisina olentoina. Vanha kansa esimerkiksi uskoi, ettei kuollut heti poistu elävien luota, vaan viipyilee lähellä jonkinlaisessa välitilassa ja saattaa ilmestyä linnun hahmossa läheisilleen. Tällaista tervehtimään tullutta sielulintua ei saanut ajaa pois. Sielulintu saattoi myös tulla ilmoittamaan läheisen kuolemasta. Usein tällainen lintu oli erikoinen tai käyttäytyi niin oudosti, että se varmasti tuli huomatuksi. Erityisesti mustan linnun ilmestyminen ikkunan taakse oli aina lähtömerkki jollekin ihmiselle.³⁰ Toisen haastatellun lintu-kokemus ei liittynyt lapsen kuolemaan, vaan hän tulkitsi sen enteilleen hyvän ystävän kuolemaa.

...parvekkeelle tuli semmonen musta lintu, jota minä en oo koskaan mielestäni semmosta nähny. ...Minä ku hyökkäsin parvekkeelle, että ala lähteä, sinä oot oikea pahan ilman lintu! Minä sanoin, että katoahan vain, et miulle tuli semmonen tunne, et tuo toi jotakin viestiä tähän.³¹

Uskonnollisten kokemusten intensiteetin asteet soveltuvat myös kokemuksiin pahasta ja yliluonnollinen agentti voi edustaa hyvän lisäksi myös pahaa.³²

Tutkimuksen tulokset tukevat Hickin näkemystä, jonka mukaan luonto, ympäristö ja monet ihmisen elämän arkiympäristöt voivat olla merkittäviä tekijöitä uskonnollisen elämyksen syntymisessä, kun mieli on otollisessa tilassa. Joissain tapauksista uskonnolliset ajatukset jäsentyvät mieleen selkeinä, mutta kokemus voi myös olla jäsentymättömämpi, tunne siitä, että elämässä ja maailmankaikkeudessa on läsnä jokin todellisuuden henkinen ulottuvuus.³³

7.4 Ekstaattiset kokemukset

Ekstaattisissa kokemuksissa ihmisen ja yliluonnollisen agentin suhde syvenee ja saa tunteenomaisia piirteitä. Tähän kokemusryhmään kuuluvat fyysiset oireet,

²⁹ H4n

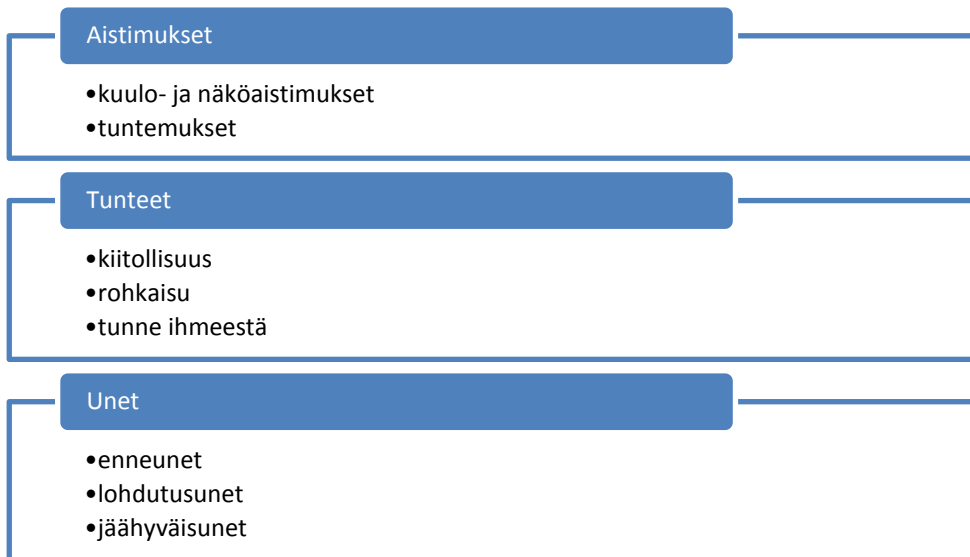
³⁰ Ojanen & Ulv 2015, 4, 65, 77, 89.

³¹ H1n

³² Stark 1965, 112.

³³ Hick 2006, 28–29.

kuten poikkeavat aistimukset.³⁴ Yhdeksällä³⁵ haastatellulla oli ekstaattisia kokemuksia, heistä viidellä³⁶ oli niitä useampia. Jaottelin tähän ryhmään kuuluviksi muun muassa uskonnollisina kokemuksina haastatteluissa kerrotut unet. Haastatellut kertoivat yhteensä peräti 17 ekstaattisesta elämyksestä. Niistä kymmenen liittyi lapsen kuolemaan ja seitsemän muuhun elämäntilanteeseen. Seuraavaan kuvioon on koottu ekstaattisten kokemusten aiheita.

Kuvio 15. Ekstaattiset kokemukset

Kolme haastateltua kertoi, että heillä on selkeitä aistimuksia ylikuonnollisen läsnäolosta.³⁷ Kahdella heistä aistimukset olivat olleet tuntemuksia ja yhdellä haastatellulla oli ollut kuulo- ja näköaistimuksia. Kuulo- ja näköaistimuksia kokeneen mukaan henkimaailman olemassaolo ei perustu uskomuksiin. Kukaan aistimuksia kokeneista ei pitänyt niitä pelottavina.

Se tuli tänne sisälle ja tuli tänne keittokomeroon ja kilisteli näitä astioita... Ne on jotakin henkimaailman juttuja. En missään horroksessa ollut, vaan ihan valveilla olen ollut joka kerran. En minä tiä mitä ne on, mut ei ne pelota. Kyllä minä uskon tähän henkimaailmaan, koska minä oon kokenut näitä, äänet ja muuta, askelten äänet ihan selvään.³⁸

Kun isä kuoli, mie yöllä heräsin, et tässä on joku tässä vieressä ja se kesti hetken ja sit meni pois. Kun äiti kuoli, niin oli ihan sama juttu...mut tuli semmonen tunne, et tässä on joku tässä lähellä. Ne on ollu positiivisia kokemuksia, niistä on tullu semmonen hyvä olo, ei mitenkään pelottava.³⁹

³⁴ Stark 1965, 105–107.

³⁵ H1n; H2n; H3m; H4n; H5n; H6m; H8n; H11n; H12

³⁶ H2n; H4n; H6m; H11n; H12n

³⁷ H2n; H6m; H12n

³⁸ H6m

³⁹ H12n

Ekstaattiset elämykset ovat tuottaneet kiittollisuutta ja rohkaisua. Kahdelle haastatellulle ne olivat saaneet aikaan tunteen, että täällähän tapahtuu ihmeitä.⁴⁰ Kokemusten kautta oli koettu, että ihmisistä pidetään huolta pikkutarkasti.

Edellisenä iltana, ku oltiin tuossa iltapalalla, ni lapsi kysy, että milloin on kesä? Sitten myö laskettiin, et nyt on helmikuu – kolmen kuukauden päästä alkaa olla lämmintä. Lapsi sano: et ois jo huomenna. Ja huomenna kuoli, ni hänelle tuli se kesä sitten huomenna.⁴¹

Eräs haastateltu kertoi kokemuksestaan, jossa hän yhdisti toisiinsa lapsenlapsen syntymän viivästymisen ja samanaikaisesti sairaalassa olevan toisen lapsensa vakavan sairaudentilan.

Vanhin tyttäreni odotti lasta juuri silloin, kun nuorempi lapsi oli huonona sairaalassa. Kun lapsi ei ruvennut syntymään, vaikka oli jo aika ja ylikin, niin muistan, että tuli mieleen sanonta: jonkun on ensin kuoltava syntyäkseen uutta elämää. Kun sitten lapsenlapsi syntyi ja oma lapsikin selvisi, niin alkoi tuntua siltä, että täällähän tapahtuu ihmeitä...⁴²

Tässä kyseinen haastateltava oli valinnut uskonnollisen attribuution ja käytti kuvakieltä, joka on helposti liitettävissä Raamattuun. Johanneksen evankeliumissa on kohta, jossa Jeesus käyttää itsestään vertausta vehnänjyvänä, jonka täytyy kuolla, että voi tuottaa sadon eli uutta elämää.⁴³ Kyseisestä kohdasta on myös kirjoitettu virsi, joka tuo ajatuksen esiin vielä Raamattua selkeämmin: ”niin toisen täytyy kuolla toisen tähden.”⁴⁴

Jaottelin ekstaattisiksi uskonnollisiksi kokemuksiksi haastatteluissa esiin tulleet unet. Unista kertoi kuusi haastateltua.⁴⁵ Kaikki kerrotut unet liittyivät lapsen menetykseen. Unien yleisyys ja liittyminen lapsen kuolemaan tukee Väisäsen tutkimusta, jonka mukaan unet ovat tyypillisiä läheisen kuoleman aiheuttamassa prosessissa. Hänen mukaansa unet seuraavat surun ja toipumisen vaiheita.⁴⁶ Kaksi haastateltua kertoi nähneensä ennen lapsen kuolemaa unen, jonka he olivat kuoleman jälkeen tulkinneet liittyneen lapsen menetykseen.⁴⁷

⁴⁰ H1n; H2n

⁴¹ H2n

⁴² H1n

⁴³ Johanneksen evankeliumin luku 12, jae 24: ”Totisesti, totisesti: jos vehnänjyvä ei putoa maahan ja kuole, se jää vain yhdeksi jyväksi, mutta jos se kuolee, se tuottaa runsaan sadon.”

⁴⁴ Suomen evankelisluterilaisen kirkon Virsikirja, virsi numero 61 säkeistö 4.

⁴⁵ H2n; H5n; H6m; H8n; H11n; H12n

⁴⁶ Väisänen 1999, 91.

⁴⁷ H2n; H6m

Pojjula nimittää ennen läheisen kuolemaa nähtyjä unia, jotka yhdistetään myöhemmin kuolemaan, enneuniksi.⁴⁸

Kerran näin sellaisen unen, et lapsen kanssa kävelin jossakin, ja vilkaisin toiselle puolelle. Sit katoin takas, ni lapsi oli kadonnut siinä silmänräpäyksessä, Äkkiä, ni mie sanoin miehelle, et miten voi niin äkkiä kadota, kun mie vähän päätäni käänsin ni lasta ei enää ollu siinä. Siinä unessa. Siitä jäi tää äkkiä. Kun lapsi oli siinä kuolinvuoteellaan, ni sit hän huus kovalla äänellä: viekää miut vessaan ja äkkiä! Ja mie nostin hänet syliin, et mie vien hänet vessaan, ni siihen hän jäi. Äkkiä, et siinä se tuli, se äkkiä.⁴⁹

Neljä haastateltua oli nähnyt unen lapsen kuoleman jälkeen.⁵⁰ Heistä kaikki olivat kokeneet unen positiivisena kokemuksena. He kuvasivat unia kauniiksi ja lohduttaviksi, uni oli tuonut rauhaa, onnea, iloa sekä auttanut surusta selviytymiseen. Pojjula kuvaa, että menetyksen jälkeen nähdyt unet auttavat myös menetyksen kohtaamisessa ja tapahtuneen hyväksymisessä.⁵¹

Siinä, ku oli se alttaritaulu, ni mä näin unen, et enkelit toi sen lapsen siihen, sitten se niinku vilkutti mulle, vaikkei se tietenkään koskaan ollu vilkuttanu, mut sain siitä jotenki niinku rauhan. Se oli niin todentuntunen se uni. Se varmaan autto siinä surussa paljo. En oo aikasemmin enkä sen jälkeen nähny unia. Se oli niin nätti se uni.⁵²

Ja sit mie oon nähny unen yhen kerran, hää tuli siinä siihen miun sängyn viereen ja sano äiti hänellä on kaikki hyvin. Tuntu lohduttavalta, et hänellä on kuitenkin kaikki hyvin.⁵³

Pojjulan mukaan sokin ja turtumuksen väistyessä yleisiä ovat niin sanotut jäähyväisunet. Jäähyväisunet ovat merkityksellisiä surutyössä. Lohdutusunissa sureva saa lohduttavan viestin kuolleelta. Usein tällaiset unet liittyvät aikaan, jolloin surutyö on jo pitkällä.⁵⁴ Puolet haastatelluista kertoi näkemistään unista, heitä kaikkia unet olivat auttaneet eteenpäin. Haastatellut muistivat vuosia sitten näkemänsä unet ja niihin liittyneet tuntemukset hyvin yksityiskohtaisesti, tämä kertoo unien merkittävyydestä.

7.5 Ilmoituskokemukset

Kahdella haastatellulla oli niin kutsuttu ilmoituskokemus. Ilmoituskokemuksessa ihminen kokee saaneensa yliluonnollisen kokemuksen kautta tehtävän

⁴⁸ Pojjula 2002, 105.

⁴⁹ H2n

⁵⁰ H5n; H8n; H11n; H12n

⁵¹ Pojjula 2005, 105.

⁵² H5n

⁵³ H8n

⁵⁴ Pojjula 2002, 106, 108.

toteuttaakseen.⁵⁵ Tämä tuli esiin kahdessa haastattelussa. Eräs haastateltava kertoi saaneensa näyn kaltaisen kokemuksen, jonka aikana hänelle osoitettiin tehtäväksi itsensä ja surunsa ilmaisu taiteellisen luovan toiminnan kautta.

Niin mie aattelin, et mie veistän tämmöstä herkkää taidetta. ...Se oli myös surutyötä ja ku mie näin, et tää maailma on hirmu kova, oli asia mikä tahansa ni pitäis tökätä ja olla iso rakennusmies, voimakas – et ei saa heikko tai huonovoimainen, ni miusta on hauska tehdä tota herkkää aihetta.⁵⁶

Haastateltu kertoi, että tämä Raamatullinen itseilmaisu on hänelle hyvin merkityksellistä ja vahvasti uskonnollinen kokemus. Hän on ymmärtänyt toiminnan tärkeäksi omien tunteidensa käsittelyn takia, mutta on kokenut sen merkittäväksi myös muiden ihmisten vuoksi. Hänen taidettaan on nykyään esillä eri paikoissa ja haastateltu kertoi uskovansa niiden katselun auttavan monia muita ihmisiä vaikuttamaan ja saamaan omia uskonnollisia kokemuksia.

Se on arka aihe ...se on muilleki helppo käydä ihailemassa ja katsomassa, myötäelää. Raamattuhan on täynnä taidetta, sieltä löytyy ja mie oon oppinu näkemään sen. ...Tää veistäminen on miulle jonkinlainen hengellinen kokemus.⁵⁷

Toinen haastateltava kertoi lapsensa kuoleman ja sen jälkeisten tapahtumien vaikuttaneen häneen niin, että hän alkoi tuntea luottamustoimet kirkossa kutsumukseksi.⁵⁸ Kokemuksensa jälkeen hän kertoi hakeutuneensa kirkon luottamustehtäviin ja alkaneensa toimia niissä aktiivisesti. Aikaisemmin hän ei ollut toiminut luottamustehtävissä. Hän koki kutsumukseksi nimenomaan luottamustehtävät kirkossa, ei yhteiskunnan puolella. Hänen mukaansa luottamustoimet vahvistavat hänen omaa uskoaan.

⁵⁵ Stark 1965, 107.

⁵⁶ H3m

⁵⁷ H3m

⁵⁸ H8n

8 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitä lapsensa menettäneet ajattelevat uskonnollisuudesta, millaisia uskonnollisia kokemuksia heillä on sekä mitä uskonnollisia merkityksiä he antavat kokemuksilleen. Tutkimus lähti liikkeelle kiinnostuksesta tutkia ihmisten uskonnollisuutta. Mahdollista tutkittavien joukkoa rajatessa tuli pohdintaan erilaiset kriisit ja niiden vaikutus ihmisten uskonnollisuuteen. Myöhemmin laaja kriisiteema rajautui lapsen menetykseen. Tutkimusaineiston hankintamenetelmäksi valikoitui teemahaastattelu. Haastateltaviksi lupautui 12 lapsensa jossain elämänvaiheessa menettänyttä. Haastattelujen sisällössä painottuivat haastatteluille tärkeät ja merkitykselliset asiat. Tutkimusaineistona haastattelut olivat erittäin käyttökelpoista materiaalia ja toivat monipuolisesti esiin tutkittavien ajatuksia aiheesta. Teoriaohjaavalla aineistonanalyysillä aineistosta nousi paljon tutkimuksen kannalta hyödyllistä tietoa lapsensa menettäneiden uskonnollisuudesta, sen muotoutumisesta ja muutoksista sekä heidän uskonnollisia kokemuksiaan.

Jaoin uskonnolliset kokemukset tuloksissa käsityksiin, käyttäytymiseen ja elämyksiin. Haastateltavat olivat saaneet melko uskonnollisen kasvatuksen. Kolme neljäsosaa oli käynyt pyhäkoulua ja seitsemän haastatellun lapsuuteen oli kuulunut iltarukous. Silti puolet haastateltavista koki itse, ettei heidän kotinsa ollut uskonnollinen. Iltarukouksen ja pyhäkoulun voidaan siis todeta kuuluneen haastateltujen lapsuuden elämäntapaan niin kiinteästi, etteivät he osanneet ajatella niitä uskonnollisuutena.

Tulosten mukaan voidaan todeta, että kaikki haastatellut olivat jollain tavalla uskonnollisia. Kaikki olivat saaneet uskonnollista kasvatusta ja monen uskonnollisuus oli muokkautunut elämän varrella. Haastattelun hetkellä kuusi heistä kertoi uskovansa Jumalaan ja neljä johonkin muuhun korkeampaan voimaan. Yhden haastatellun kanta omaan uskonnollisuuteensa ei tullut selkeästi esille, kuitenkin hän totesi haastattelun aikana ajattelevansa luterilaisen perinteen mukaisesti. Eräs haastateltava määritteli itsensä uskonottomaksi, mutta haastattelussa hän kertoi kuuluvansa kirkkoon, käyvänsä silloin tällöin jumalanpalveluksissa ja osallistuvansa kirkollisiin toimituksiin. Lisäksi hän kertoi käyvänsä haudalla säännöllisesti ja haastattelun aikana hän käytti uskonnollista terminologiaa, kuten ”en minä Jumalalle ollut vihainen”.

Analyysi sai pohtimaan syitä, miksi ihmiset ovat varovaisia tulkitsemaan saamaansa kasvatusta tai itseään uskonnollisiksi tai, miksi he jotenkin vähättelevät uskonsa merkitystä. Kysyttäessä sitä, kuinka uskonnollisina ihmiset pitävät itseään, ihmiset suhteuttavat itseään ympärillään oleviin toisiin ihmisiin. Hyvin maallisessa ympäristössä vähäinenkin uskonnollisuus tuntuu voimakkaalta. Vastaavasti voimakkaan uskonnollisessa ympäristössä voi oma uskonnollisuus tuntua lievältä tai voi tulla kokemus, ettei ole tarpeeksi uskonnollinen.¹ Useammalla haastatellulla oli kokemusta herätysliikkeistä, joiden piirissä uskonnollisuus on yleensä voimakasta. Tämä on voinut vaikuttaa haastateltujen tulkintaan omasta uskonnollisuudesta.

Haastatellut olivat pohtineet uskonnollisuutta elämänsä aikana. Aineiston perusteella voidaan todeta heidän määritelleen uskonnollisuutta laajasti ja syvästi. Uskonnollisuuden koettiin olevan vapauttavaa ja koko elämän läpäisevää korkeamman voiman antamaa apua, turvaa ja johdatusta. Uskonnollisuutta pidettiin myös yksityisenä, henkilökohtaisena asiana. Haastateltujen elämäkokemukset, erityisesti lapsen kuolema, olivat saaneet heidät määrittelemään suhdetta uskonnollisuuteen ja tuonpuoleiseen. Näin siksi, että voimakkaat kokemukset haastavat uudelleen arvioimaan käsityksiään elämästä, kuolemasta ja maailmasta.²

Haastateltavat kertoivat käsityksistään runsaasti, mutta uskonnollinen käyttäytyminen jäi sen sijaan vähemmälle huomiolle haastatteluissa. Maininnat uskonnollisesta käyttäytymisestä liittyivät lapsen kuoleman aikaisiin rituaaleihin, jotka olivat uskonnollisia tai liittyivät uskonnollisuuteen. Sen sijaan haastateltavien tämänhetkinen uskonnonharjoittaminen tai osallistuminen esimerkiksi seurakunnan tilaisuuksiin tuli esiin vain muutamien haastateltavien kohdalla. Tämä johtui todennäköisesti siitä, ettei haastattelussa suoraan kysytty uskonnonharjoittamisesta. Lapsen kuolemaan liittyneestä uskonnollisesta käyttäytymisestä tuli puhe luontevasti lapsen menetyksestä puhuttaessa, mutta tämänhetkinen uskonnonharjoittaminen ei noussut esiin. Tämä kertoo myös siitä, etteivät haastateltavat olleet kovin aktiivisia uskonnon harjoittajia tai ainakaan aktiivitoimijoita seurakunnassa.

Aineistosta ilmeni ihmisten tarve luoda elämäkokemuksille merkityksiä ja saada vastauksia. Tulos tukee attribuutioteoriaa, jonka mukaan ihmiset ovat

¹ Ketola 2011, 10.

² Väisänen 1999, 61.

haluttomia uskomaan, että kaikki tapahtuisi sattumalta. On tavallista ajatella, että kaikelle on olemassa tarkoitus, vaikka emme ymmärtäisikään sitä. Aineistosta nousi esiin monia elämäkokemusten syihin liittyviä kysymyksiä, ja osa oli löytänyt niihin myös vastauksia. Tarkoituksen etsiminen ja löytäminen oli prosessinomaista, jotkut kertoivat löytäneensä kokemuksilleen tarkoituksen vasta vuosien päästä. Mielenkiintoinen tulos oli kuuden haastattelun ajatus siitä, että elämässä on otettava vastaan kaikki mitä tulee. Osalla tämä ajatus oli tullut oikeastaan heti lapsen kuoleman tai muun haastavan elämäntilanteen jälkeen, osalle ajatus oli jäsentynyt myöhemmin. On merkittävää, että peräti puolet lapsensa menettäneistä pystyi toteamaan, että tällaista vain tapahtuu. Se kertoo asian hyväksymisestä ja siitä, että ihminen on päässyt elämässä eteenpäin. Lisäksi ”ottaa vastaan mitä tulee” -ajatus viittaa ihmisen uskoon johdatuksesta ja korkeammasta voimasta.

Erityisesti vaikeissa elämäntilanteissa jotkut tarvitsevat uskonnollisen attribuutiomallin. Uskonnollisen attribuution valinnan todennäköisyyteen vaikuttavat ihmisen oma uskonnollisuus, ympäristön ja läheisten uskonnollisuus sekä laajempi kulttuurinen ja kielellinen uskonnollinen konteksti.³ Selkeitä aineistosta nousseita esimerkkejä uskonnollisen kasvatuksen, kielen ja perinteen vaikutuksesta uskonnollisten elämysten syntyyn olivat muun muassa haastateltujen lintu-kokemukset. Kuten todettua lintuihin liittyvät uskomukset ja tarinat ovat hyvin vanhoja, osa sukupolvilta sukupolville välittyntä kansanuskoa ja kansanperinnettä. Voidaan siis olettaa, että linnun näkeminen on toki ollut todellinen aistihavainto, mutta tulkintaan siitä on vaikuttanut perinnetieto. Toinen vastaava esimerkki on aineistossa esiin tullut erään haastattelun uskonnollinen tulkinta siitä, että lapsenlapsen syntymän viivästyminen liittyi samanaikaisesti sairaalassa olevan lapsen vakavaan sairauteen. Näiden kokemusten tulkintojen taustalla voidaan nähdä vahvasti sekä kansanuskon että kristinuskon perinne.

Uskonnollisen attribuution valinnan mahdollisuutta lisäävinä tekijöinä haastatteluissa ilmenivät haastateltujen saama uskonnollinen kasvatus. Sitä olivat antaneet vanhemmat, isovanhemmat, pyhäkoulunopettajat ja opettajat. Lisäksi mainittiin läheisten rukoukset ja seurakunnasta saatu käytännön apu. Toisaalta voidaan miettiä miten negatiiviset kokemukset uskonnollisuudesta, uskonnollisista henkilöistä ja yhteisöistä ovat vaikuttaneet. Haastatelluilla oli kokemusta syyttelystä sekä käytännöllisen ja henkisen tuen puutteesta. Kaksi

³ Geels & Wikström 2009, 120–121.

haastateltua oli kokenut jopa hengellistä väkivaltaa pian lapsen kuoleman jälkeen. Negatiiviset kokemukset eivät olleet kuitenkaan vaikuttaneet keneenkään haastateltuun pysyvästi, sillä haastattelun aikana kaikki toivat uskonnollisuuden esiin positiivisessa valossa tai neutraalina.

Tutkimuksen mukaan lapsen kuoleman kokeneilla sisäiset uskonnolliset kokemukset eli elämykset olivat yleisiä. Kaikilla haastatelluilla oli vähintään yksi elämykseksi luokiteltava kokemus ja kahdeksalla niitä oli useita. Yhteensä haastatellut kertoivat peräti 37 eri elämyksestä. Starkin ja Glockin taksomia toimi hyvin luokiteltaessa elämysten intensiteetin asteita. Intensiteetin asteista ekstaattiset kokemukset olivat haastatelluilla yleisimpiä. Sen sijaan ilmoituskokemuksia ei esiintynyt tässä tutkimuksessa kuin kahdella haastatellulla. Ekstaattisia kokemuksia esiintyi yhdeksällä haastatellulla, yhteensä 17 kappaletta. Lapsen kuolemaan liittyneistä unista kertoi puolet haastatelluista. Unien merkityksellisyydestä kertoo se, miten yksityiskohtaisesti haastatellut muistivat vuosien takaiset unensa sekä niihin liittyneet tunteuksensa.

Mielenkiintoinen tutkimustulos oli haastateltavien esiin nostama identiteettikysymys. Heistä kaikki ajattelivat kuolleen lapsen osaksi perhettä, mutta moni oli kokenut haasteita siihen liittyen. Useampi haastateltava totesi, että on helpompi jättää kuollut lapsi pois puheista kuin alkaa selittää tilannetta. Syitä olivat muiden ihmisten reaktiot, kommentit sekä se, ettei ole terminologiaakaan tilannetta helpottamaan. Lapsensa menettänyt joutuu pohtimaan, kuka minä olen, olenko enää edes vanhempi.

Tämä tutkimus nosti esiin lapsen menettämisen kohdanneiden ihmisten äänen ja heidän kokemuksiaan uskonnollisuudesta. Johtopäätöksenä tutkimustuloksista voidaan todeta, että uskonnollisuus koettiin merkityksellisenä ja kaikki haastatellut olivat jollain tavalla uskonnollisia. Lisäksi on huomionarvoista, että lapsensa menettäneillä oli paljon uskonnollisia kokemuksia myös muihin elämäntilanteisiin kuin lapsen menetykseen liittyen. Esimerkiksi kuuloaistimukset tai sisäiset tunteukset yliluonnollisen läheisyydestä, ikkunan taakse ilmestyneen linnun näkeminen tai tuntemattoman ystävällisen ihmisen kohtaaminen, saivat aikaan uskonnollisen tulkinnan. Tästä voidaan päätellä, että haastatelluille oli muodostunut erityisherkkyyttä uskonnollisuuden kokemiseen. Tämä uskonnollinen herkkyys oli kenties ollut heillä aina tai muodostunut lapsen kuoleman jälkeen. Voimakas kriisi on mahdollisesti myös aktivoinut tämän uskonnollisen herkkyyden.

Tutkimus tarjoaa lisäymmärrystä uskonnollisuudesta ja sen monimuotoisuudesta yleensä. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista tutkia jonkun muun ryhmän uskonnollisuutta ja uskonnollisia kokemuksia. Mikäli tutkittaisiin ihmisiä, joilla ei ole voimakkaita kriisikokemuksia, voitaisiin vertailla millaisia eroja uskonnollisten kokemusten määrässä ja sisällöissä on tämän tutkimuksen tutkittavien kokemuksiin. Kiinnostavaa olisi tutkia myös enemmän uskonnollisia elämyksiä, jotta voitaisiin selvittää kuinka yleisiä ja millaisia ne ovat. Uskonnollisten elämysten intensiteetin asteita tutkimalla voitaisiin selvittää millaiset uskonnolliset elämykset ovat yleisimpiä.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

Kaksitoista tutkimusta varten tehtyä haastattelua, ovat tekijän hallussa.

Kirjallisuus

Aho, Anna-Liisa.

2004. Isien suru ja surusta selviytyminen lapsen kuoleman jälkeen. Hoitotieteen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

2010. Isän suru lapsen kuoleman jälkeen – tuki-interventio ja sen arviointi. Acta Universitatis Tamperensis 1551. Diss. Tampere. Alaprinkkilä, Jouko.

Anttonen, Veikko.

2004. Uskonto ihmisen ajattelussa ja kulttuurissa (32–62). Teoksessa: Uskonnot maailmassa. Toim. Katja Hyry & Juha Pentikäinen. 5. uudistettu painos. WSOY, Helsinki.

Cullberg, Johan.

1991. Tasapainon järkkyyssä. Psykoanalyttinen ja sosiaalipsykiatrinen tutkielma. Otava: Helsinki.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha.

1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Furseth, Inger & Repstad, Pål.

2013. An Introduction to the Sociology of Religion: Classical and Contemporary Perspectives.

Geels, Antoon & Wikström, Owe.

2009. Uskonnollinen ihminen. Johdatus uskontopsykologiaan. Kirjapaja, Helsinki.

Hick, John

2006. The New Frontier of Religion and Science. Religious Experience, Neuroscience and the Transcendent. Palgrave Macmillan: New York.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula.

2007. Tutki ja kirjoita. 13. painos. Otavan kirjapaino: Keuruu.

Holm, Nils, G.

2004. Uskonnollinen kokemus (43–62). Teoksessa: Uskonnot maailmassa. Toim. Katja Hyry & Juha Pentikäinen. 5. uudistettu painos. WSOY, Helsinki.

Hytönen, Maarit.

2016. Kristillisen perinteen välittyminen (110–145). Teoksessa: Osallistuva luterilaisuus. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista. Toim. Kimmo Ketola, Maarit

Hytönen, Veli-Matti Salminen, Jussi Sohlberg & Leena Sorsa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Kuopio.

Häkkinen, Mikko.

1999. Elämän järkkyessä: Hoitotieteellinen tutkimus hengellisyyden merkityksestä traumaattisen kriisin kohtaamisessa. Hoitotieteen pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopisto.

Ketola, Kimmo.

2008. Uskonnolliset kokemukset ja emootiot (92–109). Teoksessa: Uskonto ja ihmismieli. Johdatus kognitiiviseen uskontotieteeseen. Toim. Kimmo Ketola, Ilkka Pyysiäinen & Tom Sjöblom. Gaudeamus, Helsinki.

Ketola, Kimmo.

2011. Suomalainen uskonnollisuus (7–24). Teoksessa: Uskonto suomalaisten elämässä: uskonnollinen kasvatusta, moraalista, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa. Toim. Kimmo Ketola, Kati Niemelä, Harri Palmu & Hanna Salomäki. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, Tampere

Ketola, Kimmo.

2016. Luterilainen uskon nykyajan Suomessa (47–87). Teoksessa: Osallistuva luterilaisuus. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista. Toim. Kimmo Ketola, Maarit Hytönen, Veli-Matti Salminen, Jussi Sohlberg & Leena Sorsa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Kuopio.

Ketola, Kimmo, Kääriäinen, Kimmo & Niemelä Kati.

2007. Näkökö usko elämässä? – Uskonnollisuuden vaikutus suomalaisten asenteisiin, arvomaailmaan ja moraalikäsitteisiin (60–86). Teoksessa: Uskonto, arvot ja instituutiot. Suomalaiset World Values -tutkimuksissa 1981–2005. Toim. Sami Borg, Kimmo Ketola, Kimmo Kääriäinen, Kati Niemelä & Pertti Suhonen. Yhteiskuntatieteellisen tietoaarkiston julkaisuja 4.

Kettunen, Paavo.

2011. Kätketty ja vaiettu. Suomalainen hengellinen häpeä. Kirjapaja: Helsinki.

Koskela, Harri.

2011. Lapseni elää aina sydämessäni. Lapsen menetyksen merkitys vanhemman spiritualiteetin muodostumisessa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 114. Bookwell Oy: Porvoo.

Koskela, Tanja.

2005. Lapsen menetyksen aiheuttaman surun käsittely Internetissä toimivassa oma-apuryhmässä. Keskustelupalsta tukena surutyössä. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma. HYTTK.

Kouri, Kaisa M.

2008. Jumala mielessä – miten Jumalasta ajatellaan? (153–175.) Teoksessa: Uskonto ja ihmismieli. Johdatus kognitiiviseen uskontotieteeseen. Toim.

Kimmo Ketola, Ilkka Pyysiäinen & Tom Sjöblom. *Gaudeamus*,
Helsinki.

Kuuskoski, Eeva.

1993. Lapsen kuolema koskettaa meitä kaikkia. Teoksessa: *Vaiettu suru. Lapsen kuolema ja perheen tukeminen*, 2. painos. Toim. Tuija Manneri. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 8–9.

Kääriäinen, Kimmo, Niemelä, Kati & Ketola, Kimmo.

2003. *Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhannella*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. Jyväskylä.

Laakso Hilikka.

2000. *Äidin suru alle seitsenvuotiaan lapsen kuoleman jälkeen*. *Acta Universitatis Tamperensis* 724. Diss. Tampere.

Luckmann, Thomas

1999. *The Religious Situation in Europe: The Background to Contemporary Conversions*. – *Social Compass* 46 (3), 251–258.

Metsämuuronen, Jari.

2006. *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. 2. painos. Gummerus: Jyväskylä.

Niemelä, Kati.

2011. *Heikkeneekö uskonnollisuus ikäryhmissä? Uskonnollinen kasvatus ja sen merkitys uskonnollisuuden selittäjänä (40–59)*. Teoksessa: *Uskonto suomalaisten elämässä: uskonnollinen kasvatus, moraalitieteellinen ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, Tampere

Ojanen, Eero & Daga Ulv.

2015. *Suomen myyttiset linnut*. Minerva Kustannus Oy, Helsinki.

Olkinuora, Hilikka.

1996. *Taivaaseen ota tykösi. Hengelliset kysymykset pienen lapsen äkkikuolemassa*. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma. HYTTK.

Poijula, Soili.

2005. *Surutyö*, 3. painos. Kirjapaja, Helsinki.

Ruoho, Aila.

2010. *Päästä meidän pelosta. Hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä*. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma. HYTTK.

Ruusuvuori Johanna, Tiittula Liisa & Aaltonen, Tarja.

2005. *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino: Tampere.

Räsänen, Antti.

2002. Aikuisen uskonnollisuus: tutkimus Fritz Oserin uskonnollisen arvioinnin kehityksen teoriasta ja sen pätevydestä aikuisilla suomalaisilla koehenkilöillä. 1 verkkoaineisto, University of Helsinki, Helsinki

Saarikoski, Helena

2006. Kateus, juoru, kiusaaminen – esseitä henkisestä yhteisöväkivallasta. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Siltala, Pirkko.

1985. Omaisten surutyö, 167–184. Teoksessa Kuolema elämän keskellä. Toim. Jan-Erik Ruth & Pirkko Heiskanen. Otava: Helsinki.

Sohlberg, Jussi & Ketola, Kimmo.

2016. Uskonnolliset yhteisöt Suomessa (15–46). Teoksessa: Osallistuva luterilaisuus. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista. Toim. Kimmo Ketola, Maarit Hytönen, Veli-Matti Salminen, Jussi Sohlberg & Leena Sorsa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Kuopio.

Stark, Rodney.

1965. Taxonomy of religious experience. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 5 nro 1, 97–116.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli.

2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Tammi. Helsinki.

Väisänen, Leena.

1999. Lapsen menetys: Perheen suru ja toipuminen. Kirjapaja: Helsinki.

Wuthnow, Robert, Christiano, Kevin & Kuzlowski, John.

1980. Religion and Bereavement: A Conceptual Framework. *Journal for the Scientific Study of Religion* 19. 408–422.

Ääpäälä, Pia.

2005. KÄPY-lehden kirjoituksissa ilmenevä äidin suruprosessi ja siinä esiintyvä uskonnollisuus. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma. HYTTK.

Liite 1

Haastattelurunko

I Taustatiedot

Syntymäaika ja -paikka

Siviilisääty

Lasten lukumäärä

Pohjakoulutus ja ammatti

II Oma uskonnollisuus ja käsitys uskonnosta

Mikä on kotiseurakuntasi tai uskonnollinen yhteisö, johon kuulut?

Kerro lapsuuden perheestäsi (minkä kokoinen, millainen perhe?)

Kerro lapsuudenkotisi uskonnollisuudesta? Äiti, isä, sisarukset, suku

Saitko uskonnollisia vaikutteita lapsuudessa/nuoruudessa kaveripiiristäsi/ joltain muulta henkilöltä?

Miten määrittelet uskonnollisuuden/hengellisyyden?

Mahdollisia apukysymyksiä

Miksi sinä uskot tai miksi sinun on vaikea tai mahdoton uskoa Jumalaan?

Mikä uskonnossa on sinulle tärkeää?

Millaisissa tilanteissa uskonto/usko Jumalaan/tuonpuoleinen on sinulle tärkeä?

Otaako todesta sen, että voi olla muukin kuin tämä näkyvä maailma?

Mitä Jumala sinulle merkitsee?

Mihin sinä pohjimmiltaan luotat?

Mikä on elämäsi ohjaava aate/voima/asia?

Mihin sinä turvaudut tilanteessa/asiassa, jossa mikään ei tunnu auttavan?

Voiko ihminen hallita kaikkia elämänsä tapahtumia? Jos voi, selitä miten se on mahdollista. Jos epäilet, kerro mistä asioista ihminen ei voi itse päättää?

III Elämä

Kerro elämästäsi, (lapsen kuolema / muita erityisiä kokemuksia)

Mahdollisia apukysymyksiä

Miten nämä kokemukset ovat vaikuttaneet sinuun/ mitä merkinneet sinulle?

Liittykö elämäkokemuksiisi mielestäsi jotakin uskonnollista/ hengellistä tai ovatko kokemukset vaikuttaneet uskonnollisuuteesi?

Liittykö kokemuksiisi uskonnollisia tunteita/millaisia? (kiitollisuutta, katkeruutta, vihaa Jumalaa kohtaan, pelkoa)